HERMANN HESSE

Kurortininkas. Kelionė į Niurnbergą

Alma littera

HERMANN HESSE

Kurortininkas. Kelionė į Niurnbergą

Iš vokiečių kalbos vertė
Dalia Kižlienė

Alma littera

UDK 830-3
He349

Versta iš:
Hermann Hesse
KURGAST, DIE
NÜRNBERGER REISE,
Suhrkamp

© 1925 by Hermann Hesse.
All rights reserved by
Suhrkamp Verlag
Frankfurt am Main
© 1927 by Hermann Hesse.
All rights reserved by
Suhrkamp Verlag
Frankfurt am Main
© Vertimas į lietuvių kalbą,
Dalia Kižlienė, 2005
© Leidykla „Alma littera“, 2005

ISBN 9955-08-699-8

Skiriama broliams
Josefui ir *Xaverui Markwalderiams*

Pratarmė

Dykinėjimas yra visokios psichologijos šaltinis.
Nietzsche

Apie švabus sakoma, esą jie tik keturiasdešimties ateina į protą, o patys švabai, ne itin pasitikintys savimi, kartais to lyg ir gėdijasi. Tačiau yra priešingai: tai didžiulė garbė, nes patarlėje minimo proto (jis yra kaip tik tai, ką jauni žmonės dar vadina „senatvės išmintimi", didžiųjų antinomijų, cirkuliacijos ir bipoliškumo paslapties išmanymas) net ir tarp švabų, kad ir kokie gabūs jie būtų, jau tarp keturiasdešimtmečių turėtų pasitaikyti gana retai. Tačiau kai įpusėji penktą dešimtį, gabus tu ar ne, toji išmintis, arba senatvinis mąstymas, ateina savaime, ypač kad dar prisideda artėjanti fizinė senatvė su visokiausiomis bėdomis ir negaliomis. Dažniausios tokios negalios yra podagra, reumatizmai ir ischijas, ir kaip tik šios ligos atveda į Badeną kurortininkus. Taigi aplinka nepaprastai palanki tokiam mąstymo būdui, koks dabar būdingas ir man, ir, manding, savaime, *genius loci* vadovaujant, čia įgyji tam tikro skeptiško pamaldumo, naivios išminties, labai diferencijuoto gebėjimo supaprastinti, labai inteligentiško antiintelektualizmo, kuris kartu su vonių šiluma bei sieringo vandens kvapu sudaro Badeno specifiką. Arba, trumpiau tariant, mes, kurortininkai ir podagri-

ninkai, esame priversti kuo labiau suapvalinti gyvenimo kampus, į daug ką žiūrėti pro pirštus ir neturėti didelių vilčių, tačiau privalome tausoti ir puoselėti šimtus mažų malonių iliuzijų. Jeigu neklystu, kaip tik mums, Badeno kurortininkams, ypač reikia to išmanymo apie antinomijas, ir kuo labiau stingsta mūsų kaulai, tuo labiau negalime išsiversti be lankstaus dvipusio bipolinio mąstymo. Kentėti mes kenčiame, bet tai nėra tos herojiškos ir dekoratyvios kančios, kurioms kenčiantysis, neprarasdamas mūsų pagarbos, gali teikti pasaulinę reikšmę.

Kai šitaip šneku, kai iki visuotinės normos iškeliu savo asmeninį amžiaus ir ischijo nulemtą mąstymo būdą, kai elgiuosi taip, tarsi kalbėčiau ne vien savo, bet ištisos žmonių klasės ir amžiaus grupės vardu, aš – bent laikinai – puikiausiai suprantu, jog tai šiurkšti klaida ir joks psichologas (nebent jis būtų mano dvasios brolis ir dvynys) nesutiks, kad mano psichinė reakcija į aplinką ir mano likimas yra normalūs, tipiški. Greičiau, trumpai perkutavęs, nesvarstydamas pripažins mane vidutinių gabumų neinternuotinu individualistu iš šizofrenikų tarpo. O aš ramiausiai pasinaudosiu visų žmonių, taip pat ir psichologų, paprotine teise ir savo mąstyseną, savo temperamentą, savo džiaugsmus ir kančias perkelsiu ne tik į žmones, bet net ir į aplinkos daiktus bei įrenginius, taip, netgi į visą pasaulį. Laikyti savo mintis ir jausmus „teisingais“, teisėtais – šito malonumo aš neišsižadėsiu, nors aplinkinis pasaulis nuolat stengiasi mane įtikinti, jog yra priešingai, taip, man nesvarbu, kad dauguma prieš mane, veikiau sakysiu, kad neteisi ji, o ne aš. Į tai žiūriu taip pat, kaip manau apie didžiuosius vokiečių poetus: mano pa-

garbos, meilės ir poreikio juos skaityti nė kiek nemažina tai, kad didžioji dauguma dabartinių vokiečių elgiasi priešingai ir labiau mėgsta raketas nei žvaigždes. Raketos nuostabios, raketos žavingos, valio joms! Bet žvaigždės! Bet akys ir mintys, sklidinos jų tylios šviesos, sklidinos aidinčios visatos muzikos – o, bičiuliai, juk tai visai kas kita!

O aš, kuklus poetėlis, mėgindamas nupiešti buvojimo kurorte eskizą, prisimenu ne vieną dešimtį gerų ir prastų autorių rašinių apie keliones po kurortus ir apsilankymus Badene ir su susižavėjimu bei didžiule pagarba galvoju apie žvaigždę tarp visų tų raketų, apie auksinį pinigą tarp popierinių banknotų, apie rojaus paukštį tarp žvirblių – apie daktaro Kacenbergerio kurortinės kelionės aprašymą, tačiau toji mintis nesukliudys man paleisti paskui žvaigždę savo raketą, paskui rojaus paukštį – savo žvirblelį. Skrisk, mano žvirbliuk! Kilk, mano mažasis aitvare!

Kurortininkas

Vos tik mano traukinys atvyko į Badeną ir aš vargais negalais nusiropščiau vagono laipteliais, iš karto atsiskleidė Badeno žavesys. Stovėdamas ant šlapio cementinio perono grindinio ir dairydamasis viešbučio durininko, mačiau, kaip iš to paties traukinio, kuriuo atvažiavau aš, lipa dar trys ar keturi kolegos, sergantys ischiju, tai aiškiai matyti iš baimingai įtempiamų sėdmenų, neryžtingai statomų kojų ir verksmingos mimikos, lydinčios jų atsargius judesius. Kiekvienam iš jų buvo būdinga sava specifika, savita kančios atmaina, taigi kiekvienas savaip žengė, savaip būgštavo, stybrino, šlubčiojo ir kiekvienas savaip, savitai vaipėsi, tačiau vyravo tai, kas bendra, – iš pirmo žvilgsnio atpažinau juos sergant ischiju, atpažinau kaip brolius, kaip kolegas. Kas pažįsta *nervus ischiadicus* išdaigas ne iš vadovėlio, bet iš savos patirties, kurią gydytojai vadina „subjektyviu pojūčiu", tas šiuo atžvilgiu yra įžvalgus. Tuojau sustojau ir ėmiau stebėti šiuos paženklintuosius. Ir žiū – visi trys ar keturi raukėsi pikčiau už mane, tvirčiau rėmėsi į savo lazdas, labiau krūpčiojo kilnodami savo kumpius, baimingiau ir neryžtingiau statė ant žemės pėdas, visi jie buvo sopulingesni, vargingesni, ligotesni ir labiau apgailėtini nei aš, o tai mane nuteikė nepaprastai maloniai ir, kol gydžiausi Badene, tūkstantį kartų teikė man nesenkančios paguodos: aplinkui šlubavo, šliau-

žiojo, dūsavo ir invalidų vežimėliuose važinėjo žmonės, sergantys daug sunkiau už mane ir turintys mažiau pagrindo džiaugtis ir viltis! Jau per pirmą minutę perpratau vieną didžią visų kurortų paslaptį, stebuklingą vaistą, ir su tikru pasimėgavimu mąsčiau apie savo atradimą: kančios brolių draugija, *socios habere malorum*.

Taigi, kai dabar palikau peroną ir patenkintas atsidaviau nuokalniai gatvei, vedančiai slėnio pusėn maudyklių link, kiekvienas žingsnis patvirtino ir stiprino vertingąją patirtį: aplinkui slampinėjo kurortininkai, nuvargę ir šiek tiek susirietę jie sėdinėjo ant žaliai dažytų poilsio suolų, plepėdami būreliais prašlubčiodavo pro šalį. Pravažiavo moteris vežimėlyje, alsiai besišypsanti, su apvytusia gėle nesveikoje rankoje, vežimėlį stūmė energija trykštanti žydinti slaugė. Senyvas ponas išėjo iš parduotuvės, vienos iš tų parduotuvių, kuriose reumatikai perka atvirukus, pelenines ir prespapjė (šių daiktų jiems reikia daug, ir man niekada nepavyko suvokti priežasties), – taigi šis senyvas ponas, išėjęs iš parduotuvės, sugaišo po minutę ties kiekvienu laipteliu, o į gatvę priešais žiūrėjo taip, kaip nuvargęs ir ryžtą praradęs žmogus žiūri į didžiulį jam iškeltą uždavinį. Dar jaunas vyras su pilkai žalia kariška kepure ant šeriuotos galvos, remdamasis dviem lazdomis, smarkiai, bet vis dėlto sunkiai yrėsi į priekį. Ak, jau vien šitos lazdos, pasitaikančios čia kiekviename žingsnyje, šitos velniškai rimtos ligonių lazdos su paplatintais guminiais antgaliais, prisisiurbiančios prie asfalto kaip dėlės ar čiulptuvai! Tiesa, aš taip pat vaikščiojau su lazda, dailia Malakos bambuko lazdele, kuri man nepaprastai padėjo, tačiau iš bėdos galėjau paeiti ir be jos, ir

niekas niekada nematė manęs su tokia apgailėtina lazda guminiu antgaliu! Ne, buvo visiškai aišku ir kiekvienas turėjo atkreipti dėmesį, kaip vikriai ir mitriai aš sliūkinu šia miela gatve, kaip lengvai ir žaismingai remiuosi Malakos lazdele, gryniausia puošmena, kaip visai menkai ir nekaltai man tesireiškia ischialgijos požymis – baimingai pritraukiamos šlaunys – greičiau tai tik užuomina, probėgšmais brūkštelėtas eskizas; apskritai, kaip energingai ir grakščiai žengiu šiuo keliu, koks aš jaunas ir sveikas, palyginti su visais šitais senesniais, vargingesniais ir ligotesniais broliais ir seserimis, kurių negalia taip aiškiai, akivaizdžiai ir negailestingai bado akis. Sulig kiekvienu žingsniu gerte gėriau pripažinimą, siurbte siurbiau pritarimą, jaučiausi jau beveik sveikas, šiaip ar taip, neišmatuojamai menkesnis ligonis už visus šituos vargšus. Taip, jei šie pusluošiai ir šlubiai, šie žmonės su gumuotomis lazdomis dar tikėjosi pasveikti, jei Badenas galėjo padėti netgi jiems, tai menkos mano negalavimo užuomazgos čia turėjo išnykti it sniegas šiltam vėjui papūtus, o savo gydytojui aš turėjau pasirodyti nuostabus atvejis, be galo palankus fenomenas, mažutis stebuklas, patvirtinantis galimybę išgydyti.

Kupinas užuojautos ir geranoriškumo meiliai žvelgiau į jaudinančias žmogystas. Dabar iš vienos cukrainės išliulėjo sena moteriškė, akivaizdu, kad jau seniai atsisakiusi mėginimų nuslėpti savo negalią, ji nebandė užgniaužti nė menkiausio refleksinio judesio, pasitelkė visas galimas priemones, visas įmanomas pagalbinių raumenų pastangas, gimnastikavo, balansavo ir irdamasi plačiais mostais plaukė per gatvę kaip jūrų liūtė, tik lėčiau. Mano širdis ją

sveikino ir šlovino, liaupsinau jūrų liūtę, liaupsinau Badeną ir savo laimingą likimą. Jaučiausi apsuptas žmonių, siekiančių to paties tikslo, varžovų, už kuriuos esu daug pranašesnis. Kaip gerai, kad atvykau čia laiku, kai dar tik pirma lengvos formos ischijo stadija, kai pirmieji prasidedančios podagros simptomai dar nėra ryškūs! Parimau ant savo lazdos ir atsigręžęs ilgai žvelgiau jūrų liūtei pavymui – su tuo pažįstamu pasitenkinimu, kuris mums parodo, kad kalboje dar nėra žodžių dvasios virpesiams nusakyti, nes tokios kalbinės priešybės kaip piktdžiuga ir užuojauta čia kuo glaudžiausiai susijusios. Dieve mano, vargšelė! Štai kur gali nusiristi.

Tiesa, net ir šią džiugią akimirką, kai itin mėgavausi gyvenimu, net per šią smagią gerosios valandos euforiją manyje nenutilo tasai įkyrus balsas, kurio taip nenorime girdėti ir kuris mums vis dėlto nepaprastai reikalingas, proto balsas, ir savo nemaloniai šaltu tonu jis tyliai ir apgailestaudamas man bylojo, kad mano paguodos šaltinis viso labo tėra klaida, neteisingas metodas, nes aš, kupinas dėkingumo, save, su Malakos lazda tik šiek tiek šlubčiojantį literatą, lyginu su kiekviena luoša, smarkiai raišuojančia ir sudarkyta būtybe, tačiau neatsižvelgiu į tą begalinę nenutrūkstančią simptomų skalę, kuri tęsiasi kitapus manęs, ir visiškai nepastebiu tų žmonių, kurie jaunesni, tiesesni, tvirtesni ir sveikesni už mane. Tikriau sakant, aš juos pastebėjau, tačiau nenorėjau su jais lygintis, taip, pirmą ir antrą dieną netgi buvau kvailai įsitikinęs, jog visi tie žmonės, kurie praėjo man pro akis be lazdos, akivaizdžiai nestybrindami ir neraišuodami, smagiais veidais, anaiptol nėra broliai ir kolegos, nėra kurortininkai ir var-

žovai, o yra normalūs, sveiki šio miesto gyventojai. Kad galėtų būti ir ischialgikų, galinčių paeiti visai be lazdos ir mėšlungiškos gestikuliacijos, kad esama daugybės podagrininkų, kurių kančių gatvėje neįžvelgs joks žmogus, netgi joks psichologas, kad aš su savo šiek tiek deformuota eisena ir Malakos lazdele anaiptol nestoviu ant pirmos, nekalčiausios, apatinės medžiagų apykaitos sutrikimų pakopos, kad sulaukiu ne tik malonaus tikrųjų luošių ir šlubių pavydo, bet ir keliu pašaipią užuojautą daugybei kolegų, kuriems *aš* esu paguoda ir jūrų liūtas, – trumpai drūtai, kad aš, akylai stebėdamas ir lygindamas kančių laipsnį, užsiimu ne objektyviu tyrimu, o vien optimistine saviapgaule, – šią išvadą su įprastiniu lėtumu priėjau tik po kelių dienų.

Taigi visa savo esybe džiaugiausi pirmosios dienos laime, leidausi į naivios savitaigos orgijas ir tuo mėgavausi. Pakerėtas visur šmižinėjančių kitų kurortininkų – savo ligotesnių brolių – vaizdo, pamalonintas kiekvieno išvysto luošio, dėl kiekvieno sutikto vežimėlio pagautas džiaugsmingos užuojautos ir gailestingo pasitenkinimo savimi, slimpinau žemyn gatve, tokia patogia, taip pataikūniškai nutiesta gatve, kuria atvykėliai ratukais nuvežami iš stoties į maudykles ir kuri nesmarkiai vingiuodama jaukiai ir tolygiai leidžiasi iki senųjų maudyklių, o paskui ten, apačioje, dingsta sanatorijų tarpduriuose, tarytum susigertų upė. Kupinas gerų ketinimų ir džiugių vilčių, artėjau prie „Šventkiemio“, kur ketinau apsistoti. Dabar reikės čia ištverti tris keturias savaites, kasdien maudytis, kaip galima daugiau vaikščioti, kuo mažiau jaudintis ir rūpintis. Galimas daiktas, kartais bus truputėlį monoto-

niška, neišvengsi nuobodulio, nes čia privalu tai, kas priešinga intensyviam gyvenimui, ir man, senam vienišiui, kuriam baisiai bjauru ir sunku laikytis bandoje ir gyventi viešbučiuose, teks įveikti tam tikras kliūtis ir prisiversti nugalėti save. Tačiau tasai naujas, man visiškai neįprastas gyvenimas, nepaisant savo turbūt kiek miesčioniško ir banaloko atspalvio, be abejonės, suteiks ir smagių bei įdomių įspūdžių, – juk man, metų metus praleidusiam kaimo vienatvėje, atsiskyrėliškoje ramybėje panirusiam į studijas, dabar iš tiesų nepaprastai reikėjo mažumėlę vėl pasisukioti tarp žmonių. Ir – svarbiausia – po šių sunkumų, po šių tik beprasidedančių savaičių kurorte ateis diena, kai aš žvaliai pakilsiu šita gatve, paliksiu šitas sanatorijas, kai atjaunėjęs ir pasveikęs, elastingai spyruokliuojančiais keliais ir klubais, vėl atsisveikinsiu su Badenu ir nustriksėsiu žaviuoju keliu į geležinkelio stotį.

Tik gaila, kad kaip tik tą akimirką, kai įžengiau į „Šventkiemį", ėmė krapnoti lietus.

– Atsivežate nekokį orą, – sveikinantis šypsodamasi tarė be galo maloni panelė registratūroje.

– Ne, – bejėgiškai atsakiau.

Kas čia dabar? Nejaugi tikrai aš, pamaniau, prišaukiau šitą lietų, sukūriau jį ir atsivežiau čionai? Kad lėkštas, kasdieniškas požiūris tam prieštarauja, nuo to man, teologui ir mistikui, nepalengvėjo. Taigi – kaip kad likimas ir charakteris yra ta pati sąvoka, kaip kad aš tam tikra prasme pats išsirinkau ir susikūriau savo vardą ir padėtį, savo amžių, savo veidą ir ischiją ir dėl to negaliu kaltinti nieko kito, tik save, taip tikriausiai buvo ir su šiuo lietumi. Buvau pasiryžęs prisiimti dėl jo kaltę.

Pasakęs tai panelei ir užpildęs atvykimo formuliarą, ėmiau derėtis dėl kambario; normaliems žmonėms tokios derybos nepažįstamos, laimingieji nė nenutuokia apie jų siaubus, kokios jos niūrios, žino tik į pensionus nublokšti prie gilios tylos bei vienatvės pripratę nemigos kamuojami atsiskyrėliai bei rašytojai.

Normaliems žmonėms užsisakyti viešbučio kambarį tėra smulkmena, kasdieniškas, visai neafektuotas veiksmas, atliekamas per porą minučių. Tačiau tokiems kaip mes, neurotikams, nemigėliams ir psichopatams, šis banalus veiksmas, susijęs su aibe prisiminimų, afektų ir fobijų, virsta tikra kančia. Malonus viešbučio šeimininkas ar simpatinga administratorė, išgirdę drovų, bet atkaklų prašymą parodyti ir pasiūlyti „ramų kambarį", nė nenujaučia, kokia mus užgriūva asociacijų, būgštavimų, ironijos ir autoironijos audra, sukelta šio lemtingo žodžio. O, kaip gerai, kaip pasibaisėtinai tiksliai, kaip siaubingai nuodugniai mes pažįstame tuos ramius kambarius, tas mūsų sopulingiausių kančių, skaudžiausių pralaimėjimų, slapčiausios gėdos vietas! Kaip veidmainiškai ir klastingai žvelgia į mus tie mieli baldai, geranoriški kilimai ir linksmi tapetai! Kaip fatališkai, kaip žudomai šaiposi tos užrakintos durys į gretimą kambarį, nelaimei, esančios daugumoje viešbučių numerių ir dažniausiai žinančios savo bjaurų vaidmenį, todėl gėdingai paslėptos po gelumbės užuolaida! Kaip skausmingai ir nuolankiai spoksome į išbaltintas kambario lubas, kurios apžiūrimos visada vypso tuščios ir tylios, o vakarais ir rytais subilda nuo viršutinių gyventojų žingsnių – ak, ir ne vien nuo žingsnių, tai pažįstami, taigi dar ne patys pavojingiausi priešai! Ne, per

šią nekaltai baltą aikštelę, kaip ir per plonas duris bei sienas, nelemties valandą sklinda netikėti triukšmai ir virpesiai, svaidomi auliniai, ant grindų krinta lazdos, pasigirsta galingas ritmiškas dunksėjimas (liudijantis apie sveikatai naudingus mankštos pratimus), vartomos kėdės, nuo naktinio stalelio nulekia knyga arba stiklinė, stumdomi lagaminai ir baldai. O kur dar žmonių balsai, pokalbiai su kitais ir su savimi, kosėjimas, juokas, knarkimas?! Ir dar, visų blogiausia – nesuvokiami, nepaaiškinami šnaresiai, visi tie keisti, vaiduokliški garsai, kurių neįstengiame perprasti, net nenumanome jų kilmės ir trukmės, tie bildukai ir knysliukai, visas tas traškėjimas, tiksėjimas, kuždėjimas, pūtimas, čiulpimas, šlamėjimas, dūsavimas, girgždėjimas, stuksenimas, burbuliavimas – dievai žino, koks milžiniškas nematomas orkestras gali tilpti kelių kvadratinių metrų viešbučio numeryje!

Taigi tokiems kaip mes miegamojo pasirinkimas yra nepaprastai bjaurus, svarbus ir, be to, ganėtinai beviltiškas darbas, čia reikia turėti galvoje dešimtis dalykų, šimtus galimybių. Vienoje patalpoje netikėtus garsus skleidžia sieninė spinta, kitoje – šildymo vamzdžiai, trečioje – okariną pučiantis kaimynas. O kadangi iš patirties žinoma, kad joks kambarys pasaulyje nesuteiks išsvajotos ramybės ir neužtikrins kieto miego, nes iš pažiūros ramiausiame kambaryje tyko netikėtumai (argi nėra buvę taip, kad, norėdamas išvengti triukšmadario kaimyno šalia arba viršum savęs, apsistojau atokiame tarnų kambarėlyje šeštame aukšte ir vietoj nepageidaujamo amžininko turėjau bildančią palėpę, pilną žiurkių?!), – tai gal pagaliau nė neverta mėginti rinktis, o geriau papras-

čiausiai nerti stačia galva ir pasikliauti atsitiktinumu? Kankiniesi ir nerimauji, o po kelių valandų nusivylęs ir liūdnas vis tiek susiduri su tuo, kas neišvengiama, tad ar ne protingiau atsiduoti aklam likimui ir nesirenkant imti pirmą pasiūlytą kambarį? Žinoma, protingiau. Tačiau mes šito nedarome arba padarome labai retai, nes jeigu mūsų veiksmus lemtų vien protas ir pastangos išvengti jaudinimosi, koks gi tada būtų gyvenimas? Argi nežinome, kad likimą atsinešėme gimdami ir nuo jo nepabėgsi, ir argi visi mes netikime karštai ir nuoširdžiai pasirinkimo, laisvos valios iliuzija? Ar negalėtų kiekvienas iš mūsų, rinkdamasis gydytoją savo ligai, rinkdamasis profesiją ir gyvenamąją vietą, rinkdamasis mylimąją ir nuotaką, visa tai lygiai taip pat sėkmingai, o gal net dar sėkmingiau palikti grynam atsitiktinumui – ir argi žmogus vis dėlto nesirenka, neįdeda į šiuos dalykus begalės aistros, vargo ir rūpesčio? Galbūt jis tai daro naiviai, su vaikišku užsidegimu, tikėdamas savo galia, nėmaž neabejodamas galimybe paveikti likimą; o gal ir skeptiškai, tvirtai įsitikinęs savo pastangų bergždumu, bet lygiai taip pat įsitikinęs, kad veikla ir siekiai, rinkimasis ir kankinimasis yra gražesni, gyvesni, sveikesni ar bent smagesni už sąstingį pasyviai rezignuojant. Taigi taip elgiuosi ir aš, paikas kambario ieškotojas: būdamas tvirtai įsitikinęs savo veiksmų beprasmiškumu, vis tiek kas kartą ilgai deruosi dėl pasirinktino kambario, sąžiningai kamantinėju apie kaimynus, apie paprastas ir dvigubas duris ir dar apie šį bei tą. Tai žaidimas, kurį žaidžiu, sportas, kai iškilus šiam menkam kasdieniškam klausimui vėl pasiduodu iliuzijai, fiktyvioms žaidimo taisyklėms, tarsi apskritai būtų įma-

noma ir priderama protingai aptarinėti tokio pobūdžio dalykus. Tada mano elgesys išmintingas arba kvailas kaip vaiko, perkančio skanėstus, arba kaip lošėjo, kuris stato sumą remdamasis matematinėmis lentelėmis. Tokiais atvejais visada gerai žinome, kad priklausome nuo gryno atsitiktinumo, tačiau – iš didžiulio vidinio poreikio – vis dėlto elgiamės taip, lyg negalėtų būti jokių atsitiktinumų, lyg viskas pasaulyje paklustų mūsų protingam mąstymui ir tvarkymui.

Taigi su paslaugiąja panele smulkiai aptariu penkis ar šešis laisvus kambarius. Apie vieną sužinau, kad šalimais gyvena smuikininkė ir kasdien dvi valandas groja – na, šiaip ar taip, tai jau vis dėlto teigiamas dalykas, turėdamas mažesnį pasirinkimą aš dabar sieksiu įsikurti kaip galima toliau nuo to kambario ir aukšto. Viešbučių akustikos būklę bei galimybes aš nujaučiu ir numanau, tokie gabumai labai praverstų kai kuriems architektams. Trumpai tariant, aš dariau tai, kas būtina, veikiau protingai, dėrėjausi uoliai ir sąžiningai, kaip ir pritinka nervingam žmogui, ieškančiam miegamojo, o įprastinį rezultatą būtų galima suformuluoti taip: „Tiesa, iš to jokios naudos, ir manęs, žinoma, šiame kambaryje lauks tie patys nuotykiai bei nusivylimai, kaip ir bet kuriame kitame, tačiau aš vis dėlto atlikau savo pareigą, aš stengiausi, o visa kita palieku Dievo rankose". Tuo tarpu giliai manyje, kaip ir visada tokiais atvejais, kuždėjo kitas, tylesnis balsas: „Ar nebūtų geriau viską palikti Dievo valiai ir atsisakyti šito spektaklio?" Girdėjau šį balsą kaip visada ir vis dėlto jo neklausiau, o kadangi tuo metu buvau taip pakiliai nusiteikęs, procedūra praėjo maloniai, patenkintas pažiūrė-

jau, kaip mano kelioninis krepšys dingsta 65-e numeryje, ir iškeliavau, nes išmušė valanda, kurią buvau užsirašęs pas gydytoją.

Žiū, ir čia viskas ėjosi sklandžiai. Po viskam galiu prisipažinti, jog šiek tiek baiminausi šio vizito – ne todėl, kad būčiau bijojęs triuškinančios diagnozės, o todėl, kad mano jausenoje gydytojai priklauso dvasinei hierarchijai, gydytoją laikau aukšto rango asmeniu ir man būna sunku, kai tenka juo nusivilti, nors susidūręs su geležinkelio ar banko tarnautoju, netgi advokatu tokį nusivylimą lengvai pakeliu. Tikiuosi, – pats gerai nežinau kodėl, – kad gydytojas turi būti dar išsaugojęs likutį to humanitarinio išsilavinimo, prie kurio priklauso lotynų ir graikų kalbų žinios bei tam tikri filosofijos pradmenys ir kuris jau nebereikalingas daugumai nūdienos profesijų. Šiuo atžvilgiu aš, šiaip jau mėgstantis tai, kas nauja ir revoliucinga, esu perdėm konservatyvus, iš labiau išsilavinusių luomų reikalauju tam tikro idealizmo, tam tikro pasirengimo suprasti ir diskutuoti, visiškai nepriklausomai nuo materialios naudos, trumpai tariant, reikalauju trupučio humanizmo, nors žinau, kad tikrovėje šis humanizmas jau nebeegzistuoja ir kad jo apraiškas netrukus regėsime tik vaškinių figūrų muziejuose.

Trumpai palaukus mane įvedė vidun; labai graži, skoningai įrengta patalpa iš karto pelnė mano pasitikėjimą. Įžengė gydytojas, kuris iš pradžių kaip įprasta pliuškenosi su vandeniu gretimoje patalpoje, inteligentiškas veidas žadėjo supratingumą, ir mudu, kaip ir dera civilizuotiems boksininkams, prieš rungtynes pasisveikinome širdingai paspausdami vienas kitam rankas. Atsargiai

pradėjome kovą, čiupinėjome kits kitą, išbandėme pirmuosius smūgius. Dar buvome neutralioje teritorijoje, diskutavome apie medžiagų apykaitą, mitybą, amžių, persirgtas ligas, ir šis disputas sroveno kuo nekalčiausiai, tik tariant kai kuriuos žodžius mudviejų žvilgsniai susikryžiuodavo – nedviprasmiškam mūšiui. Gydytojas savo arsenale turėjo keletą slaptosios medicininės kalbos posakių, kuriuos galėjau iššifruoti tik apytikriai, tačiau jie labai tiko jo pareiškimams kaip puošmenos ir gerokai sustiprino jo pozicijas mano atžvilgiu. Vis dėlto jau po kelių minučių man paaiškėjo, jog bendraujant su šiuo gydytoju nereikia baimintis to siaubingo nusivylimo, kuris mano sukirpimo žmonėms nemalonus susidūrus kaip tik su gydytojais, – kad už patrauklaus inteligencijos ir išsimokslinimo fasado aptiksi sustabarėjusią dogmatiką, kurios pirmoji tezė postuluoja, jog paciento pažiūros, mąstysena ir terminologija esą grynai subjektyvūs fenomenai, o gydytojo, priešingai, griežtai objektyvios vertybės. Ne, čia susidūriau su tokiu gydytoju, kai vertėjo pakovoti dėl tarpusavio supratimo, su gydytoju, kuris buvo ne tik, kaip ir pridera, inteligentiškas, bet ir iki tam tikro, iš pradžių sunkiai įvertinamo laipsnio nusimanantis, taigi aiškiai jaučiantis visų dvasinių vertybių reliatyvumą. Juk tarp išsimokslinusių ir protingų žmonių kas akimirką nutinka taip, kad kiekvienas suvokia kito mąstyseną ir kalbą, dogmatiką ir mitologiją kaip subjektyvią, kaip vien bandymą, vien paviršutinišką alegoriją. Tačiau kad kiekvienas padarytų šią išvadą, vertindamas save patį, ir pritaikytų ją patsai sau ir kad pats sau, kaip ir priešininkui, pripažintų teisę į savą, prigimties nulemtą ir neiš-

vengiamą charakterį, mąstyseną bei kalbą, taigi kad du žmonės keistųsi mintimis ir keisdamiesi visą laiką turėtų galvoje savo instrumentų trapumą, visų žodžių daugiareikšmiškumą, iš tiesų tikslaus pasakymo, taigi ir intensyvios saviraiškos, abipusio nuoširdaus paslaugumo bei intelektualaus riteriškumo negalimumą – tokia graži, tarp mąstančių būtybių, tiesą sakant, savaime suprantama situacija praktiškai pasitaiko taip apgailėtinai retai, kad mes karštai sveikiname kiekvieną priartėjimą prie jos, kiekvieną, tegu tik dalinę, jos apraišką. O čia, susidūrus su šiuo medžiagų apykaitos sutrikimų specialistu, suspindo kažkas panašaus į tokio savitarpio supratimo ir mainų galimybę.

Apžiūros – dar be kraujo tyrimų ir rentgeno – rezultatai buvo guodžiantys. Širdis – normaliai, kvėpavimas – puikiai, kraujospūdis labai padorus, tačiau pasireiškia neabejotini ischijo simptomai, atskiri pirmieji podagros požymiai, peiktinoka viso raumenyno būklė. Mūsų pokalbyje stojo nedidelė pauzė, kai daktaras vėl plovėsi rankas.

Kaip ir tikėtasi, šią akimirką įvyko pokytis, neutrali teritorija palikta, mano partneris perėjo į puolimą, su tariamu nerūpestingumu užduodamas atsargiai suformuluotą klausimą:

– Ar nemanote, kad jūsų negalavimai iš dalies gali būti nulemti ir psichikos veiksnių?

Taigi štai kur nūnai atsidūrėme, tai, ko laukta, kas nujausta, ėmė ir išsipildė. Objektyvūs duomenys ne visai atitiko mano kančių dydį, čia įtartinai prisidėjo jautrumas, mano subjektyvi reakcija į podagros skausmus neatitiko

numatytos normos, mane įvertino kaip neurotiką. Taigi pirmyn, į mūšį!

Taip pat atsargiai, taip pat lyg tarp kitko pareiškiau, kad netikiu „psichikos veiksnių nulemtais“ negalavimais ir būklėmis, kad, remiantis mano asmenine biologija ir mitologija, „psichikos veiksniai“ yra ne kažkoks šalutinis faktorius greta fizinių veiksnių, o pagrindinė jėga, taigi į kiekvieną gyvenimo būseną, į kiekvieną malonumo ar kančios pojūtį, taip pat į kiekvieną ligą, kiekvieną nelaimingą atsitikimą ir mirtį aš žiūriu kaip į psichogeninį dalyką, kaip į dalyką, kylantį iš sielos gelmių. Jeigu man ant pirštų sąnarių randasi podagros gumbai, tai yra mano siela, tai garbingas gyvenimo principas, šitaip TAI reiškiasi manyje kaip plastiškoje medžiagoje. Kai siela kenčia, ji gali tai išreikšti labai įvairiai, ir tai, kas vienam formuojasi kaip šlapimo rūgštis ir paruošia dirvą asmenybės degradacijai, kitam gali būti girtuoklystė ir turėti tą patį poveikį, o trečiam gali susikoncentruoti į švino gabalėlį, staiga įsmingantį į kiaušą. Kalbėdamas pripažinau, jog daugeliu atvejų gydytojo užduotis ir galimybės tikriausiai turėtų apsiriboti tuo, kad jis surastų materialius, taigi antrinius pokyčius ir juos įveiktų taip pat materialiomis priemonėmis.

Dar ir tada laikiau visiškai įmanomu dalyku, kad daktaras paliks mane likimo valiai. Tiesa, jis neišrėžtų stačiai: „Gerbiamasis, tai, ką čia paistote, yra kvailystė“, – bet tikriausiai pritartų man su kiek per atlaidžia šypsena, tarstelėtų ką nors banalaus apie nuotaikų įtaką, ypač menininko sielai, o be šitų tarpinių stočių, tikriausiai dar leptelėtų fatališką žodį „imponderabilijos“. Šis

žodis – tai prabavimo akmuo, jautrios svarstyklės dvasiniams dydžiams, kuriuos vidutinis mokslininkas jau vadina „imponderabiliais“. Mat jis visuomet griebiasi šio patogaus žodžio ten, kur reikia išmatuoti ir aprašyti gyvenimo apraiškas, kurioms ne tik egzistuojantys matavimo prietaisai per gremėzdiški, bet ir kalbančiojo valia bei gebėjimai per menki. Juk dažniausiai gamtos tyrinėtojas žino nedaug, jis, beje, nežino, kad būtent laikinoms, kintančioms vertybėms, kurias vadina imponderabiliomis, esama senų, labai išpuoselėtų matavimo ir išraiškos metodų už gamtos mokslų ribų, kad ir Tomas Akvinietis, ir Mocartas, kiekvienas sava kalba, darė ne ką kita, o tik su negirdėtu tikslumu svarstė vadinamąsias imponderabilijas. Ar iš kurorte dirbančio gydytojo, tebūnie jis feniksas savo srityje, galėjau tikėtis tokio delikataus išmanymo? Tačiau aš vis dėlto tikėjausi, ir žiū – man neteko nusivilti. Mane suprato. Žmogus suvokė, kad šiuo atveju susidūrė ne su svetima dogmatika, bet su žaidimu, menu, muzika, kai jau neįmanomas joks teisumas ir ginčai, o galima tik rezonuoti arba atmesti. Ir jis neatmetė, buvau suprastas ir pripažintas, aišku, pripažintas ne kaip teisusis, koks nei esu, nei noriu būti, bet kaip ieškantis, mąstantis, kaip antipodas, kaip kolega iš kito, tolimo, tačiau lygiaverčio fakulteto.

Dabar mano gera nuotaika, jau pakylėta pažymio, gauto už kraujospūdį ir kvėpavimą, pasiekė dar aukštesnį laipsnį. Mat jį griausmas tą lietingą orą, ischiją, gydymą, aš nesu barbarų rankose, aš sutikau žmogų, kolegą, lanksčios ir subtilios galvosenos vyrą! Ne todėl, kad būčiau tikėjęsis dažnai ir ilgai su juo šnekėtis, perkratinėti su

juo problemas. Ne, to visai nereikėjo, nors buvo galima vertinti kaip malonią galimybę; pakako, kad vyras, kurio valdžiai laikinai atsidaviau ir kuriuo privalau pasitikėti, mano akyse turėjo žmogiškosios brandos atestatą. Tegu sau daktaras šiandien palaiko mane nors guvaus proto, bet, deja, kiek neurotišku pacientu, – galimas daiktas, kada nors išmuš valanda, kai jis atvers ir viršutinius mano statinio aukštus, kur ims varžytis ir rungtis mano ir jo tikriausiasis tikėjimas, savičiausioji filosofija. Ir, ko gero, manoji neurotiko filosofija, pagrįsta Nyče ir Hamsunu, tada pasistūmės žingsnį į priekį. Bet nesvarbu, tam neteikiau didelės reikšmės. Vertinti neurotinį charakterį ne kaip ligą, o kaip nors ir skausmingą, tačiau itin teigiamą sublimacijos procesą – patraukli mintis. Tačiau ją patirti buvo svarbiau nei suformuluoti.

Patenkintas ir gavęs daugybę gydytojo nurodymų, atsisveikinau su juo. Lapelis, kurį turėjau kišenėje ir kuriuo privalėjau vadovautis nuo ankstaus rytdienos ryto, žadėjo keletą naudingų ir malonių dalykų: vonias, gydymą skysčiais, diatermiją, kvarco lempą, gydomąją mankštą. Taigi per daug nuobodžiauti neteks.

Mano pirmasis vakaras kurorte taip pat prabėgo maloniai ir išsiskleidė visu gražumu – tai mano šeimininko nuopelnas. Per vakarienę, kuri, mano nuostabai, peraugo į tauraus stiliaus banketą, buvo patiekti gardūs, jau daugelį metų mano neragauti patiekalai, kaip antai kukuliai su paukščių kepenėlėmis, troškinta aviena su svogūnais ir bulvėmis ir žemuogių ledai. O vėliau sėdėjau su šeimininku prie butelio raudonojo vyno, gyvai šnekučiavomės gražiame senoviškame kambaryje už seno sunkaus rie-

šutmedžio stalo, džiaugiausi sulaukęs atgarsio iš svetimo žmogaus, visai kitokios kilmės ir kitokios profesijos, turinčio kitokių ambicijų ir kitokį gyvenimo stilių, galėdamas pasidalyti jo rūpesčiais ir džiaugsmais, matydamas, jog jis pritaria daugeliui mano pažiūrų. Negiedojome kits kitam ditirambų, tačiau greitai radome sąlyčio vietas ir bendravome su tuo nuoširdumu, kuris greitai virsta simpatija.

Per trumpą naktinį pasivaikščiojimą prieš miegą išvydau balose atsispindinčias žvaigždes, nakties vėjyje pastebėjau porą nepaprastai gražių senų medžių, augančių ant smarkiai šniokščiančios upės kranto. Jie ir rytoj bus gražūs, tačiau šią akimirką buvo stebuklingo, nepakartojamo grožio, kuris kyla iš mūsų pačių sielos ir, anot graikų, nušvinta mumyse tik tada, kai į mus pažvelgia Erosas.

Dienotvarkė

Ėmęsis aprašyti įprastinę dieną kurorte, teisėtai renkuosi vidutinę dieną, dieną, nepasižyminčią jokiais išskirtiniais bruožais, tokią pusiau apniukusią, pusiau vėsią dieną be ypatingų išorinių įvykių ir be ypatingų vidinių ženklų bei apžavų. Nes čia, žinoma, būna – ir ne vien nervingiems literatams, o ištisam ischialgikų būriui, priklausomai nuo gydymo kurso eigos ir būklės, – dienų, kurios kupinos nusiskundimų ir depresijos, ir lengvų švelnių dienų, kai sekasi gerai ir pražysta viltis, tokių dienų, kai mes šokinėjame, ir tokių, kai šliaužiame vargais negalais arba beviltiškai tysome lovoje.

Tačiau kad ir kaip stengčiausi sukonstruoti santūrią vidutinę dieną, normalią biurgerišką apytikrę dieną, vis dėlto negaliu išvengti sau nemalonaus prisipažinimo, mat kiekviena diena, netgi diena kurorte, deja, prasideda nuo ryto. Kad nežinau, ką daryti su rytu, išliaupsintu daugybėje nuostabiausių eilėraščių, tikriausiai susiję su mano didžiausiu trūkumu ir yda – prastu miegu, o ir šiaip visais atžvilgiais atitinka mano esybę, mano filosofiją, mano temperamentą ir charakterį. Tai gėdinga, ir man sunku tai pripažinti, tačiau kokia prasmė rašyti, jei nesi pasiryžęs sakyti tiesą? Rytas, garsusis gaivos, naujos pradžios, naujo, džiugaus impulso metas, man yra nejaukus, nemalonus ir bjaurus, mudu vienas kito nemėgstame. Beje, man nestinga gebėjimo suvokti ir įsijausti į tą spindintį ryto džiugesį, kuris taip gyvai ir linksmai skamba kai kuriuose Eichendorfo ir Mėrikės posmuose; eilėraščiuose, paveiksluose ar prisiminimuose man rytas atrodo toks pat poetiškas, o iš vaikystės aš miglotai lyg ir atsimenu tikrą ryto džiaugsmą, nors jau labai daug metų, žinoma, nė vieną rytą nesijaučiau tikrai smagus. Ir skambiausiame man žinomame kūrinyje, skelbiančiame gaivų ryto džiaugsmą, Eichendorfo eilėse „Pats rytas – štai mano džiaugsmas“, kurioms muziką parašė Volfas, mano ausis pagauna vos girdimą disonansą, nes kad ir kaip nuostabiai šis kūrinys skambėtų, kad ir kaip mane įtikintų Eichendorfo rytmečio nuotaika, vis dėlto negaliu iš tiesų patikėti Hugo Volfo rytiniu džiugesiu ir manau, jog čia jis leido sau melancholiškai poetišką, ilgesingą, bet patirtimi nepagrįstą ryto pašlovinimą. Visa, kas apsunkina ir gadina man gyvenimą, paverčia jį pa-

vojinga, netgi bjauria problema, ryte itin bado akis, stoja man skersai kelio. Visa, kas daro mano gyvenimą gražų, mielą ir nepakartojamą, bet koks gailestingumas, žavesys ir muzika rytais yra tolimi ir vos pastebimi, gal dar ataidi kaip sakmė ar legenda. Iš pernelyg seklaus savo prasto, trumpo, dažnai trūkinėjančio miego kapo rytais pakylu ne įkvėptas prisikėlimo jausmo, bet sunkiai, alsiai ir neryžtingai, visai neapsaugotas ir nepridengtas nuo užgriūvančio aplinkinio pasaulio, kuris mano jautriems rytiniams nervams perduoda visus savo virpesius tarytum per galingą didinamąjį prietaisą, išstaugia savo garsus per megafoną. Tik nuo vidurdienio gyvenimas vėl darosi pakenčiamas ir geras, o laimingomis dienomis vėlyvą popietę ir vakare jis būna nuostabus, spindulingas, žaismingas, tviekste nutviekstas švelnios dieviškos šviesos, kupinas tvarkos ir harmonijos, žavesio ir muzikos ir kuo dosniausiai atlygina man už tūkstančių tūkstančius nelemtų valandų.

Kada nors kitoje vietoje ketinu paaiškinti, kodėl kančias, kurias man sukelia miego trūkumas ir šitos rytmetinės negandos, laikau ne vien liga, bet ir yda, kodėl to gėdijuosi ir vis dėlto jaučiu, jog taip turi būti, jog negaliu nei nuneigti, nei užmiršti, nei išoriškai „išgydyti“ šitų dalykų, mat man jų reikia kaip impulso, kaip vis naujo akstino mano paties gyvenimui ir jo paskirčiai.

Na, vienu atžvilgiu diena Badeno kurorte man pranašesnė už įprastinio gyvenimo dienas: per gydymo kursą kiekviena diena prasideda svarbia, pagrindine rytine pareiga ir užduotimi, ir šią užduotį lengva, net malonu atlikti. Turiu galvoje vonias. Kai rytais nubundu, – nesvarbu,

kurią valandą, – pirmoji ir svarbiausioji užduotis yra ne kokia nors kankynė, ne rengimasis, mankšta, skutimasis ar laiškų skaitymas, o vonia, švelnus, šiltas, netrikdantis dalykas. Jausdamas lengvą svaigulį atsisėdu lovoje, keliais atsargiais pratimais vėl priverčiu judėti sustingusias kojas, keliuosi, užsimetu chalatą ir tyliu apytamsiu koridoriumi lėtai traukiu į liftą, kuris nuveš mane per visus aukštus iki rūsyje esančių maudymosi kabinų. Čia, apačioje, gražu. Po akmeniniais labai senais šiek tiek aidinčiais skliautais nuolat tvyro nuostabi švelni šiluma, nes visur teka karštas versmių vanduo; mane kaskart apima paslaptingas, šildantis urvo jausmas, kokį patirdavau būdamas mažas, kai iš stalo, dviejų kėdžių ir kelių patiesalų ar kilimėlių įsirengdavau irštvą. Man rezervuotoje maudymosi kabinoje manęs laukia gilus, į žemę įleistas mūrinis baseinas, pilnas karšto, taip pat iš versmių pritekėjusio vandens, lėtai lipu į jį, statydamas kojas ant dviejų akmeninių pakopų, apverčiu smėlio laikrodį ir iki smakro panyru į karštą, stiprų vandenį, mažumėlę atsiduodantį siera. Aukštai virš manęs, pro langą su matiniais stiklais ties tvirtai sumūrytos, vienuolyno celę labai primenančios kabinos pusapvaliu skliautu, plonu ruožu skverbiasi dienos šviesa; ten, viršuje, už baltojo stiklo plyti pasaulis, tolimas ir balkšvas, ir manęs nepasiekia joksai jo garsas. O mane nuostabia šiluma gaubia paslaptingas vanduo, jau tūkstančius metų tekantis iš nežinomų žemės virtuvių ir silpna srovele be perstojo bėgantis į mano maudyklę. Man nurodyta kuo daugiau judinti vandenyje galūnes, atlikti mankštos ir plaukimo judesius. Iš pareigos tą ir darau, keletą minučių, o paskui guliu nejudėdamas, užmerkiu akis, pusiau

snūduriuoju, stebiu, kaip tyliai ir nenutrūkstamai byra laikrodyje smėlis.

Nuvytęs lapas, vėjo įneštas pro langą, mažutis lapelis nuo medžio, kurio pavadinimo niekaip neatsimenu, guli ant mano baseino krašto, žiūriu į jį, skaitau jo gyslų ir gyslelių raštą, traukiu į plaučius šį keistą priminimą apie laikinumą, kurio mes bijome ir be kurio vis dėlto nebūtų nieko gražaus. Nuostabu, kaip grožis ir mirtis, džiaugsmas ir laikinumas vienas kitą lemia ir sąlygoja! Aiškiai, tarsi kažką apčiuopiama, apie save ir savyje jaučiu ribą tarp natūralumo ir dvasingumo. Kaip kad gėlės yra trumpalaikės ir gražios, o auksas – pastovus ir nuobodus, taip ir visi natūralaus gyvenimo bruzdesiai laikini ir gražūs, o dvasingumas – nesibaigiantis ir nuobodus. Šią valandą jo išsižadu, žiūriu į jį anaiptol ne kaip į amžiną gyvenimą, bet kaip į amžiną mirtį, sustingusį, nevaisingą, beformį dalyką, kuris gali tapti forma ir gyvastimi tik atsisakydamas savo nemirtingumo. Auksas turi virsti gėle, dvasingumas turi virsti kūnu ir siela, kad galėtų gyvuoti. Ne, šią švelnią ryto valandą, tarp smėlio laikrodžio ir nuvytusio lapo, nieko nenoriu žinoti apie dvasingumą, kurį kitu metu galiu labai gerbti, noriu būti laikinas, noriu būti vaiku ir gėle.

O kad esu laikinas, pusvalandį pragulėjus šiltoje tėkmėje man primena kėlimosi momentas. Paskambinu prižiūrėtojui, jis ateina ir padeda man gerai pašildytą maudymosi rankšluostį. Dabar pasikeliu vandenyje, ir laikinumo jausmas perbėga visu kūnu, atimdamas jėgas, mat šios vonios labai vargina, ir kai po trisdešimties ar keturiasdešimties minučių maudymosi bandau pasikel-

ti, keliai ir rankos paklūsta lėtai ir sunkiai. Išsliaužęs iš baseino užsimetu ant pečių rankšluostį, noriu smarkiai išsitrinti, padaryti porą energingų judesių, kad pažvalėčiau, tačiau neįstengiu, tik susmunku ant kėdės, jaučiuosi esąs dviejų šimtų metų senis ir man reikia daug laiko, kol pajėgiu atsistoti, vėl apsivilkti marškinius bei chalatą ir išeiti.

Iš lėto, linkstančiais keliais, einu per tylias skliautuotas patalpas, kur už kabinų durų tai vienur, tai kitur šniokščia vanduo, prie sieros šaltinio, putojančio ir kunkuliuojančio tarp geltonai apneštų akmenų. Apie šį šaltinį vertėtų papasakoti paslaptingą istoriją. Ant akmeninių jo sienelių krašto nuolatos stovi dvi vandens stiklinės, skirtos lankytojams, arba, tiksliau tariant, – tai ir yra toji istorija, – jos ten nestovi, ir kiekvienam lankytojui, kai jis troškulio kamuojamas ateina prie šaltinio, tenka patirti, kad abi stiklinės vėl dingusios. Paskui purtai galvą, jei tik būdamas kurortininku po vonių įstengi atlikti tokį judesį, šauki aptarnaujantį personalą, tada atskuba patarnautojas arba kelneris, arba kambarinė, arba maudyklių prižiūrėtoja, arba liftininkas, jie visi taip pat purto galvas ir nesupranta, kur vėl prapuolė tos nelemtos stiklinės. Kiekvieną kartą kuo skubiausiai atnešama nauja stiklinė, lankytojas ją prisipila, išgeria, pastato ant akmens ir išeina... bet jeigu po poros valandų grįžta, ketindamas dar sykį gurkštelėti, stiklinės vėl neberanda. Tarnautojai, kuriems ši mįslinga istorija kelia nepasitenkinimą ir verčia papildomai dirbti, kiekvienas savaip aiškina stiklinių dingimą, tačiau visi šie paaiškinimai skamba neįtikinamai. Pavyzdžiui, liftininkas naiviai pareiškė, kad stiklines į savo kambarius

dažnai išsineša patys lankytojai. Bet juk ten jas kasdien rastų kambarinės! Trumpai tariant, reikalas yra neaiškus, ir vien man jau aštuonis ar dešimt kartų yra pasitaikę, kad kas nors turėjo atnešti naują stiklinę. Kadangi mūsų viešbutyje gyvena apie aštuoniasdešimt svečių, o šie kurortininkai, rimti senyvi žmonės, sergantys podagra arba reumatizmu, stiklinių tikriausiai nevagia, aš spėju, kad jas nusineša arba liguistas kolekcininkas, arba apskritai ne žmogus, o koks nors šaltinio demonas ar slibinas, gal baudžiantis žmones už naudojimąsi šaltiniu, ir galbūt kada nors koks laimės kūdikis, paklydęs skliautuotame rūsyje, ras įėjimą į slaptą šachtą, kur stūkso kalnai stiklinių, nes, remiantis mano atsargiais skaičiavimais, vien per vienerius metus jų ten turėtų susikaupti mažiausiai du tūkstančiai.

Taigi prie šio šaltinio prisileidžiu stiklinę ir su malonumu išgeriu šiltą tirštą vandenį. Dažniausiai čia darsyk prisėdu ir tik vargais negalais ryžtuosi vėl atsistoti. Nupėdinu prie lifto, mintyse maloniai vaizduojuosi atlikęs pareigą ir užsitarnavęs poilsio, nes išsimaudęs ir išgėręs vandens iš tiesų būnu įvykdęs svarbiausius dienos nurodymus. O juk dar ankstus metas, daugių daugiausia septynios ar pusė aštuonių, iki vidurdienio dar kelios valandos, ir aš viską atiduočiau, kad mokėčiau burti ir galėčiau paversti ryto valandas vakaro valandomis.

Šiaip ar taip, šią akimirką man vėl pagelbsti kurorto taisyklės, reikalaujančios po vonios dar kartą prigulti. Tai puikiausiai sutampa su mano mieguistu nuovargiu išsimaudžius, tačiau šiuo metu gyvenimas viešbutyje jau seniai prasidėjęs, grindys dunda nuo skubančių kambari-

nių ir pusryčių nešiotojų žingsnių, o durys trinksi. Nėra ko daugiau galvoti apie miegą, nebent penkių minučių, nes dar neišrasti tokie antifonai, kurie iš tikrųjų apsaugotų pernelyg budrią, rafinuotą nemigos kankinamo žmogaus ausį.

Tačiau dėl to ne mažiau malonu dar kartą atsigulti, dar kartą užmerkti akis, kol kas negalvoti apie visas tas kvailas procedūras, kurių iš mūsų reikalauja rytas: kvailą rengimąsi, kvailą skutimąsi, kvailą kaklaraiščio rišimąsi, sveikinimąsi, korespondencijos skaitymą, pasiryžimą ką nors veikti, visos gyvenimo mechanikos atgaivinimą.

Tuo tarpu guliu lovoje, girdžiu, kaip juokiasi, keikiasi ir gargaliuoja kambarinės, girdžiu čirškiant koridoriaus skambutį ir bėgiojant personalą ir netrukus suprantu, kad nėra prasmės ilgiau atidėlioti to, kas neišvengiama. Na, gerai, lesk, paukštužėli! Keliuosi, prausiuosi, skutuosi, atlieku visus tuos sudėtingus evoliucinius procesus, reikalingus, kad apsivilktum drabužius ir apsiautum batus, susiveržiu baltinių apykaklę, į liemenės kišenę įsikišu laikrodį, pasidabinu akiniais, visa tai darau jausdamasis kaip kalinys, jau prieš daugybę dešimtmečių išmokęs šitų privalomų procedūrų tvarką ir žinantis, kad jos truks visą gyvenimą ir galo joms niekada nebus.

Devintą valandą aš, tylus išblyškęs kurortininkas, pasirodau valgomajame, sėduosi prie savo mažo apskrito stalelio, be žodžių pasveikinu mielą linksmą mergaitę, kuri atneša man kavą, užsitepu sviestu bandelę, antrą įsikišu į kišenę, praplėšiu čia gulinčius vokus, susikemšu pusryčius į gerklę, o laiškus į švarko kišenę, koridoriuje pamatau stoviniuojant nuobodžiaujantį viešbučio gyventoją,

kuris trokšta su manimi pabendrauti ir jau iš tolo draugiškai šypsosi, netgi pradeda šnekėti, ir dar prancūziškai, ilgai negalvodamas jį stumteliu, sumurmu: „Pardon", – ir išlekiu į gatvę.

Čia, kaip ir kurorto parke arba miške, man pagaliau pavyksta likusią ryto dalį praleisti trokštamoje vienumoje. Kartais pasiseka padirbėti, t. y. parke ant suolelio, atsukus nugarą saulei ir žmonėms, užsirašyti kai kurias mintis, kilusias nakties valandomis ir dar išsaugotas galvoje. Dažniausiai einu pasivaikščioti ir tada džiaugiuosi turėdamas kišenėje pusę bandelės, nes vienas didžiausių ryto malonumų (iš teisybės, šis pasakymas per stiprus) man yra sutrupinti šią duoną ir sulesinti daugybei kikilių ir zylių. Tuo metu aš iš principo negalvoju, kad Vokietijoje, už poros mylių nuo čia, net ant turtingų žmonių stalo nėra tokio pyrago, o tūkstančių tūkstančiai apskritai neturi duonos. Neleidžiu šiai minčiai, kuri taip arti, brautis į mano sąmonę, bet nuo jos atsiginti dažnai būna ganėtinai sunku.

Per giedrą ar per lietų, dirbdamas ar vaikštinėdamas aš kur nors kaip nors pagaliau prastumiu priešpietį, ir tada kurorte išmuša didžioji dienos valanda – pietūs. Galiu užtikrinti, jog nesu ėdrūnas, tačiau net man, pažįstančiam dvasios ir askezės malonumus, ši valanda šventiška ir svarbi. Tačiau šią temą reikia panagrinėti išsamiau.

Kaip jau esu minėjęs pratarmėje, nebejauno reumatiko ir podagrininko charakteriui ir mąstysenai būdingas suvokimas, kad negalima vertinti pasaulio tiesmukai, toks žmogus supranta ir gerbia antinomijas, priešybių ir

prieštaravimų būtinybę. Kai kuriuos iš šių prieštaravimų, neliesdamas jų gilaus filosofinio pagrindimo, stebėtinai drastiškai išreiškia Badeno kurorto gyvenimas. Čia būtų galima rasti daug tokių palyginimų; pavyzdžiui, pasirinkęs ką nors visai banalaus, priminsiu daugybę suolų, kurių visur pristatinėta Badene: jie visi kviečia greitai nuvargstančius, netvirtų kojų kurortininkus prisėsti ir atsipūsti, o kurortininkai nepaprastai noriai pasinaudoja šiuo maloniu kvietimu. Tačiau pasėdėję vos minutėlę kurortininkai pasibaisėję vėl keliasi, mat šiuos suolus pastatęs humanistas, širdyje filosofas ir šaipūnas, sukonstravo jų sėdimąsias dalis iš geležies, tad ant jų sėdintis ischialgikas jautriausioje savo paliegusio kūno vietoje pajunta žudančią šalčio srovę, ir instinktas jį verčia kuo greičiausiai iš ten sprukti. Taigi suolas jam primena, kaip labai jam reikia poilsio, bet po minutės taip pat aiškiai įspėja, kad gyvenimo esmė ir šaltinis yra judėjimas ir kad sustingusiems sąnariams reikalinga ne tiek ramybė, kiek treniruotės.

Būtų galima rasti daug tokių pavyzdžių. Tačiau Badeno dvasia, kuri nuolat sukasi tarp antitezių, monumentaliausiai pasireiškia valgomajame per pietus ir vakarienę. Valgomajame sėdi dešimtys ligotų žmonių, jie visi atvyko su savo podagra ar ischiju, visi atvažiavo į Badeną tik todėl, kad per gydymo kursą tikisi atsikratyti negalios. Bet kokia paprasta, tiesmuka, jaunatviškai puritoniška gyvenimo išmintis, remdamasi aiškiais ir paprastais chemijos ir fiziologijos mokslais, primygtinai rekomenduotų šiems ligoniams ne tik karštas vonias, bet visų pirma spartietiškai paprastą, švelnų maistą be mėsos ir alkoholio, galbūt

net bado dietas. Tačiau Badene taip jaunatviškai, paprastai ir vienpusiškai negalvojama, priešingai, jau ne vieną šimtmetį Badenas vienodai garsėja savo maudyklėmis ir savo sočia bei gardžia virtuve; iš tiesų šalyje turbūt nedaug yra vietų ir viešbučių, kur žmonės puotauja taip skaniai ir gausiai kaip sergantieji medžiagų apykaitos ligomis Badene. Gardžiausi kumpiai apipilami „Dezaley", sultingiausi pjausniai – bordo, tarp sriubos ir kepsnio grakščiai įplaukia mėlynasis upėtakis, o po įmantrių mėsos patiekalų atnešami nuostabūs pyragai, pudingai bei kremai.

Ankstesni autoriai skirtingai bandė paaiškinti šį labai seną Badeno savitumą. Čionykštę aukštą maisto gamimo kultūrą lengva suprasti ir jai pritarti, kiekvienas iš tūkstančio kurortininkų tą daro du kartus per dieną; ją paaiškinti sunkiau, nes priežastys yra labai sudėtingo pobūdžio. Toliau išvardysiu kai kurias svarbiausias, bet iš pradžių norėčiau kuo ryžtingiausiai atmesti tuos lėkštus racionalistinius paaiškinimus, su kurias taip dažnai susiduriame. Pavyzdžiui, neretai girdime vulgarius mąstytojus sakant, jog gera Badeno virtuvė, prieštaraujanti tikriesiems kurortininkų interesams, susiformavo bėgant laikui ir buvo nulemta įvairių sanatorijų konkurencijos, nes Badenas nuo senų senovės garsėja geru maistu ir kiekvienam šeimininkui rūpi šiuo atžvilgiu bent jau nenusileisti konkurentams. Tokia pigi ir paviršutiniška argumentacija neišlaiko išmėginimo jau vien todėl, kad nepaiso pačios problemos ir, užuot bandžiusi atsakyti į klausimą apie tikrąją geros Badeno virtuvės kilmę, kalba apie tradiciją ir praeitį. O visų mažiausiai mus tenkina

absurdiška mintis, jog dėl gero maisto kaltas šeimininkų gobšumas! Tarsi kuris nors šeimininkas būtų suinteresuotas didinti savo išlaidas mėsininkui, kepėjui ir konditeriui, juo labiau čia, Badene, kur kiekvienas sanatorijos savininkas nuo senų senovės rūsyje turi nuosavą magnetą svečiams pritraukti, didžiulę, niekada neblėstančią vilionę – karštas mineralinio vandens versmes!

Ne, kad teoriškai pagrįstume šį fenomeną, mes turime raustis kur kas giliau. Paslaptis glūdi ne praeities įpročiuose ir tradicijose ir ne šeimininkų kalkuliacijose, ji glūdi pačiuose pasaulio sandaros pamatuose kaip viena iš amžinųjų, laikytinų duotomis antinomijų. Jei maistas Badene tradiciškai būtų prastesnis ir skurdesnis, šeimininkai galėtų sutaupyti du trečdalius savo išlaidų, o sanatorijos vis tiek būtų pilnos, nes žmones čionai traukia ne maistas, juos atveja jų *nervus ischiadicus* traukuliai. Tačiau pamėginkime įsivaizduoti, kad gyveni Badene racionaliai, kovoji su šlapimo rūgštimi ir skleroze ne vien voniomis, bet ir abstinencija bei pasninku – kokių gi tada būtų galima laukti padarinių? Kurortininkai pasveiktų, ir netrukus visoje šalyje neliktų ischijo, kuris, kaip ir visi gamtos reiškiniai, vis dėlto turi teisę egzistuoti ir gyvuoti. Maudyklės taptų nereikalingos, sanatorijos turėtų išnykti. Pastaroji bėda gal dar nelabai baisi, bet podagros ir ischijo nebuvimas žemėje ir bergždžiai tekančios vertingosios versmės pasaulį ne pataisytų, o duotų priešingą rezultatą.

Be šio, labiau teologinio pagrindimo, yra ir psichologinis. Kas gi iš mūsų, kurortininkų, be vonių ir masažų, be rūpesčių ir nuobodulio, dar norėtų kentėti pasninkus

ir save marinti? Ne, mes labiau linkę pasveikti tik pusiau, užtat leisti laiką šiek tiek maloniau ir smagiau, mes jau ne jaunuoliai, kuriems keliami būtini reikalavimai ir kurie kelia tokius reikalavimus kitiems, o pagyvenę žmonės, giliai įklimpę į gyvenimo sąlygiškumą, pripratę į daug ką žiūrėti pro pirštus. Panagrinėkime rimtai tokį klausimą: ar būtų teisinga ir pageidautina, kad tobulai gydomi mes visi visiškai pasveiktume ir mums nereikėtų mirti? Jei tikrai sąžiningai atsakysime į šį kebloką klausimą, atsakymas bus „ne“. Ne, mes nenorime visiškai pasveikti, nenorime gyventi amžinai.

Šiaip jau kiekvienas iš mūsų, paklaustas asmeniškai, tikriausiai norėtų atsakyti „taip“. Jeigu manęs, kurortininko ir rašytojo Hesės, paklaustų, ar sutinku, kad rašytoją Hesę aplenktų liga ir mirtis, ar laikyčiau geru, pageidautinu ir būtinu jo amžiną gyvenimą, aš, tuščiagarbis kaip ir visi literatai, iš pradžių tikriausiai atsakyčiau teigiamai. Tačiau jeigu manęs to paties paklaustų apie kitus, apie kurortininką Miulerį, ischialgiką Legraną, apie olandą iš 64-o kambario, labai greitai atšaučiau „ne“. Ne, iš tiesų visai nereikalinga, kad mes, senyvi, jau ne itin patrauklūs žmonės, net ir nesergantys podagra, gyventume be pabaigos. Tai netgi būtų labai nemalonu, labai nuobodu, labai bjauru. Ne, mes mielai mirsime, vėliau. Tačiau šiandien, po varginančių vonių, po vargais negalais prastumto priešpiečio labiau norėtume truputį pasimėgauti, apgraužti vištytės sparnelį, sudoroti gerą žuvį, išmaukti stiklą raudonojo vyno. Tokie jau mes esame – bailūs, silpni ir trokštantys malonumų, seni egoistai. Tokia mūsų psichologija, o kadangi mūsų, reumatikų ir senstančių

žmonių, siela yra ir Badeno siela, mes palaikome Badeno mitybos tradicijas ir šiuo atžvilgiu.

Ar jau gana įrodymų, mūsų gerovės pateisinimų? Ar reikia vardyti daugiau priežasčių? Jų šimtai. Viena – labai paprasta – tebus irgi paminėta: mat mineralinės vonios „sekina“, t. y. nuo jų išalksti. O kadangi aš esu ne tik kurortininkas ir valgytojas, bet kitu metu renkuosi priešybę, taigi pažįstu pasninkavimo malonumą, mano sąžinės neslegia tai, kad susidūręs su siūlančiu pasauliu aš, kenkdamas savo medžiagų apykaitai, tris savaites su visais lėbausiu.

Jau seniai nuklydau nuo temos. Grįžkime prie dienotvarkės! Taigi sėdžiu prie pietų stalo, stebiu, kaip žuvis, kepsnys ir vaisiai keičia vienas kitą, per pertraukėles ilgai ir mąsliai žvelgiu į stalus serviruojančių merginų kojas, visas juodomis kojinėmis, susimąstęs, bet ne taip ilgai žiūriu į vyresniojo padavėjo kojas. Jos (vyresniojo padavėjo kojos) mums, visiems pacientams, yra guodžiantis reginys. Mat šis padavėjas, beje, labai malonus ponas, kitados kentėjo nuo itin sunkaus ir skausmingo reumatizmo, tokio, kad net negalėjo paeiti, ir pasigydęs Badene visiškai pasveiko. Mes visi tai žinome, kai kuriems jis pats pasakojo. Todėl mes taip dažnai mąsliai žvelgiame į vyresniojo padavėjo kojas. O salėje dirbančių jaunų merginų kojos, apmautos juodomis kojinėmis, ir be gydymo yra tokios lieknos ir mitrios, kad mums tai atrodo verta dar gilesnių apmąstymų.

Kadangi gyvenu pats sau, valgymo metas man yra vienintelė proga šiek tiek iš arčiau susipažinti su kitais kurortininkais. Nors nežinau jų vardų ir tik su nedauge-

liu esu persimetęs vienu kitu žodžiu, matau juos sėdinčius, matau juos valgančius ir taip šį tą sužinau. Olandas, mano kambario kaimynas, kurio balsas kiekvieną vakarą ir rytą skverbiasi per sieną ir atima man kelias valandas miego, čia, prie stalo, kalbasi su savo žmona taip tyliai, kad nė nežinočiau, koks jo balsas, jei nebūčiau girdėjęs jo sklindančio iš 64-o kambario. O, koks romumas!

Keli mūsų pietų teatro veikėjai kasdien mane džiugina savo apybraižų ryškumu, savo vaidmens tikslumu. Čia yra milžinė iš Olandijos, dviejų metrų ūgio, o gal ir aukštesnė, ir pakankamai sunki, didinga figūra, verta mūsų kunigaikštienės vaidmens. Jos laikysena prakilni, bet eisena galėtų būti ir grakštesnė; atrodo savotiškai žaisminga ir pavojinga, kone slogu, kai ji įžengia į salę, remdamasi dailia, plona, koketiška lazdele, kuri, regis, bet kurią akimirką lūš. Bet ji turbūt geležinė.

Dar čia yra toks siaubingai rimtas ponas – kertu lažybų, kad jis mažų mažiausiai Nacionalinės tarybos narys, perdėm padorus, vyriškas, patriotiškas, apatiniai akių vokai kiek paraudę ir nukarę kaip ištikimųjų Sen Bernaro šunų, sprandas platus ir tvirtas, galintis atlaikyti bet kokį smūgį, kakta pilna raukšlių, piniginė pilna sąžiningai uždirbtų ir tiksliai suskaičiuotų banknotų, krūtinė pilna nepriekaištingų, aukštų, bet netolerantiškų idealų. Vieną siaubingą naktį man prisisapnavo, jog šis vyras – mano tėvas, o aš stoviu prieš jį ir turiu pasiaiškinti: pirma, dėl patriotizmo trūkumo, antra, kad pralošiau penkiasdešimt frankų, trečia, kad suvedžiojau merginą. Kitą dieną po šio žiauraus sapno labai troškau vėl išvysti tą poną gyvą, juk sapne man teko prieš jį taip drebėti. Pamatęs jį atsigau-

čiau, nes tikrovė visada ne tokia baisi kaip mūsų košmarų vaizdiniai, žmogus galbūt nusišypsotų arba man linktelėtų, arba pajuokautų su salėje dirbančia mergina, ar bent savo fiziniu pasirodymu ištaisytų iškreiptą mano sapno įspūdį. Tačiau kai atėjo pietūs ir aš vėl pamačiau griežtąjį poną valgant, jis nei linktelėjo, nei nusišypsojo, niūriai sėdėjo prie savo raudonojo vyno butelio, ir kiekviena jo kaktos ir sprando raukšlė bylojo apie nepermaldaujamą moralę bei ryžtą, o aš klaikiai bijojau ir vakare pasimeldžiau, kad man netektų vėl jo susapnuoti.

Užtat koks mielas, malonus ir žavus ponas Keselringas, vyras pačiame jėgų žydėjime, jo profesijos aš nežinau, bet jis turėtų būti hidalgas ar kas nors panašaus. Apie jo tyrą kaktą vilnija šviesūs šilkiniai plaukai, švelniai vilioja linksmos duobutės skruostuose, svajingai ir susižavėjusios žvelgia žydros vaikiškos akys, lyriška ranka lengvai perbraukia per elegantišką margą liemenę. Šioje krūtinėje negali būti veidmainystės, joks netaurus ketinimas negali aptemdyti šių poetiškų bruožų kilnumo. Rausvutis nuo galvos iki kojų, panašus į Renuaro mergaitę, Keselringas jaunystėje tarytum koks elfas tikriausiai galėjo priklausyti prie šelmių Kupidono draugų. O kaip šis meilus vaikinas mane išgąsdino ir nuvylė, kai vieną kartą temstant rūkomajame parodė kišeninę nepadorių paveiksliukų kolekciją, – tam apsakyti man trūksta žodžių.

Tačiau įdomiausio ir žavingiausio svečio, kokį kada nors man teko matyti šioje salėje, šiandien nėra, tik vieną vienintelį kartą mačiau jį čia sėdint, ir tada jis vakaro metą sėdėjo priešais prie mano mažo apskrito staliuko – rudomis linksmomis akimis, liaunomis inteligentiškomis

rankomis, vieniša gėlė tarp visų pacientų, jauna ir spindinti. Mylimoji, sugrįžk, pasivaišink su manimi puikiais valgiais, paragauk puikaus vyno, nuskaidrink salę mūsų pasakomis ir kvatojimu.

Mes, kurortininkai, kontroliuojame vienas kitą, kaip kad įprasta vasarojant, tačiau madai ir elegancijai čia tenka menkas vaidmuo. Juose matome savo pačių atspindį, tad juo atidžiau sekame savo nedalios brolių savijautą, ir jei iškaršusiam ponui iš 6-o kambario šiandien gera diena ir jis vienas gali nueiti nuo durų iki stalo, mes visi džiaugiamės, ir visi nusiminę purtome galvą išgirdę, kad ponia Fleri šiandien nepajėgė atsikelti iš lovos.

Valandą gausiai ir skaniai valgę ir apžiūrinėję kits kitą, nenoromis nutraukiame šį malonumą ir paliekame mums pasitenkinimą teikiančią salę. Dabar man prasideda lengvesnioji dienos dalis. Geru oru traukiu į sanatorijos sodą, kur slaptoje vietoje stovi mano šezlongas, turiu ir savo užrašų knygutę, pieštuką bei Žano Polio tomelį. Trečią ar ketvirtą valandą man dažniausiai „procedūros“, t. y. privalau prisistatyti pas gydytoją, o jo asistentės gydo mane naujausiais metodais. Sėdžiu po kvarco lempa, trokšdamas kuo labiau išnaudoti šio stebuklingo žibinto skleidžiamas saulės galias ir stengdamasis nesveikiausias kūno vietas laikyti kaip galima arčiau šviečiančios lempos. Taip kelis kartus esu nusvilęs. Paskui manęs laukia nenuilstanti daktaro bendradarbė – diatermijos specialistė. Ji apriša man riešą mažomis pagalvėlėmis, elektrodais, ir paleidžia srovę, tuo pačiu metu uždeda ant sprando ir nugaros dar dvi tokias pat pagalvėles, o man nelieka nieko daugiau, tik rėkti, nes labai degina. Be to, per šią

procedūrą esama galimybės – dar vienas patrauklus dalykas, – kad įeis gydytojas ir užsimegs pokalbis, ir net jeigu ši viltis neišsipildo aštuoniolika dienų iš dvidešimties, vis tiek ją reikia turėti omenyje.

Ryžtuosi šiek tiek pasivaikščioti ir eidamas pro kurorto parko vartus iš daugybės lankytojų sprendžiu, kad viršuje, kurhauzo salėje, vėl bus vienas iš daugybės koncertų, kurie nuolat ten vyksta ir kurių dar nė vieno negirdėjau. Taigi įžengiu vidun ir kurhauze randu gausiai susirinkusius klausytojus, tai pirmas kartas, kai aš taip *in corpore* išvystu visą kurortininkų ir ligonių publiką. Šimtai kolegų ir kolegių sėdi ant kėdžių, kai kurie su kavos ar arbatos puodeliais, kiti atsinešę knygą arba mezgamą kojinę, ir klausosi nedidelio muzikantų ansamblio, įnirtingai grojančio salės gilumoje. Ilgai stoviu prie durų, žiūriu ir klausausi, nes nėra nė vienos laisvos vietos. Stebiu, kaip darbuojasi muzikantai, jie groja sudėtingus kūrinius, daugiausia nežinomų autorių, ir ne jų grojimo lygis yra kaltas, kad visam šiam renginiui nejaučiu jokio prielankumo. Muzikantai savo darbą atlieka netgi labai gerai, ir kaip tik todėl norėčiau, kad jie grotų tikrą muziką, o ne šituos triukus, variacijas ir aranžuotes. Nors, tiesą sakant, ir šito iš tikrųjų nenoriu. Man nebūtų geriau, jei vietoj šitos smagios ištraukos iš „Karmen“ arba „Šikšnosparnio“ griežtų Šuberto kvartetą arba Hendelio duetą. Dėl Dievo, tai būtų dar blogiau. Jau esu vieną kartą tai patyręs panašiomis aplinkybėmis. Negausiai lankomoje kavinėje pramoginę muziką atliekantis pirmas smuikas griežė Bacho „Čakoną“, o kol jis griežė, mano ausis podraug fiksavo kitus garsus: du jauni

ponai apmokėjo sąskaitą ir padavėja ant stalo skaičiavo jiems smulkias monetas; smarki ponia rūbinėje audringai reikalavo savo skėčio; žavus mažas kokių ketverių metų berniukas savo skardžiu čiulbėjimu linksmino prie stalo sėdinčią kompaniją; be to, dar skambčiojo buteliai ir stiklai, puodukai ir šaukšteliai, o sena, prigesusių akių moteris, dideliam savo pačios siaubui, nužiebė nuo stalo lėkštę su sausainiais. Kiekvienas veiksmas pats savaime buvo visiškai teisėtas, mano prielankumo ir dėmesio vertas įvykis, tačiau kai tiek įspūdžių užgriūva ir reikalauja dėmesio vienu metu, – tam aš jaučiausi dvasiškai nesubrendęs. O kalta dėl to buvo tik muzika, Bacho „Čakona“, tai ji vienintelė trukdė... Ne, didžiausia pagarba kurhauzo muzikantams! Tačiau, mano galva, šiam koncertui stigo pagrindinio dalyko – prasmės. Kad du šimtai žmonių nuobodžiauja ir nežino, kaip prastumti popietę, mano nuomone, nėra pakankama priežastis keliems muzikantams groti variacijas iš žinomų operų. Šiam koncertui trūko širdies, esmių esmės – sielų, laukiančių išganymo per meną, reikmės, gyvo poreikio, įtampos. Tačiau aš galiu klysti. Šiaip ar taip, netrukus pamatau, kad ir ši ganėtinai abejinga publika nėra vienalytė masė, ji susideda iš daugelio pavienių sielų, ir viena iš šių sielų kuo jautriausiai reaguoja į muzikantus. Pačiame priekyje, prie pat pakylos, sėdi aistringas muzikos mėgėjas, ponas su juoda barzda ir auksine pensnė, jis smarkiai atsilošęs, užmerktomis akimis, kupinas susižavėjimo linguoja savo dailią galvą į taktą, o kai kūrinys baigiasi, pašoka, išplečia akis ir pirmas pradeda aplodismentų salvę. Nesitenkindamas vien plojimais, jis net atsistoja, prieina prie pakylos, įsi-

gudrina iš užnugario atkreipti kapelmeisterio dėmesį ir, netylant minios plojimams, apipila jį entuziastingomis pagyromis.

Pavargęs nuo stovėjimo ir mažiau už barzdotąjį entuziastą sužavėtas šio renginio, per antrą pauzę jau ketinu pasišalinti, kai mano ausį pasiekia paslaptingas triukšmas iš gretimos patalpos. Pasiteirauju kaimyno ischialgiko ir sužinau, jog ten esanti lošimo salė. Nudžiugęs skubu tenai. Tikrai, kampuose stovi palmės bei apskriti pliušiniai krėslai, o prie didelio žalio stalo, regis, lošiama rulete. Prisėlinu artyn. Stalą spiste apspitę smalsuoliai, pro kurių pečius galiu kai ką pamatyti. Iš pradžių mano žvilgsnį prikausto stalo šeimininkas, švariai nusiskutęs ponas su fraku, nenusakomo amžiaus, rudų plaukų ir tylaus filosofiško veido, jis stulbinamai įgudęs – tik viena ranka su originaliu elastingu žarstekliu ar grėbliu žaibiškai permeta monetas nuo vieno stalo laukelio ant bet kurio kito. Jis valdo šį lankstų talerių grėblį kaip mitrus upėtakių žvejys plieninį anglišką meškerykotį, be to, sugeba taip švystelėti monetas, kad šios, padariusios ore lanką, nukrinta ant norimo laukelio. Ir kai jis dirba šį darbą, kurio ritmą lemia jaunesniojo padėjėjo, prižiūrinčio kamuoliukus, šūkčiojimai, jo tylus, švariai nuskustas ir rausvas veidas po rudais, tarytum negyvais plaukais visą laiką išlieka vienodai tykus ir ramus. Ilgai žiūriu, kaip jis nejudėdamas sėdi ant savotiškos, ypatingai sukonstruotos kėdutės su įkypai pakelta sėdyne, kaip tyliame veide juda vien tik guvios akys, kaip kairiąja lengvai išmeta talerius, o dešiniąja lengvai juos pagauna su grėbliu ir sviedžia į kampus. Prieš jį stovi bokštai didelių

ir mažų sidabrinių monetų, vargu ar Štinesas* turi daugiau. Padėjėjas be paliovos mėto kamuoliuką, šis nurieda į skaičiumi pažymėtą duobutę, jis be paliovos šūkčioja duobutės numerį, kviečia lošti, pranešinėja, kad sumos pastatytos, įspėja: *Rien ne va plus*, – ir be paliovos žaidžia darbuojasi prie stalo rimtasis ponas. Man yra tekę tai regėti dažnai – anksčiau, tolimais pasakiškais laikais prieš karą, savo kelionių ir klajonių metais, daugelyje pasaulio miestų esu matęs tokias palmes ir minkštus baldų apmušalus, tokius pat žalius stalus ir kamuoliukus, – tada prisimindavau gražias bauginančias Turgenevo bei Dostojevskio istorijas apie lošėjus, o paskui vėl atsigręždavau į kitus dalykus. Bet atidžiau įsižiūrėjęs pastebėjau štai ką: visas lošimas vyksta vien tam, kad pasilinksmintų pats frakuotasis ponas. Jis išmesdavo savo talerius, perstumdavo juos nuo penkių ant septynių, nuo lyginio skaičiaus ant nelyginio, išmokėdavo išloštus pinigus ir sužerdavo pralоštus, – tačiau visi pinigai buvo jo paties. Nė vienas žmogus iš publikos nieko nestatė, susirinkę buvo vien kurortininkai, dauguma kilę iš kaimo, jie, kaip ir aš, su pasitenkinimu ir nuostaba sekė filosofo manipuliacijas ir klausėsi ledinių, tarsi pašaldytų prancūziškų jo padėjėjo šūkčiojimų. Tad kai aš, pagautas užuojautos, padėjau ant pasiekiamo stalo kampo du frankus, į mane smigte susmigo penkiasdešimt išplėstų akių; o man buvo taip nemalonu, kad net nelaukiau tos akimirkos, kai mano frankai dings po grėbliu, ir skubiai pasišalinau.

---

* Hugo Stinnesas (1870–1927) – stambus vokiečių pramonininkas *(vert. past.)*.

Šiandien vėl praleidžiu keletą minučių prie Badeštrasės vitrinų. Čia yra ne viena maža krautuvėlė, jose kurortininkai gali nusipirkti prekių, kurios jiems atrodo būtinos: atvirukų su vaizdais, bronzinių liūtų ir driežų, peleninių su žymių žmonių portretais (taigi pardavėjas gali kasdien pramogauti, pavyzdžiui, besdamas degantį cigarą į akį Richardui Vagneriui) ir daugybę kitų dalykų, apie kuriuos nedrįstu nieko sakyti, – nors ir ilgai apžiūrinėjau, nepajėgiau perprasti jų savybių ir paskirties; kai kurie iš jų, regis, naudojami pirmykščių genčių kulto reikmėms, bet galiu ir klysti, o visi kartu jie mane nuteikia liūdnai, nes pernelyg aiškiai rodo, jog, nepaisant visų gerų norų socializuotis, vis dėlto gyvenu už biurgeriško ir tikrojo gyvenimo ribų, nieko apie jį nesuprantu ir niekada iš tiesų nesuprasiu, o ir pats, nežiūrint visų savo ilgamečių pastangų rašyti, niekada neįstengsiu tapti jam suprantamas. Kai žvelgiu į šias vitrinas, kuriose demonstruojami ne vien kasdien reikalingi daiktai, bet ir vadinamosios dovanos, prabangos prekės ir prekės pokštai, man klaiku nuo šio pasaulio svetimumo: iš šimto daiktų būna dvidešimt ar trisdešimt, apie kurių paskirtį, prasmę ir vartojimo būdą aš nutuokiu tik miglotai, ir nė vieno, kurį galbūt norėčiau turėti. Čia esama daiktų, į kuriuos žiūrėdamas galiu ilgai spėlioti: smeigti į skrybėlę? Kišti kišenėn? Ar į alaus bokalą? O gal čia koks kortų žaidimas? Čia yra paveikslėlių ir užrašų, devizų ir citatų iš man visiškai nesuvokiamų fantazijos pasaulių, o gerai žinomi ir mano gerbiami simboliai panaudojami taip, kad to negaliu nei suprasti, nei pateisinti. Matyti, pavyzdžiui, ant madingo moteriško skėčio rankenos išdrožtą Budos arba kokios

nors kinų dievybės figūrą man yra ir bus keista, nepriimtina ir nesmagu, netgi nejauku; vargu ar tai sąmoninga tyčinė šventvagystė, tačiau kokios mintys, poreikiai ir dvasinės būsenos paskatino verslininkus gaminti, o pirkėjus pirkti šiuos beprotiškus daiktus, – štai ką trokšte trokščiau sužinoti, bet niekaip nepajėgiu. Arba madinga kavinė, kur apie penktą valandą sėdi žmonės! Galiu kuo puikiausiai suprasti, kad pasiturintiems žmonėms malonu gerti kavą, arbatą ar šokoladą ir su pasigardžiavimu užkąsti plakta grietinėle ar brangiais delikatesiniais sausainiukais. Tačiau kodėl laisvi ir sąmoningi žmonės, mėgaudamiesi šiais dalykais, sutinka kentėti – klausytis įkyriai meilikaujančios, pernelyg saldžios muzikos ir nepaprastai ankštai ir neponiškai, netgi baikščiai sėdėti perpildytose, ankštose, visai nereikalingais papuošimais ir pagražinimais perkrautose patalpose, tikriau sakant, kodėl visus šiuos trikdžius, nepatogumus ir prieštaravimus jie suvokia visai ne kaip tokius, o juos netgi mėgsta ir jų ieško, to aš niekada negalėsiu suvokti – dėl to įpratau kaltinti savo, kaip jau minėjau, šiek tiek schizofrenišką charakterį. Tačiau man tai nuolatos sukelia rūpesčių. Juk tie patys elegantiški ir pasiturintys žmonės, kurie sėdi tokiose kavinėse, apsupti gausios gremėzdiškos prabangos, marmuro, sidabro, kilimų, veidrodžių ir lipniai saldžios muzikos, trukdančios jiems plepėti, kone kvėpuoti, – tie patys žmonės su apsimestiniu susižavėjimu vakarais klausosi pranešimo apie taurų japonų gyvensenos paprastumą, o jų namuose guli gražūs, dailiai įrišti leidiniai su legendomis iš vienuolių gyvenimo bei Budos kalbomis. Tikrai nenoriu būti fanatikas ar pamokslautojas, aš netgi

už tai, kad žmogus turėtų kai kurių gan beprotiškų ir pavojingų ydų, ir džiaugiuosi, kai žmonės patenkinti, nes su patenkintais žmonėmis maloniau gyventi, – tačiau ar jie patenkinti? Ar visas tas marmuras, plakta grietinėlė ir muzika ko nors verti? Argi tie patys žmonės, aptarnaujami livrėjuotų tarnų ir apsistatę lėkštėmis, pilnomis delikatesinių saldumynų, skaitydami laikraščius nepastebi juose išvien mirgančių pranešimų apie badą, sukilimus, šaudymus, egzekucijas? Argi pasaulis už milžiniškų šių elegantiškų kavinių vitrinų nėra kupinas juodo vargo ir nevilties, beprotybės ir savižudybių, baimės ir siaubo? Na taip, žinau, viso to reikia, viskas yra tam tikra prasme teisinga ir tokia Dievo valia. Tačiau tas mano žinojimas tėra toks kaip daugybos lentelės mokėjimas. Šis žinojimas nėra įtikinamas. Iš tiesų man visai neatrodo, kad tai teisinga ir atitinka Dievo valią, manau, jog tai kvaila ir šlykštu.

Susirūpinęs gręžiuosi į tas krautuvėles, kuriose išstatyti atvirukai su vietovės vaizdais. Čia jau puikiai orientuojuosi, drįstu sakyti, jog atvirukus su Badeno vaizdais studijavau ganėtinai išsamiai, siekdamas iš šio poreikių simptomo dar geriau pažinti vidutinį kurortininką ir jo sielą. Yra gan daug dailių senųjų Badeno vedutų kopijų, taip pat kopijų senų paveikslų ir graviūrų, vaizduojančių maudynių scenas, iš kurių matyti, kad ankstesniais šimtmečiais Badene buvo gyvenama ir maudomasi ne taip rimtai ir padoriai, gal ir ne taip higieniškai kaip šiandien, tačiau gerokai smagiau. Šie seni paveiksliukai, jų bokštai ir frontonai, tautiniai drabužiai ir kostiumai, – visa tai nuteikia šiek tiek nostalgiškai, nors, aišku, anaiptol neno-

rėtum gyventi anais laikais. Visi šie miesto vaizdai, gatvių vaizdai, maudynių vaizdai, ar jie būtų šešiolikto ar aštuoniolikto amžiaus, lengvai ir švelniai spinduliuoja tą tylų liūdesį, kuris sklinda iš visų tokių paveikslų, nes viskas šiuose paveiksluose yra dailu, tarp gamtos ir žmogaus, regis, viešpatauja taika, namai ir medžiai, regis, nekovoja tarpusavyje. Atrodo, kad viską sieja grožis ir darna – nuo alksnynėlio iki tautinių piemenaitės drabužių, nuo vartų bokšto su alavine karūna iki tilto ir šulinio, o ir liauno šuniuko, besišlapinančio ant ampyro kolonos. Kai kuriuose iš šių senų paveikslų aptinki juokingų, kvailokų, pretenzingų dalykų, tačiau nepamatysi nieko bjauraus ar rėksmingo; namai greta kits kito kaip lauko akmenys ar paukščiai, vorele tupintys ant skersinio, o dabartiniuose miestuose kone kiekvienas namas pykstasi su kitu, su juo konkuruoja, bando išstumti.

Ir prisimenu, kaip kartą per vieną gražią šventę, kurioje visi vilkėjo Mocarto laikų kostiumus, mano mylimoji staiga paplūdo ašaromis, o kai puoliau klausinėti, atsakė:

– Na, kodėl dabar viskas taip bjauru?

Tąsyk paguodžiau ją sakydamas, jog mūsų gyvenimas niekuo ne prastesnis, jog jis laisvesnis, turtingesnis ir didingesnis negu jų, jog po dailiais perukais knibždėjo utėlės, o už kandeliabrų prabangos ir veidrodinių salių sienų badavo pavergta liaudis, ir apskritai gerai, kad iš anų tolimų laikų mums liko tik tai, kas visų puikiausia – šviesiosios šventadieninės pusės prisiminimai. Bet ne kasdien galvoji taip išmintingai.

Tačiau grįžkime prie atvirukų! Čia, šiuose kraštuose, egzistuoja ypatingos kategorijos atvirukai, kuriems ne-

stinga originalumo. Ši vietovė liaudyje vadinama ropynu, ir esama įvairių serijų su paveikslėliais, kuriuose vaizduojamos visokiausios liaudiškos scenos: vaizdai iš mokyklos ir kariuomenės gyvenimo, šeimos iškylos, muštynės, – o visi žmonės šiuose paveikslėliuose nupiešti kaip ropės. Čia aptinki ropių įsimylėjėlių, ropių dvikovų, ropių kongresų. Šie atvirukai labai populiarūs, žinoma, ne šiaip sau, bet ir jie manęs nedžiugina. Be istorinių vaizdų ir ropyno piešinėlių, kaip trečią didelę kategoriją reikėtų paminėti erotinius paveiksliukus. Galėtum tikėtis, jog šioje srityje esama progos pasireikšti ir tokio pobūdžio paveiksliukai šiam nykiam vitrinų pasauliui galėtų suteikti šiek tiek gyvybės, šiek tiek linksmumo ir spalvų. Tačiau šią viltį man teko palaidoti jau pirmosiomis dienomis. Nustebęs išvydau, kad paveikslėliuose smarkiai nukentėjo kaip tik intymusis gyvenimas. Šimtams šių paveikslėlių būdinga apgailėtina nekaltybė ir drova, tad ir čia pamačiau, jog mano skonis visiškai nesutampa su visuotiniu, nes jei man kas nors patikėtų parinkti vaizdus iš intymaus gyvenimo, tikrai parinkčiau visai kitokius nei čia siūlomi. Čia vyrauja ne grynos erotikos patosas ir ne pridengto flirto poezija, o saldžiai drovi sužadėtuvių nuotaika, daugybė įsimylėjėlių porų – visos rūpestingai ir puošniai apsirengusios, jaunikiai dažniausiai su surdutais ir aukštomis skrybėlėmis, su gėlių puokštėmis rankose, kartais dar šviečia mėnulis, o situaciją bando paaiškinti eilės po paveikslėliu, pavyzdžiui:

Mėnesienos naktyje, mylima būtybe,
Tavo žvilgsnio žydrumoj mano laimė slypi.

Ši kategorija mane labai nuvylė, šių atvirukų gamintojai aiškiai kreipė dėmesį labiau į tradicinę ir neįdomiąją intymaus gyvenimo pusę. Šiaip ar taip, aš vis dėlto užsirašiau keletą tų posmelių – kaip mūsų laikų populiariosios poezijos pavyzdžius, sakykime, tokį:

Su mylima būtybe drauge žengt iki galo,
Ryšys šventasis sielų – tai mano idealas.

Kad ir koks netobulas mums atrodytų šis posmas, jis – klasika, palyginti su paveikslėliu, po kuriuo jis parašytas. Jauna mergina, kurios galva, matyt, pasiskolinta iš vaškinio kirpyklos manekeno, sėdi ant suoliuko po medžiais, o priešais ją stovi jaunas ponas labai geru kostiumu ir maustosi baltodės piršines.

Šiandien irgi valandėlę pastovėjau prie šių paveikslėlių ir, kadangi jaučiau nykumą, nuobodulį ir karštą troškimą pabėgti iš šio šiaip jau gerbtino koncertų, lošėjų, korektiškų sužadėtinių ir ropinių paveikslėlių pasaulio, užsimerkiau ir širdyje meldžiau Dievą mane gelbėti, nes jaučiau, kad netrukus apims didžiulis nusivylimas ir šlykštus pasibjaurėjimas gyvenimu; nelaimei, tokie priepuoliai mane visada užklumpa tada, kai geranoriškai ir rimtai mėginu liautis gyventi kaip atsiskyrėlis ir keistuolis ir pripažinti daugumos džiaugsmus bei kančias.

Ir Dievas man padėjo. Vos užmerkiau akis ir mano siela nusigręžė nuo kurorto bei ropių pasaulio, nuoširdžiai ilgėdamasi kitų, man artimesnių, man šventesnių sferų sveikinimų ir melodijų, dingtelėjo išganinga mintis. Juk mūsų viešbutyje yra nuošalus, ne visiems svečiams

žinomas kampas, kur šeimininkas, turintis daug tokių pasigėrėtinų bruožų, humaniško dydžio vieliniame narve laiko sugavęs dvi jaunas kiaunes. Ūmai mane pagavo troškimas išvysti tas kiaunes, nedvejodamas jam paklusau, nulėkiau į viešbutį ir nuskubėjau prie žvėrelių kalėjimo. Vos juos aplankiau, vėl viskas grįžo į įprastines vėžes, radau kaip tik tai, ko man šią kritišką akimirką reikėjo. Abu gražūs taurūs žvėreliai, patiklūs ir smalsūs kaip vaikai, lengvai leidosi išviliojami iš savo migio, apsvaigę nuo savo pačių jėgos ir lankstumo pašėlusiais šuoliais liuoksėjo po erdvų narvą, vis sustodavo ties manimi prie pinučių, tankiai kvėpavo rausvais snukučiais ir uostinėjo man ranką, alsuodami šilta drėgme. Daugiau man nė nereikėjo. Pažvelgti į tyras žvėrelių akis, regėti puikius Dievo sukurtus kailiniuotus šedevrus, jausti jų šiltą gyvą kvėpavimą, uosti aštrų laukinį plėšrūno kvapą, – to pakako, kad nusiraminčiau, įsitikinęs visų planetų ir nejudančių žvaigždžių, palmių giraičių ir pirmykščių upių egzistavimo pirmapradiškumu. Kiaunės man garantavo tai, kam turėjo užtekti žvilgsnio į bet kokį debesį, bet kokį žalią lapą; tačiau man reikėjo būtent šitokios, didesnės įrodomosios galios.

Kiaunės buvo stipresnės už atvirukus, už koncertą, už lošimo salę. Kol dar bus kiaunių, pirmykščio pasaulio dvelksmo, instinkto ir gamtos, tol poetui gyvenimas bus pakenčiamas, gražus ir daug žadantis. Atsikvėpiau ir pajutau, jog slogutis pranyksta, pasijuokiau pats iš savęs, atnešiau kiaunėms gabalėlį cukraus ir su palengvėjimu išsliūkinau į lauką, kur jau stojo vakaras. Saulė jau siekė miškingų kalnų viršūnes, mėlynė, per kurią plaukė lengvi

auksiniai debesėliai, vaiskiai ir tyrai spindėjo virš mano paklydimų slėnio, šypsodamasis jaučiau artėjant savo gerąją valandą, galvojau apie mylimąją, dėliojau gimstančias eiles, jaučiau, kaip per pasaulį plevena muzika, laimė ir pamaldumas, susižavėjęs nusimečiau visą dienos naštą ir nuskriejau – paukštis, drugys, žuvis, debesis – į džiugų, laikiną, naivų formų pasaulį.

Apie tą vakarą, kai nuvargęs ir laimingas vėlai parėjau namo, čia neketinu pasakoti. Visa manoji ischialgiko filosofija čia netenka galios. Grįžau naktį, laimingas, pavargęs ir dainuodamas, ir žiū – net ir miegas manęs šiąnakt neaplenkė, net jis, tas baikštus paukštis, patikliai atplasnojo ir ant mėlynų sparnų nusinešė mane į rojų.

Olandas

Ilgai vengiau rašyti šį skyrių. Bet dabar niekur nesidėsi.

Kai prieš dvi savaites atsargiai ir kruopščiai išsirinkau viešbutyje 65-ą numerį, iš esmės išsirinkau neblogai. Kambarys išklijuotas šviesiais ir maloniais apmušalais, sienoje yra niša, kurioje stovi lova; mane nudžiugino nekasdieniškas, originalus planavimas, patalpa gražiai apšviesta, o pro langą matyti gabaliukas upės ir vynuogynų. Be to, kambarys viršutiniame namo aukšte, taigi virš manęs niekas negyvena ir gatvės triukšmas nelabai tepasiekia. Gerai pasirinkau. Tąsyk teiravausi ir apie kaimyninių kambarių gyventojus, žinios buvo raminančios. Vienoje pusėje apsistojusi sena ponia, iš jos kambario tikrai nieko nebuvo girdėti. Tačiau kitoje pusėje, 64-e numeryje,

gyveno olandas! Per dvylika dienų, per dvylika vargingų naktų šis ponas man tapo nepaprastai svarbus, ak, tiesiog pernelyg svarbus, jis tapo mitine figūra, stabu, demonu ir vaiduokliu, kurį įveikiau vos prieš kelias dienas.

Jeigu jį kam nors parodyčiau, niekas manimi nepatikėtų. Šis ponas, kuris tiek dienų trukdė man dirbti ir tiek naktų – miegoti, nėra nei beprotis padūkėlis, nei entuziastingas muzikantas, jis negrįžta netikėčiausiu laiku girtas namo, nemuša žmonos ir su ja nesibara, jis nešvilpauja ir nedainuoja... o, jis net neknarkia ar bent jau knarkia ne taip garsiai, kad man trukdytų. Tai solidus, kultūringas, nebejaunas vyras, punktualus kaip laikrodis, anaiptol neturintis jokių akis badančių ydų, – tad kaip gali būti, kad šis idealus pilietis privertė mane taip kentėti?

O būti gali, deja, tai faktas. Dvi pagrindinės mano nelaimės priežastys, svarbiausiosios bėdos yra šios: tarp 64-o ir 65-o numerio yra durys, nors užsklęstos ir užstumtos stalu, bet anaiptol ne storos. Tai pirma nelaimė, ir jos neįmanoma įveikti. Antra didesnė: olandas turi žmoną. Leistinomis priemonėmis jos neiškrapštysi nei iš šio pasaulio, nei iš 64-o numerio. O dar viena baisi nesėkmė, kad mano kaimynai, kaip ir aš pats, priklauso prie tų palyginti negausių viešbučio gyventojų, kurie didesnę dienos dalį praleidžia savo kambaryje.

Jeigu su manimi taip pat gyventų žmona arba būčiau dainavimo mokytojas, arba turėčiau pianiną, smuiką, valtorną, patranką ar timpanus, galėčiau pradėti kovą su savo kaimynais olandais ir tikėtis pergalės. Tačiau dabar padėtis tokia: per dvidešimt keturias paros valandas iš mano kambario olandų pora neišgirsta nė garso,

elgiuosi su jais taip, kaip elgiamasi su karaliais ir sunkiais ligoniais, jie visą laiką mėgaujasi neįsivaizduojama mano malone – apgaubiu juos visiška, absoliučia tyla. Ir kaipgi jie atsako į šitą malonę? Kasnakt nuo dvyliktos iki šeštos jie miega ir taip man suteikia šešias ramybės valandas per parą. Galiu rinktis – skirti šias valandas darbui ar miegui, maldai ar meditacijai. Kitomis aštuoniolika valandų aš nedisponuoju, jos priklauso ne man: kasdien šios aštuoniolika valandų tam tikra prasme praeina ne mano, o 64-e numeryje. Aštuoniolika valandų per parą 64-e numeryje plepama, juokiamasi, rengiamasi, priiminėjami svečiai. Nepleškinama iš šaunamųjų ginklų, nemuzikuojama, nesimušama, – tą turiu pripažinti. Tačiau ir nemąstoma, neskaitoma, nemedituojama, netylima. Niekada nesiliauja pokalbių tėkmė, dažnai kambaryje būna keturi ar šeši asmenys, o vakarais sutuoktiniai plepa iki pusės dvyliktos. Paskui prasideda stiklo bei porceliano skambčiojimas, dantų šepetėlių brūžavimas, kėdžių stumdymas ir gargaliavimo melodija. Tada subraška lovos, o paskui viskas nutyla ir būna tylu (pripažinkime dar kartą) iki ankstaus ryto, maždaug šeštos valandos, kai vienas iš sutuoktinių – nežinau, jis ar ji – sudrebina grindis, žingsniuoja į vonios kambarį, netrukus grįžta; tuo tarpu ateina laikas ir man keliauti į vonias, o man parėjus pokalbių, triukšmo, juoko, kėdžių stumdymo ir t. t. gija vėl nenutrūksta beveik iki vidurnakčio.

Jei būčiau išmintingas, normalus žmogus kaip kiti, lengvai prisitaikyčiau prie padėties. Pasiduočiau, kadangi du stipresni už vieną, ir leisčiau dieną ne savo kambaryje, o kur nors kitur – skaitykloje arba rūkoma-

jame, koridoriuose, kurhauze ar restoranuose, kaip daro dauguma kurortininkų. O naktimis – miegočiau. Tačiau užuot taip elgęsis, esu apsėstas varginančios, kvailos ir sekinančios aistros: per dienų dienas sėdžiu prie rašomojo stalo, stengiuosi galvoti, stengiuosi rašyti – dažnai vien kad vėl sunaikinčiau tai, ką parašęs; o naktimis nors ir labai karštai trokštu miego, užmigti man – sudėtingas aptemimo procesas, trunkantis valandų valandas; aš miegu labai jautriai, negiliai ir nekietai, gana menkiausio dvelktelėjimo, kad pabusčiau. Nors dešimtą ar vienuoliktą valandą jau esu mirtinai pavargęs ir akys merkiasi, niekas nepadeda, užmigti negaliu, kol vakaroja olandai. Ir kol išsekęs ilgesingai laukiu, kada ateis vidurnaktis, kada vyras iš Hagos galbūt leis man užmigti, per tą laiką nuo laukimo, klausymosi ir galvojimo apie rytojaus darbą vėl taip išsiblaškau ir susijaudinu, jog praeina didžioji dalis iš tų šešių man suteiktų valandų, kol trumpam užmiegu.

Ar reikia pabrėžti, jog puikiausiai suprantu, kokie nepagrįsti mano reikalavimai olandui leisti man ilgiau pamiegoti? Ar reikia sakyti, jog labai gerai žinau, kad ne jis, o aš pats kaltas dėl savo prasto miego ir dvasinių pomėgių? Juk rašau šias pastabas iš Badeno ne tam, kad kaltinčiau kitus ar teisinčiausi pats, o tam, kad užfiksuočiau įspūdžius, nors tai būtų keistai iškreipti psichopato įspūdžiai. Kito, painesnio klausimo apie buvimo psichopatu pagrįstumą, to baisaus ir sukrečiančio klausimo, ar esant tam tikroms epochos ir kultūros aplinkybėms nebūtų oriau, tauriau ir teisingiau tapti psichopatu užuot derinusis prie minėtų aplinkybių aukojant visus idealus, – šio

bjauraus klausimo, visų išskirtinių protų nuo Nyčės laikų klausimo, šituose puslapiuose aš negvildensiu; jis ir taip yra beveik visų mano raštų tema.

Taigi dėl išdėstytų priežasčių olandas man tapo problema. Pats sau nelabai galiu paaiškinti, kodėl mintyse ir kalboje visada vartoju vienaskaitą – olandas. Juk tai pora, jie dviese. Bet gal taip yra todėl, kad iš paprasčiausio galantiškumo moteriai esu pakantesnis nei vyrui, gal būtent vyro balsas ir sunkoki žingsniai mane iš tiesų itin erzina, šiaip ar taip, kenčiu ne nuo olandų, bet nuo olando. Tačiau iš dalies tai, kad į savo priešiškus jausmus neįsileidžiu moters, o vyrą mitologizuoju ir paverčiu priešininku bei antipodu, lemia labai gilūs, elementarūs instinktai: jau pats olando, stiprios sveikatos, geros išvaizdos, orios laikysenos vyriškio su pilna pinigine, tipas man, autsaideriui, yra priešiškas.

Olandas yra maždaug keturiasdešimt trejų metų vyras, vidutinio ūgio, tvirto, kresno sudėjimo, o tai daro sveikumo ir normalumo įspūdį. Veidas ir figūra kūningi ir apvalaini, tačiau ne taip labai, kad kristų į akis; didelė galinga galva su apysunkiais vokais atrodo masyvi ir slegianti visą figūrą, nes laikosi ant neįspūdingo, trumpoko kaklo. Nors olandas juda santūriai ir yra puikių manierų, dėl to sveikumo ir svorio jo judesiai ir žingsniai gremėzdiškesni ir garsesni, nei pageidautų jo kaimynas. Balsas žemas ir tolygus, nei balso aukštis, nei stiprumas labai nesikeičia, šis asmuo, žiūrint nešališkai, atrodo solidus, patikimas, galintis nuraminti, beveik simpatiškas. Tačiau šiek tiek trikdo jo polinkis mažumėlę peršalti (tai, beje, nutinka visiems Badeno kurortininkams), dėl to jis smarkiai kosti

ir čiaudi; tada šiuose garsuose taip pat pasireiškia tam tikras jėgos perteklius.

Taigi šiam ponui iš Hagos teko nelaimė būti mano kaimynu, kiauras dienas – priešu, grėsme, o dažnai ir mano protinio darbo niokotoju, dalį nakties – priešu ir mano miego griovėju. Tiesa, ne kasdien jo egzistavimą suvokdavau kaip bausmę ir naštą. Buvo ne viena šilta ir saulėta diena, kai turėjau galimybę dirbti savo darbą lauke; už nuošalių krūmų viešbučio sode, pasidėjęs ant kelių segtuvą, prirašiau pilnus puslapius, mintijau savo mintis, atsidaviau savo svajonėms arba patenkintas skaičiau Žaną Polį. Tačiau visas vėsias ir lietingas dienas, o tokių buvo labai daug, praleidau prie tos pačios sienos kaip ir mano priešas; kai susikaupęs tylutėliai sėdėdavau prie rašomojo stalo, palinkęs prie savo darbo, olandas šalimais zuidavo pirmyn atgal, prileisdavo kriauklę vandens, prispjaudydavo pilną dubenį, griūdavo į krėslą, plepėdavo su žmona, kvatodavosi su ja iš pokštų, priiminėdavo svečius. Tos valandos man dažnai būdavo itin sunkios. Tačiau kai kas man labai padėjo, būtent – mano darbas. Nesu darbo didvyris ir negaunu prizų už stropumą, bet jeigu jau leidausi užvaldomas ir užburiamas kokios nors vizijos arba minčių tėkmės, jeigu jau nusiteikiau – ganėtinai nenoromis – suteikti šioms mintims formą, tai esu apsėstas tos veiklos ir nežinau nieko kito, kas man būtų svarbu. Pasitaikė valandų, kai olandas 64-e numeryje būtų galėjęs šaudyti iš patrankų, – manęs tai beveik nejaudino, nes mane buvo įtraukęs ir pakerėjęs vienišas, fantastiškas ir pavojingas galvosūkis, į kurį įnikau, įsitempęs karštligiškai skubėjau užrašyti savo mintis, dėliojau

sakinius, rinkausi labiausiai vykusias iš plūstančių asociacijų, atkakliai ieškojau tinkamų žodžių. Gal skaitytojui tai labai juokinga, tačiau mums, rašantiesiems, rašymas visada yra nuostabus, jaudinantis dalykas, plaukimas mažulyte valtele per atvirą jūrą, vienišas skrydis per visatą. Kai ieškai kokio nors pavienio žodžio, renkiesi iš trijų į galvą atėjusių žodžių, o kartu privalai jausti ir girdėti visą dėliojamą sakinį; kai kali sakinį, kai įgyvendini pasirinktą planą ir suverži konstrukcijos varžtelius, o kartu kažkokiu paslaptingu būdu privalai visą laiką aiškiai jausti viso skyriaus, visos knygos toną ir proporcijas, – tai svaiginantis užsiėmimas. Iš patirties žinau, jog panaši įtampa ir sutelktumas būna tik tapant. Čia esti visai taip pat: teisingai ir kruopščiai suderinti vieną spalvą su kita yra malonu ir lengva, to įmanoma išmokti ir paskui gali tai daryti kiek širdis geidžia. Tačiau nuolatos turėti omenyje visas paveikslo dalis, netgi dar nenutapytas ir nematomas, ir į jas atsižvelgti, jausti visą daugiaakį susikertančių virpesių tinklą, – tai neįtikėtinai sunku ir pavyksta tik retkarčiais.

Taigi literatūrinis darbas reikalauja tokio didelio susikaupimo, kad esant stipriam poreikiui kurti gana lengvai galima įveikti išorines kliūtis ir trukdžius. Autorius, manantis, jog jo darbui užtenka vien patogaus stalo, puikaus apšvietimo, įprastos medžiagos, ypatingo popieriaus ir t. t., man kelia įtarimą. Žinoma, instinktyviai ieškai visokiausių papildomų palengvinimų ir patogumų, bet jei negali jų turėti, apsieini ir be jų. Tad ir man dažnai pavykdavo rašant sukurti tarp savęs ir 64-o numerio distanciją arba izoliacinę sieną, saugančią mane produktyvaus darbo valandą. Tačiau vos pradėdavo imti nuovargis, o prie

to labai prisidėjo nuolatinis miego stygius, vėl atsirasdavo trukdžių.

Daug blogiau negu su darbu buvo su miegu. Neketinu čia dėstyti savo grynai psichologiškai pagrįstos nemigos teorijos. Tik pasakysiu, jog dirbant, matyt, dėl įkvėpimo retsykiais pavykdavo įgauti trumpalaikį imunitetą Olandijai, susikaupti atsiribojant nuo 64-o numerio, tačiau bandymai užmigti nebuvo tokie sėkmingi.

Na, o nemigos kamuojamas žmogus, ilgesnį laiką kenčiantis šią bėdą, kaip ir dauguma nerviškai pervargusių žmonių, tiek savo, tiek artimiausios aplinkos atžvilgiu ima puoselėti tokius jausmus kaip neigimas, neapykanta, netgi troškimas sunaikinti. Kadangi mano artimiausia aplinka buvo vien Olandija, bemiegėmis naktimis Olandijos atžvilgiu manyje pamažu kaupėsi antipatijos, kartėlio, neapykantos jausmai, kurie dieną taip ir neišsisklaidydavo, nes įtampa ir trukdžiai tęsėsi be paliovos. Kai gulėdavau lovoje, negalėdamas užmigti per olandą, nerasdamas sau vietos iš pervargimo ir nepatenkinto ramybės poreikio, kai girdėdavau kaimyną šalimais vaikštantį savo sodriais, tvirtais ir solidžiais žingsniais, darantį savo užtikrintus, energingus judesius ir garsiai triukšmaujantį, mane pagaudavo ūmi neapykanta.

Kad ir kaip būtų, šioje situacijoje visąlaik iki tam tikro laipsnio suvokiau savo neapykantos kvailumą, tarpais galėdavau kelias akimirkas iš jos pasijuokti ir taip ją sušvelninti. Tačiau lemtingu dalyku man tapo tai, kad laikui bėgant vis menkiau teįstengiau neutralizuoti ir išskaidyti šią savaime beasmenę, tik prieš mano miego trukdymą, prieš mano paties nervingumą, prieš nesandarias duris

nukreiptą neapykantą, o ji palengva darėsi vis paikesnė, vis vienpusiškesnė ir asmeniškesnė. Galų gale jau nieko negelbėjo ir tai, kad pats sau išklojau ir įrodžiau, jog konkrečiai olandas čia niekuo dėtas. Paprasčiausiai jo nekenčiau, ir ne vien tomis akimirkomis, kai jis iš tiesų mane vargino, nes jo garsūs žingsniai, žodžiai ir juokas vidury tamsios nakties gal ir tikrai buvo be atodairos. Ne, dabar jo iš tiesų nekenčiau, nekenčiau ta tikra, naivia ir kvaila neapykanta, kuria nevykėlis smulkus pirklys krikščionis nekenčia žydų arba komunistas – kapitalistų, ta kvaila, buka, neprotinga ir iš esmės bailia arba pavydžia neapykantos atmaina, dėl kurios taip apgailestauju, kai ją jaučia kiti, ta neapykanta, kuri nuodija politiką, verslą, visuomenę ir apie kurią maniau, kad ji – ne man. Nekenčiau jau ne vien jo kosulio ar balso, nekenčiau jo paties, realaus asmens, ir kai jis, patenkintas ir nieko nenutuokiantis, dieną kur nors su manimi susidurdavo, toks susitikimas man reiškė susitikimą su nesutaikomu priešu ir kenkėju, ir visos mano filosofijos užteko tik tam, kad savo jausmų neišreikščiau akivaizdžiai. Jo lygus ir džiugus veidas, sunkūs akių vokai, storos linksmos lūpos, pilvas po madinga liemene, eisena ir elgesys, – viskas kartu man buvo šlykštu ir nekenčiama, o visų labiausiai nekenčiau nesuskaičiuojamų jo jėgos, sveikatos ir stiprybės požymių, jo juoko, geros nuotaikos, energingų judesių, pranašios žvilgsnio apatijos, visų šių jo biologinės ir socialinės viršenybės apraiškų. Žinoma, lengva būti sveikam, gerai nusiteikusiam ir vaidinti patenkintą poną, kai dieną naktį gyveni kitų miego ir jėgų sąskaita, kai mėgaujiesi ir naudojiesi savo kaimynų atidumu, tyliu

elgesiu ir savitvarda, o pats nepripažįsti jokių suvaržymų ir pagal tavo užgaidą namai kiaurą parą dreba nuo garsų bei virpesių. Kad jį kur tas ir anas, tą poną iš Olandijos! Miglotai prisiminiau ir skrajojantį olandą – juk ir jis buvo prakeiktas demonas ir dvasia kankintoja! Tačiau geriausiai atsiminiau olandus, kitados pavaizduotus poeto Multatulio, tuos riebius lėbautojus ir piniguočius, kurių turtai ir sotus paprastumas rėmėsi malajų išnaudojimu. Šaunuolis Multatulis!

Draugai, geriau pažįstantys mano mąstyseną ir jauseną, mano tikėjimą ir vaizduotę, gali numanyti, kaip baisiai aš kenčiau dėl šios apgailėtinos padėties, kaip mane trikdė ir slėgė ta priverstinė neapykanta, kurią smerkė mano širdis, – kenčiau ne dėl to, kad mano „priešas" buvo nekaltas, o mano jausmai jo atžvilgiu – neteisūs, bet visų pirma dėl savo elgesio absurdiškumo, dėl didžiulio, principinio prieštaravimo tarp mano praktinės laikysenos ir visa to, kas yra mano žinios, mano tikėjimas, mano religija. Mat niekuo pasaulyje netikiu taip stipriai, joks kitas įvaizdis nėra man toks šventas kaip vienovės įvaizdis, įsivaizdavimas, jog pasaulio visuma sudaro dievišką vienybę ir visos kančios, visas blogis kyla tik iš to, kad mes, atskiri individai, nebesuvokiame savęs kaip neatsiejamos visumos dalies ir pernelyg sureikšminame savąjį *aš*. Daug kančių patyriau gyvenime, daug kartų esu pasielgęs neteisingai, daug pridaręs kvailysčių ir nemalonumų, tačiau man visada pavykdavo išsigelbėti, atsisakyti ir išsižadėti savojo *aš*, pajusti vienovę, pripažinti, jog priešstara tarp vidaus ir išorės, tarp *aš* ir pasaulio tėra iliuzija, ir užmerktomis akimis klusniai įsilieti vienovėn. Tai pa-

daryti man niekada nebuvo lengva, vargu ar esama žmogaus, kuriam labiau už mane stigtų gebėjimo tapti šventuoju; bet vis dėlto aš kaskart susidurdavau su stebuklu, krikščionių teologų pavadintu gražiu „malonės“ vardu, patirdavau tą dievišką susitaikymo, nebesipriešinimo, klusnaus sutikimo išgyvenimą, kuris yra ne kas kita, kaip krikščioniškas savęs išsižadėjimas arba indiškas vienovės pažinimas. Ak, o dabar vėl visai iškritau iš vienovės, buvau atskiras, kenčiantis, neapkenčiantis ir priešiškas *aš*. Aišku, ir kiti buvo tokie, aš toks ne vienintelis, esama daugybės žmonių, kurių visas gyvenimas – tai kova ir karingas savojo *aš* įtvirtinimas supriešinant jį su aplinkiniais, mintis apie vienovę, meilę ir harmoniją tokiems žmonėms nepažįstama ir pasirodytų svetima, paika ar liguista, taip, visą praktinę vidutinio mūsų laikų žmogaus religiją sudaro savojo *aš* ir jo kovos aukštinimas. Tačiau tokia savivoka ir kova gali būti patenkinti tik naivuoliai, stiprūs, nepalūžę gamtos vaikai; tiems, kurie žino, kurie praregėjo kančiose, kurie kančiose tapo kitokie, užginta rasti laimę šioje kovoje, jų laimė įmanoma tik išsižadant savęs, tik patiriant vienovę. Ak, tegyvuoja tie paprastuoliai, kurie gali mylėti save ir nekęsti priešų, tegyvuoja tie patriotai, kuriems niekada neteko abejoti savimi, nes dėl savo šalies vargo ir negandų jie niekada nė trupučio nebuvo kalti; kalti, žinoma, buvo prancūzai arba rusai, arba žydai, nesvarbu kas, svarbu tik, kad visada kas nors kitas – „priešas“! Galbūt tie žmonės, devyni dešimtadaliai gyvųjų, iš tiesų jaučiasi laimingi su savo barbariška pirmykšte religija, galbūt jie pavydėtinai linksmai ir lengvai gyvena apsišarvavę kvailybės arba itin gudraus priešiš-

kumo mąstymui šarvais – nors ir tai labai abejotina, nes kurgi rasti bendrą kriterijų, lyginant tų žmonių laimę ir manąją, jų kančias ir manąsias?

Taip mąsčiau vieną ilgą, kankinamai ilgą naktį. Aš, šalimais kosinčio, spjaudančio ir pirmyn atgal vaikštančio olando auka, pervargęs gulėjau lovoje nuo ilgo skaitymo (o ką daugiau veikti?) nuilsusiomis akimis ir jaučiau, kad tokiai būklei, tokiai kančiai ir gėdai dabar būtina padaryti galą. Vos man šmėkštelėjo šis suvokimas, įsitikinimas ar pasiryžimas, šaltas ir šviesus kaip mėnesiena, vos mano siela aiškiai ir tvirtai pareiškė: „Reikia tučtuojau liautis kentėjus ir spręsti problemą", – manyje iš pradžių sukilo įprastinės vulgarios fantazijos, gerai pažįstamos kiekvienam nervingam žmogui ypatingos kankynės akimirkomis. Iš šios apverktinos padėties, kaip man atrodė, buvo tik dvi išeitys, ir turėjau pasirinkti vieną iš jų: arba nusižudyti, arba išsiaiškinti su olandu, čiupti jį už gerklės ir nugalėti. (Jis ką tik vėl pavydėtinai energingai sukosėjo.) Abi mintys buvo gražios ir išganingos, nors šiek tiek vaikiškos. Graži buvo mintis pasitraukti kokiu nors įprastu, ne sykį apgalvotu būdu, su tipišku vaikišku savižudžio jausmu: „Galėsite džiaugtis, kai aš dabar persipjausiu gerklę". Taip pat buvo gražu įsivaizduoti, kad pakeliu ranką ne prieš save, o prieš olandą, pasmaugiu jį arba nušaunu ir lieku jo brutalaus, nediferencijuoto gyvybingumo nugalėtoju.

Tačiau šios naivios fantazijos apie mano paties arba mano priešininko mirtį netrukus išseko. Valandėlę galėjai joms atsiduoti, atsiriboti įsivaizduodamas troškimus įsikūnijant, bet tie troškimai greitai nuvysdavo ir pra-

rasdavo savo žavesį, nes kiek paklaidžiojus po šį labirintą jie netekdavo galios ir aš turėdavau sau pripažinti, jog jie tebuvo akimirkos egzaltacija, jog tikrovėje iš tiesų negeidžiau nei savo, nei olando žūties. Jeigu jis išvažiuotų, to visai pakaktų. Dabar pabandžiau aiškiai įsivaizduoti tokį išvažiavimą, uždegiau šviesą, iš naktinio staliuko stalčiaus išsitraukiau traukinių tvarkaraštį ir įnikau sudarinėti tikslų kelionės grafiką, pagal kurį olandas rytoj anksti ryte išvyktų ir kuo greičiau pasiektų savo tėvynę. Šis darbas suteikė man šiokio tokio malonumo, regėjau, kaip ankstų rytą, nejaukų ir vėsų, žmogus keliasi, mačiau ir girdėjau, kaip jis paskutinį kartą 64-e numeryje rengiasi, aunasi aulinius, užtrenkia duris, mačiau, kaip žvarbdamas važiuoja į geležinkelio stotį ir iškeliauja, regėjau, kaip aštuntą ryto Bazelyje barasi su prancūzų muitininkais, ir kuo toliau dangino jį mano vaizduotė, tuo man darėsi lengviau. Tačiau jau Paryžiuje mano vaizduotė išseko, tad visas vaizdas subyrėjo į šipulius, ilgam, kol mano žmogėnas pasiekė Olandijos sieną.

Tai buvo žaidimai. Taip paprastai ir pigiai priešo, priešo pačiame savyje, neįveiksi. Svarbu buvo ne kaip nors atkeršyti olandui, svarbu buvo tik įgauti jo atžvilgiu orią, teigiamą ir manęs vertą nuostatą. Mano užduotis buvo visiškai aiški: reikėjo sunaikinti savo bevertį pyktį ir pamilti olandą. Tada jis galės spjaudyti ir griaudėti, aš būsiu pranašesnis, būsiu atsparus. Jeigu man pavyks jį pamilti, jam nepadės jokia sveikata, joks gyvybingumas, jis bus mano, jo paveikslas neprieštaraus minčiai apie vienovę. Taigi pirmyn, tikslas garbingas, svarbu gerai išnaudoti savo bemiegę naktį!

Užduotis buvo ir paprasta, ir sunki, man iš tiesų prireikė kone visos nakties jai išspręsti. Privalėjau pakeisti olandą, jį apdoroti, iš mano neapykantos objekto, mano kančių šaltinio jis turėjo būti perkurtas, perlydytas į mano meilės, mano susidomėjimo, mano atjautos ir broliškumo objektą. Jei man tai nepavyks, jei jam perlydyti neužteks kaitros, tada aš žuvęs, tada olandas stovės man skersai gerklės ir toliau dusins dieną naktį. Visa, ką turėjau daryti, – tai įgyvendinti tuos nuostabius žodžius: „Mylėkite savo priešus". Seniai buvau įpratęs visus keistai įsakmius Naujojo Testamento posakius vertinti ne vien moraliniu požiūriu, ne kaip paliepimus, ne kaip „tu privalai", bet kaip geranoriškas tikro išminčiaus užuominas, kai tau pamoja: „Na, pamėgink paraidžiui įvykdyti šiuos žodžius ir nustebsi, kaip tau pagerės". Žinojau, kad šie posakiai yra ne tik moralinių reikalavimų viršūnė, bet ir dvasinio laimės mokymo viršūnė bei didžiausioji išmintis ir kad visa Naujojo Testamento meilės teorija, be kitų savo reikšmių, turi ir itin apgalvotos dvasinės technikos reikšmę. Šiuo atveju buvo kaip ant delno, jauniausias ir naiviausias psichoanalitikas būtų galėjęs tik patvirtinti, jog mane nuo mano išganymo skiria tik kol kas neįvykdytas reikalavimas mylėti savo priešą.

Taigi man pavyko, jis nebestovėjo man skersai gerklės, jis buvo perlydytas. Tačiau tai nebuvo lengva, teko paplušėti ir paprakaituoti, dvi ar tris nakties valandas reikėjo įtempti visas jėgas. Bet aš susidorojau.

Pradėjau nuo to, kad pasistengiau kuo aiškiau įsivaizduoti mane bauginančio žmogaus figūrą, kol nebetrūko nei rankų, nei pirštų ant jų, nei batų, nei antakių,

nei menkiausios skruostų raukšlelės, kol regėjau prieš save jį visą visutėlį, mintyse galėjau jį visiškai valdyti, galėjau padaryti taip, kad jis vaikščiotų, sėdėtų, juoktųsi ar miegotų. Įsivaizdavau, kaip rytais jis valosi dantis ir kaip naktį užmiega ant pagalvės, mačiau, kaip ilsta akių vokai, atsipalaiduoja kaklas ir palengva nusvyra galva. Kol šitai pasiekiau, užtrukau bemaž valandą. Tuo daug laimėjau. Ką nors mylėti, – poetui tai reiškia priimti į savo vaizduotę, ten sušildyti ir išpuoselėti, improvizuoti, persmelkti savo siela, suteikti gyvastį savo alsavimu. Taip elgiausi su savo priešu, kol pagaliau šis priklausė man, įėjo į mane. Jei ne jo kiek per trumpas kaklas, man tikriausiai nebūtų pavykę, tačiau kaklas atėjo man į pagalbą. Galėjau olandą nurengti ar aprengti, apmauti trumpomis kelnėmis ar apvilkti durtiniu, pasodinti į irklinę valtį ar prie pietų stalo, galėjau paversti jį kareiviu, karaliumi, elgeta, vergu, seniu ar vaiku, – kad ir kaip pasikeisdavo jo vaidmuo, jis vis tiek likdavo trumpu kaklu ir truputį išsprogusiomis akimis. Šie bruožai buvo jo silpnoji vieta, nuo jų ir reikėjo pradėti. Truko ilgai, kol man pasisekė olandą pajauninti, įsivaizduoti jį kaip jaunavedį, kaip jaunikį, kaip studentą ir moksleivį. Kai man galų gale pavyko jį vėl paversti mažu berniuku, kaklas pirmą kartą susilaukė mano užuojautos. Švelnia pagaila jis užkariavo mano širdį, kai išvydau, kaip tas stiprus ir smarkus berniukas kelia tėvams rūpestį dėl šių menkų polinkio į astmą požymių. Švelniu pagailos keliu ėjau toliau, ir jau nedaug tereikėjo išmonės, kad įsivaizduočiau būsimus metus bei pakopas. Kai nukeliavau tiek, kad išvydau, kaip šis žmogus, dabar dešimčia metų vy-

resnis, pirmą kartą patiria apopleksiją, viskas staiga ėmė mane jaudinti – jo storokos lūpos, sunkūs akių vokai, ne itin nuolaidus balsas; viskas įgijo patrauklumo, ir mano intensyvioje vaizduotėje jo dar nespėjo ištikti menama mirtis, kai jo žmogiškumas, silpnumas ir mirtingumas man tapo tokie broliškai artimi, jog nebejaučiau jam jokio priešiškumo. Apsidžiaugiau, paskutinį kartą užspaudžiau jam akis ir užmerkiau savąsias, nes jau buvo rytas, o aš, visiškai išsekintas ilgos naktinės kūrybos, it šmėkla tysojau ant pagalvių.

Kitą dieną ir kitą naktį turėjau pakankamai galimybių įsitikinti, jog olandą aš įveikiau. Žmogus galėjo kvatotis ar kosėti, galėjo atrodyti be galo sveikas, griausmingai žingsniuoti, galėjo stumdyti kėdes ar krėsti juokus, manęs jau niekas nebeišmušdavo iš pusiausvyros. Dieną galėjau pusėtinai dirbti, naktį – pusėtinai ilsėtis.

Mano triumfas buvo milžiniškas, tačiau mėgavausi juo neilgai. Antrą rytą po pergalingos nakties olandas staiga išvažiavo ir taip vėl tapo nugalėtoju, paliko mane savotiškai nusivylusį, nes mano sunkiai iškovota meilė ir atsparumas dabar pasidarė nebereikalingi. Jo išvykimas, kurio kitados taip karštai troškau, dabar beveik skaudino.

Vietoj olando į 64-ą kambarį įsikraustė maža pilka dama su lazda guminiu antgaliu, ir ją matydavau bei girdėdavau retai. Ji buvo ideali kaimynė, niekada netrukdė, niekada nežadino manyje pykčio ar priešiškumo. Tačiau tik dabar, praėjus kiek laiko, galiu tai pripažinti. Keletą dienų naujoji kaimynė kėlė man nuolatinį nusivylimą, jau verčiau čia būtų buvęs mano olandas, tas, kurį pagaliau įstengiau pamilti.

Kai šiandien pagalvoju apie savo pirmosios dienos Badene optimizmą, apie tuometinį vaikišką viltingą džiugesį, apie naivų kliovimąsi šia hidroterapija, o juo labiau apie savo ganėtinai lengvabūdišką, savimylišką pasipūtimą ir vaikėzišką išdidumą, dėl kurio anuomet laikiau save palyginti jaunu ir tvirtu, vilčių kupinu nesunkiu ligoniu; kai prisimenu žaismingai vėjavaikišką tų pirmųjų dienų nuotaiką, savo primityvų negrišką tikėjimą Badenu ir savo ischijo nepavojingumu bei galimybe jį išgydyti, šiltomis versmėmis, kurorto gydytoju, diatermija ir kvarco lempa, – tada man sunku atsispirti norui atsistoti prieš veidrodį ir parodyti sau liežuvį. Dieve mano, kaip dingo šios iliuzijos, kaip užgeso šios viltys, kas liko iš to tiesaus, lankstaus, palankiai besišypsančio atvykėlio, kuris straksėjo kurorto gatve, žaismingai mojuodamas Malakos lazdele ir žavėdamasis pats savimi! Dabar atrodau sau kaip tikra beždžionė. Taigi, o kas gi liko iš tos optimistiškos, nudailintos, linkusios prisitaikyti pasaulietiškos filosofijos, su kuria anuomet žongliravau ir maiviausi kaip su savo Malakos lazdele!

Nors šita lazda tebėra nepasikeitusi. Dar vakar su pasipiktinimu atmečiau vyresniojo maudyklių prižiūrėtojo pasiūlymą užmauti ant savo dailios lazdelės galo vieną iš tų prakeiktų guminių antgalių. Bet kas žino, ar nepriimsiu šio pasiūlymo, jei jis bus pakartotas rytoj?

Man bjauriai skauda, ir ne tik einant, bet ir sėdint, taigi nuo užvakar beveik visą laiką guliu. Kai ryte išlipu iš savo maudyklės, įveikti du mažus akmeninius laipte-

lius man yra sunkus darbas, šniokštuodamas ir prakaituodamas užsitraukiu turėklais, beveik nebeturiu jėgų užsimesti rankšluosčio, o tada valandėlei susmunku ant kėdės. Apsiauti šlepetes, apsivilkti chalatą – nekenčiama sunki pareiga, kelias iki sieros šaltinio, o paskui nuo šaltinio iki lifto, nuo lifto į miegamąjį yra šlykščiai varginanti, begalinė skausminga kelionė. Per šią ryto kelionę naudojuosi visomis įmanomomis pagalbinėmis priemonėmis, laikausi už maudyklių prižiūrėtojo, už durų staktos, už bet kokių turėklų, grabaliojuosi už sienų ir judinu rankas bei kojas nekreipdamas jokio dėmesio į estetiką, nerangiai ir liūdnai, pusiau plaukte, taip, kaip kitados (o, kaip seniai tai buvo!) yrėsi ta sena dama, kurią stebėjau su linksma užuojauta ir tariausi galįs palyginti su jūrų liūte. Jei kada nors lengvabūdiški pašaipos žodžiai yra kaip bausmė kritę ant pašaipūno galvos, tai čia kaip tik toks atvejis.

Rytais, kai sėdžiu ant lovos krašto ir nesiryžtu imtis kankinančios užduoties – pasilenkti prie savo batų, arba kai po vonios mirtinai pavargęs pusiausnūda drybsau ant kėdės maudymosi kabinoje, atmintis man sako, jog visai neseniai, vos prieš porą savaičių, būdavo rytų, kai aš, vos išsiritęs iš lovos, energingai ir tiksliai atlikdavau kvėpavimo pratimus, atstatydavau krūtinę, kiek galėdamas įtraukdavau pilvą, sulaikydavau įkvėptą orą ir išpūsdavau jį ritmiškai, tarsi gročiau obojumi. Gryna teisybė, nors man jau sunku patikėti, kad įstengdavau stovėti įtempęs kojas ištiestais keliais, spyruokliuodamas ant pirštų galų, kad galėdavau iš lėto žemai pritūpti ir padaryti visus kitus puikiuosius gimnastikos pratimus!

Tiesa, vos pradedant gydymo kursą man buvo pasakyta, jog tokios reakcijos gali pasireikšti, jog vonios labai vargina ir kai kuriems pacientams gydymo metu skausmai iš pradžių dar labiau sustiprėja. Na taip, klausydamasis linkčiojau. Tačiau kad šis nuovargis toks apgailėtinas, kad skausmai sustiprėja taip baisiai ir taip kankinamai, – šito nėmaž nenutuokiau. Per aštuonias dienas tapau seniu, kuris sėdinėja ant suoliukų po stogu ir sode ir kuriam kaskart tikras vargas vėl atsistoti, kuris nebelaipioja laiptais, o lifte įlipdamas ir išlipdamas prašo liftininko pagalbos.

Aplinkiniai mane irgi visokeriopai nuvylė. Ciuriche, už poros žingsnių nuo čia, gyvena keletas mano artimų draugų, jie žino, jog sergu ir atvažiavau čia gydytis, du iš jų netgi aiškiai pažadėjo mane aplankyti, kai užsukau pas juos pakeliui į Badeną. Tačiau nė vienas neatvyko ir, žinoma, nė vienas neatvyks; kad tuo pasikliovian ir džiaugiausi, – tai vėl mano neišgyvendinamas infantiliškumas. Ne, aišku, jie neatvyks, juk žinau, kaip jie užsiėmę, visi šie vargšai nusiplūkę žmogeliai, kaip vėlai jie dažniausiai gula – grįžę iš spektaklio, restorano ar svečių; iš mano pusės buvo kvaila apie tai nepagalvoti ir kaip mažvaikiui viltis, jog jiems bus pramoga lankyti mane – ligotą ir nuobodų žmogų. Tačiau visada tikiuosi ir laukiu nepaprasčiausių ir beprotiškiausių dalykų; vos spėju susipažinti su kokiu nors žmogumi ir pajuntu jam simpatiją, iš karto priskiriu jam geriausias savybes, šito iš jo reikalauju ir atsikvošiu bei nusimenu, kai paaiškėja, jog taip nėra. Taip man atsitiko ir su viešbutyje apsistojusia ganėtinai miela jauna dama, su kuria kelis kartus šnekėjausi ir kuri

man visai patiko. Kai ji kaip savo mėgstamiausias knygas man paminėjo keletą prastų pramoginių romanų, akimirką nustėrau, bet greitai tariau sau, jog aš, literatūros specialistas ir žinovas, neturiu teisės ir iš kitų reikalauti kompetencijos bei supratimo šioje srityje. Nurijau tuos pavadinimus, pasmerkiau pats save ir toliau tikėjausi iš šios damos geriausių ir tauriausių savybių. Ir ji nužudė mano viltis vakar vakare salone priešais! Ji, maloni, linksma ir netgi miela dama, moteris, kuri mano akivaizdoje tikrai nemuštų vaiko ir nekankintų gyvūno, giedru veidu ir nekaltomis akimis savo neįgudusiomis, bet tvirtomis rankomis prie pianino išprievartavo ir nužudė žavų aštuonioliktо amžiaus menuetą! Buvau pasibaisėjęs, nuliūdęs ir raudonavau iš gėdos, tačiau niekas nepastebėjo, kad čia įvyko tokia baisybė, sėdėjau sau vienas su savo paikais jausmais. O, kaip ilgėjausi savo vienatvės, savo irštvos, kurios man nė už ką nereikėjo palikti, nors ten pakanka kančių ir vargų, tačiau nėra pianinų, pokalbių apie literatūrą ir išsilavinusių kaimynų!

Ir visas gydymas, visas Badenas man tapo toks siaubingai grasus. Kiek žinau, dauguma mūsų viešbučio gyventojų Badene jau ne pirmą kartą, daugelis atvyko į maudykles šeštą, dešimtą sykį, tad apskaičiavus galimybes tikėtina, kad ir man eisis kaip jiems, kaip visiems, sergantiems medžiagų apykaitos ligomis, t. y. kad metai iš metų kančios vis didės ir viltį išgyti pakeis kuklesnė viltis nuo tokio gydymo kurso bent kartą per metus sulaukti valandžiukės palengvėjimo. Tiesa, gydytojas ir toliau duoda tvirtą garantiją, bet tai jo profesija, o kad mes, pacientai, iš pažiūros gerai atrodome ir sudarome kuo sėkmingiausiai

sveikstančių žmonių įspūdį, yra gausaus maisto poveikis mūsų kūnui ir kvarco lempos poveikis mūsų spalvai, nes nuo jos dailutėliai įdegame, tad atrodome it sveikata trykštantys žmonės, ką tik sugrįžę iš kalnų.

Be to, šioje tingioje ir glebioje Badeno atmosferoje pagendi ir morališkai. Praradau, beje, gydytojui tiesiogiai remiant, porą savo gerų spartietiškų įpročių, išsiugdytų ne per vienerius metus, – tai kvėpavimo ir mankštos pratimai, tenkinimasis kukliu maistu; taip pat prapuolė ir ankstesnis noras stebėti bei dirbti. Man gaila ne šitos *Psychologia balnearia*, anaiptol, juk nuo pat pradžių ji nebuvo šedevras, kryptingas kūrybinis bandymas, tik šiaip užsiėmimas, kasdienės pratybėlės akiai ir rankai. Bet ir čia ima viršų tingumas, nūnai nedaug sunaudoju rašalo. Jei ne pergalė prieš olandą, ir šiaip be galo sunkiai laimėta, turėčiau konstatuoti tiesiog nuosmukį ir pasileidimą. Nors kai kuriais atžvilgiais iš tiesų turiu tai konstatuoti. Visų pirma mane apėmė neveiklumas, apmaudingas tingulys, sulaikantis nuo bet kokių gerų ir naudingų dalykų, ypač – bent menkiausių fizinių pastangų. Neprisiverčiu nė trupučio pasivaikščioti, pavalgęs, taip pat po vonių ir procedūrų valandų valandas guliu ant lovos arba šezlonge, o kokia mano dvasinė būsena, – tai aiškiai išvysiu vėliau, vėl perskaitęs šiuos paikus užrašus, prie kurių retsykiais pasikamuoju kokią valandą, verčiamas pareigos likučių. Dabar mane visą užvaldė tinginystė, alsus nuobodulys, geibus mieguistumas.

Neišvengiamas ir dar gėdingesnis prisipažinimas. Kad neįstengiu nieko dirbti, galvoti, vos pajėgiu skaityti, kad praradau bet kokį žvalumą ir energiją, jau yra ganėtinai

blogai, tačiau juo toliau, juo prasčiau. Pamažu atsiduodu kaip tik paviršutiniškai ir bukinančiai, nykiai ir ydingai šio tingaus kurortinio gyvenimo pusei. Pavyzdžiui, per pietus ne šiaip su visais valgau skanius ir riebius patiekalus – dėl įdomumo ir su vidiniu pranašumu ar bent ironija, kaip kad dariau iš pradžių, ne, – nors seniai pamiršau, kas yra alkis, su nevaldomu kvailu nuobodžiaujančio žmogaus, nusipenėjusio beširdžio buržua rajumu aš dukart per dieną kemšu, ryju šitą gausybę gardžiausių kąsnių, per vakarienę dažniausiai išgeriu šiek tiek vyno, o prieš eidamas miegoti įpratau išmaukti butelaitį alaus – gėrimo, kurio neėmiau į burną jau beveik dvidešimt metų. Iš pradžių gėriau jį kaip migdomuosius, nes man taip patarė, bet jau kelios dienos, kai maukiu jį iš įpratimo ir girtuoklystės. Neįtikėtina, kaip greitai galima įprasti prie bjaurių ir kvailų dalykų, kaip lengva tapti tinginio pančiu, ėdriu nutukusiu meitėliu!

Tačiau mano polinkis į ydas anaiptol neapsiriboja valgymu ir gėrimu, dykinėjimu ir gulinėjimu. Su fiziniu tinguliu koja kojon žengia ir dvasinis. Įvyko tai, ko niekada nesitikėjau: kratausi – ne tik dvasiniuose dalykuose – bet kokių varginančių, nelygių ir pavojingų kelių, tingiai ir godžiai ieškau – taip pat ir dvasiniuose dalykuose – kaip tik tų lėkštų, iškrypėliškų, idiotiškai pompastiškų ir neturiningų malonumų, kurių nuo seno nekenčiau ir vengiau ir dėl kurių esu kaltinęs ir niekinęs buržuaziją bei miestiečius konkrečiai ir mūsų epochą bei civilizaciją apskritai. Nūnai taip priartėjau prie vidutinio kurortininko lygio, jog nebeniekinu ir nebevengiu dalies tokių pramogų, o lankausi ir dalyvauju jose. Neilgai truks, ir imsiu

studijuoti kurortininkų sąrašą (iš pacientų pramogų šioji man yra mįslingiausia), kiauras popietes šnekučiuosiuosi su ponia Miuler apie jos reumatizmą bei visokiausias arbatos rūšis, kurios nuo jo padeda, ir siuntinėsiu savo draugams atvirukus su sužadėtiniais arba narsiaisiais ropiažmogiais.

Dabar dažnai vaikštau į kurorto koncertus, kurių ilgai taip rūpestingai lenkiausi, sėdžiu ant kėdės kaip kiti, klausausi pramoginės muzikos tėkmės ir mane apima malonus jausmas, jog girdžiu ir jaučiu pratekant dalelę laiko, dalelę to laiko, kurio mes, kurortininkai, turime per akis. Kartais mane patraukia ir užburia pati muzika, grynai juslinis poros puikiai valdomų instrumentų žavesys, bet atliekamų kūrinių pobūdis ir turinys visiškai nepasiekia mano sąmonės. Banalius muzikos kūrinius, kurių vien maniera ir braižas man paprastai keldavo pasidygėjimą, dabar nesiskųsdamas išklausau iki galo. Sėdžiu penkiolika minučių, kartais pusvalandį, varginamai ir nepatogiai, tarp būrio kitų nuobodžiaujančių žmonių, kaip ir jie klausausi prabėgančio laiko, kaip ir jie nutaisau nuobodžiaujančią miną, kartais kaip ir jie nesąmoningai pasikasau kaklą ar sprandą, paremiu smakrą ant lazdos rankenos arba žiovauju, ir tik retomis akimirkomis mano siela nusigandusi ir priešindamasi krūpteli it tvarte staiga nubudęs pagautas stepių žvėris, bet paskui vėl užsnūsta, toliau miega ir sapnuoja, – nežemiška, be manęs, nes esu nuo jos atskirtas, kol sėdžiu ant šitų kėdžių koncerte.

Ir tik dabar, kai pats tapau tikrų tikriausia minios dalimi, vidutiniu kurortininku, nuobodžiaujančiu pavargusiu filisteriu, tik dabar jaučiu, kaip juokinga ir lengvabūdiška

buvo pirmuose šio rašinio puslapiuose dėtis normaliu šio pasaulio ir mentaliteto atstovu. Tuomet ironizavau, ir tik dabar, kai iš tiesų priklausau šiam sunormintam kasdieniškam pasauliui, kai be sielos sėdžiu salėje ir geriu pramoginę muziką, kaip kad geriama arbata ar Pilzeno alus, tik dabar kuo aiškiausiai jaučiu, kaip tulžingai nekenčiu šio pasaulio. Mat dabar šiame pasaulyje nekenčiu, niekinu ir pašiepiu pats save, nieko daugiau. Ne, susidėti su šiuo pasauliu, jam priklausyti, turėti jame autoritetą ir būti patenkintam, – šią akimirką jaučiu tai visa savo esybe, – tai ne man, man tai užginta, tai nuodėmė prieš visus gerus ir šventus dalykus, kuriuos žinau ir kuriuose dalyvaudamas esu laimingas. Ir tik todėl, kad šiuo metu darau tokią nuodėmę, kad susidedu su šiuo pasauliu ir jį priimu, man nūnai taip bloga, nors mirk! Bet vis dėlto nieko nekeičiu, tingulys stipresnis už mano sąmoningumą, storas, tingus pilvas stipresnis už neryžtingai dejuojančią sielą.

Dabar kartais leidžiuosi įtraukiamas į pašnekesius su kitais kurortininkais, pavalgę stoviniuojame koridoriuje ir reiškiame visiškai sutampančias nuomones apie politinę padėtį ir valiutas, apie orą ir gydymą, taip pat apie gyvenimo filosofiją ir šeimyninius rūpesčius. Kad jauniems žmonėms irgi reikalingas autoritetas ir kad niekam nekenkia, jei retsykiais tenka akmenis skaldyt ir sausą duoną krimsti, ir panašius dalykus, o aš tam nuo pat pradžių paslaugiai pritariu ir, prisikimšęs pilvą gero maisto, visiškai su tuo sutinku. Kartais mano siela suvirpa, žodžiai burnoje virsta tulžimi, ir tada tenka skubiai ir be atodairos sprukti, ieškoti vienumos (o, kaip sunku čia ją rasti!), tačiau iš esmės ir šiuo atžvilgiu nusidėjau dva-

siai, nusidėjau kvailai ir be reikalo pliaukšdamas, tingiai ir neapgalvotai pritarinėdamas.

Kitas prasiblaškymo būdas, prie kurio čia imu priprasti, yra kinematografas. Jau keletą vakarų praleidau kine, pirmą kartą ten nuėjau tik tam, kad kur nors pabūčiau vienas, negirdėčiau jokių pokalbių ir atsiribočiau nuo olando, o jau antrą kartą – dėl malonumo, norėdamas prasiblaškyti (prie žodžio „prasiblaškyti", kurio anksčiau nebuvo mano žodyne, irgi jau pripratau!). Kine lankiausi keletą kartų ir, suviliotas bei atbukintas akį glostančios vaizdų kaitos, ne tik neprieštaraudamas pakenčiau klaikiausią, beširdiškiausią meno pakaitalą ir pseudodramaturgiją, lydimą siaubingos muzikos, bet ir ištvėriau fiziškai bei dvasiškai bjaurią tos patalpos atmosferą. Viską pakenčiu, viską nuryju, taip pat ir kvailiausius bei šlykščiausius dalykus. Valandų valandas žiūrėjau demonstruojamą filmą, kuriame buvo rodoma senovės imperatorė su teatru, cirku ir bažnyčia, su gladiatoriais ir liūtais, šventaisiais ir eunuchais, ir pakenčiau, kad aukščiausiosios vertybės ir simboliai, sostas ir skeptras, mantija ir aureolė, kryžius ir imperijos obuolys kartu su visokiausiomis įmanomomis sielos vingrybėmis bei būsenomis, be to, šimtai žmonių ir gyvulių pasitelkti juokingam tikslui ir išstatyti vitrinoje, kad šį savaime prašmatnų švaistūniškumą nuvertina begalinis, visiškai idiotiškas tekstas, užnuodija nevykusi dramaturgija ir suniekina bei paverčia turgumi beširdė ir besmegenė publika (aš irgi jai priklausau). Protarpiais buvo šlykštu, ne sykį ruošiausi sprukti, bet ischialgikai taip lengvai nesprunka, taigi likau, žiūrėjau šį niekalą iki galo, o rytoj arba poryt tikriausiai vėl ateisiu į tą salę.

Meluočiau, jei neigčiau, kad kine mačiau ir keletą žavių dalykėlių, konkrečiai – vieną mielą prancūzų akrobatą ir humoristą, turintį daugiau išmonės už kai kuriuos poetus. Tai, ką aš kaltinu, kas kelia man pyktį ir pasibjaurėjimą, – tai ne kinas, o tik aš pats, kino lankytojas. Kas gi mane verčia ten vaikščioti, kentėti siaubingą muziką, skaityti idiotiškus tekstus, klausytis minios, mano nekaltesnių brolių, žvengimo? Žiūrėdamas tą ilgą filmą mačiau, kaip viso tuzino puikių liūtų, kuriuos vos prieš dvi minutes dar regėjome gyvus, sustingę lavonai tempiami per smėlį, ir girdėjau, kaip pusė žiūrovų reagavo į šį žiaurų ir liūdną vaizdą garsiu kvatojimu! Gal šiose terminėse maudyklėse kažkas yra, kokia nors druska, rūgštis ar kalkės, kažkas, kas niveliuoja žmogų, ima kliudyti viskam, kas gera, tauru ir vertinga, ir neleidžia užgniaužti to, kas žema ir vulgaru? Taigi susigėdęs gūžiuosi, o ateičiai, tam laikui, kai būsiu grįžęs į savo stepę, daviau tam tikrus įžadus.

Ar jau baigiau savo blogų įpročių ir naujai įgytų ydų sąrašą? Ne, dar nebaigiau. Susipažinau ir su azartiniu lošimu, su malonumu ir įtampa nesyk lošiau prie žaliojo stalo, taip pat prie automato, į kurį per įvairias angeles reikia mesti sidabrines frankų monetas. Deja, negaliu lošti kaip reikiant, nes turiu nedaug pinigų, tačiau tai, ką išgaliu, išmėginau, o du kartus man pavyko lošti beveik valandą ir galų gale likti pralošusiam ne daugiau kaip vieną kitą franką. Žinoma, taip nepatyriau tikro lošėjo įspūdžių, tačiau vis dėlto pauosčiau ir šią gėlelę ir turiu atvirai pasakyti, jog pajutau didžiulį malonumą. Dar turiu prisipažinti, kad lošiant manęs negraužė sąžinė kaip klausantis koncertų ar šnekučiuojantis su kurortininkais

bei kino liūtais, o šios ydos smerktinumas ir antimiesčioniškumas man nepaprastai patiko ir aš nuoširdžiai gailiuosi, kad negaliu statyti didesnių sumų.

Mano lošimo pojūčiai buvo maždaug tokie: iš pradžių valandžiukę stovėjau prie žaliojo stalo krašto, spoksodamas į laukelius su skaičiais, ir klausiausi vyro prie ruletės balso. Skaičius, kurį šūktelėdavo šis vyras, besiritančio kamuoliuko išrinktas skaičius, prieš sekundę dar buvęs tuščias ir bereikšmis tarp daugybės kitų tokių pat kaip jis, nūnai šiltai ir skaisčiai sušvisdavo – vyro balse, duobutėje, į kurią įkrisdavo kamuoliukas, klausytojų ausyse ir širdyse. *Quatre*, nuskambėdavo, arba *cinq*, arba *trois*, ir skaičius sušvisdavo ne tik mano ausyse bei sąmonėje, ne tik apskritame kūgiškame kamuoliuko takelyje, bet ir ant žaliojo stalo. Kai iškrisdavo septynetas, standus juodas skaičius septyni kelias sekundes šventiškai suspindėdavo savo žaliame laukelyje, išstumdamas į nebūtį visus kitus skaičius, nes visi kiti buvo tik galimybės, jis vienas tebuvo išsipildymas, buvo tikrovė. Galimybės virtimas tikrove, to virtimo laukimas ir dalyvavimas jame, – štai kas buvo lošimo esmė. Kelias minutes pažiūrėjus ir pasiklausius, kai lošimas ėmė mane traukti, atėjo pirmoji graži ir maloniai jaudinanti akimirka: buvo paskelbtas skaičius šeši, ir jis manęs nenustebino, jis pasirodė taip tiksliai, taip natūraliai ir tikroviškai, lyg būčiau laukęs kaip tik jo, taip, lyg pats būčiau jį paskelbęs, padaręs ir sukūręs. Nuo šio momento mano siela pradėjo dalyvauti lošime, uodė likimą, bičiuliavosi su atsitiktinumu, o tai – turiu pripažinti – yra nepaprastą laimę teikiantis jausmas, tai viso lošimo branduolys ir magnetas. Taigi išgirdau skel-

biant septynis, paskui vieną, paskui aštuonis, nesijaučiau nei nustebęs, nei nusivylęs, man atrodė, jog laukiau kaip tik šitų skaičių, ir taip įvyko kontaktas, buvau pagautas srovės ir galėjau jai atsiduoti. Dabar įsmeigdavau akis į žalią plokštumą, žiūrėdavau į skaičius ir vienas iš jų mane patraukdavo, girdėdavau jį tyliai šaukiant (kartais ir du iš karto), matydavau man švelniai mojant ir statydavau ant šito skaičiaus savo frankus. Jeigu jis nepasirodydavo, nenusimindavau ir neatsipeikėdavau, galėdavau laukti, kol mano šešetas ar devynetas vis dėlto iškris. Ir jis iškrisdavo, iš antro ar trečio karto, jis tikrai iškrisdavo. Šioji laimėjimo akimirka yra nuostabi. Tu pašaukei likimą ir atsidavei jo valiai, tu tariesi užmezgęs ryšį su didžia paslaptimi, nujauti, jog esi likimo sąjungininkas ir draugas – ir žiū, tai tiesa, tai pasitvirtina, tavo tylus, slaptas vaizdinys, menkas nebylus troškimas nušvinta, stebuklas įvyksta, nuojauta tampa tikrove, visagalis laimės kamuoliukas išrenka tavo skaičių, vyras prie rato jį garsiai paskelbia, o vyras prie stalo sviedžia tau saują blykstelinčių sidabro monetų. Tai nepaprastai puiku, tai tikra laimė, ir tai nepriklauso nuo pinigų, nes aš, tasai, kuris rašau šias eilutes, nepasilikau sau nė vieno laimėto franko, lošimas vėl prarijo juos visus, ir vis dėlto tie gražūs laimėjimo akimirksniai, tie nuostabiai širdingi, it vaiko pilni ir visiški išsipildymai skaisčiai ir žaviai tvyksteli prisiminimuose, kiekvienas buvo gausiai ir puošniai išdabinta Kalėdų eglutė, kiekvienas buvo stebuklas, šventė, ir dargi sielos šventė, esmingiausio ir giliausio gyvenimo instinkto patvirtinimas ir sustiprinimas. Žinoma, tokį pat džiaugsmą, tokią pat nuostabią laimę galima patirti

ir aukštesnėse plotmėse, tauriau ir rafinuočiau: gilaus gyvenimo pažinimo tvyksnis, vidinės pergalės momentas, o labiausiai kūrybos akimirka, atradimo, švystelinčios idėjos akimirka, triumfas, kai užčiuopiama sėkmė menininko darbe, – visa tai (aukštesnėse sferose) kaip vaizdas ir atvaizdas panašu į laimėto lošimo įspūdį. Tačiau kaip retai net laimingasis, net talentingasis patiria tas pakylėtas dieviškas akimirkas, kaip retai mumyse, nuvargusiuose senyvuose žmonėse, nušvinta pasitenkinimas, sotinantis laimės pojūtis, savo stiprumu ir puikumu lygintinas su laimingais vaikystės išgyvenimais! Tai šių išgyvenimų vaikosi lošėjas, net jei ir atrodo galvojąs apie pinigus. Jis bando sugauti šį džiaugsmo rojaus paukštį, taip retai bepasitaikantį mūsų lygiame lėkštame gyvenime, – dėl jo lošėjo akyse liepsnoja troškimo ugnis.

Paskui sėkmė krypo tai šen, tai ten, buvo momentų, kai susiliedavau su ja, patsai kiūtojau besiritančiame kamuoliuke, laimėdavau ir suvirpėdavau nuo nepakartojamo susijaudinimo. Po to peržengiau apogėjų. Kelnių kišenėje turėjau pilną saują išloštų monetų ir vis stačiau ir stačiau, kol pamažu tikrumo pojūtis ėmė blėsti, iškrito vienetas, tada ketvertas, jie mane nepaprastai nustebino, atrodė priešiški ir iš manęs šaipėsi. Dabar tapau neramus ir nedrąsus, statydavau už skaičius, su kuriais manęs nebesiejo nuojauta, ilgai dvejodavau rinkdamasis lyginį ar nelyginį, bet prisiversdamas vis stačiau, kol pralošiau visus laimėtus pinigus. Ir ne paskui, o jau tuomet, dar tebelošdamas, suvokiau alegorijos gilybę, įžvelgiau lošime atspindį gyvenimo, kur viskas vyksta lygiai taip pat, kur nepaaiškinama, logiškai nepagrįsta nuojauta mums

įduoda galingiausių burtų, išlaisvina didžiausias galias ir kur silpstant geriesiems instinktams įsipina kritiškumas ir protas, valandėlę laviruoja ir priešinasi, o galop įvyksta tai, kas ir turi įvykti, visai be mūsų valios ir mums per galvą. Silpstantis lošėjas, peržengęs savo apogėjų, bet vis tiek nepajėgiantis liautis, jau netekęs intuicijos ir sugebėjimo tikėti, labai panašus į žmogų, kuris svarbiose gyvenimo situacijose nemato jokios išeities ir, užuot užmerkęs akis ir palaukęs, vien dėl išskaičiavimo, pastangų bei protinių galių pertempimo būtinai pasielgia klaidingai. O viena iš pačių patikimiausių lošimo taisyklių prie žaliojo stalo yra tokia: jei matai lošėją, kuris ilsta ir kuriam nesiseka, kuris daugybę kartų iš eilės stato tai už vieną, tai už kitą numerį, o paskui vis dėlto vėl persigalvoja, tai kassyk statyk už tą skaičių, kurį jis lig šiol veltui laikė užėmęs, o dabar apmaudžiai paliko, ir šis tikrai iškris.

Lošimas iš pinigų keistai skiriasi nuo kitų biurgeriškų ir kurortinių pramogų. Čia, prie žaliojo stalo, niekas neskaito knygų, nesileidžia į lėkštus pokalbius ir nemezga kojinių kaip per koncertus arba kurorto parke, niekas nežiovauja ir nesikaso kaklo, ne, reumatikai čia netgi ne sėdi, o stovi, stovi ilgai ir sunkiai, didvyriškai stypso ant savo šiaip jau itin tausojamų kojų. Čia, lošimo salėje, niekas nepokštauja, neplepa nei apie ligas, nei apie Puankarė, be to, čia beveik niekada nesijuokiama, stebinti minia spiečiasi aplink lošimo stalą rimta ir kuždanti, prislopintai ir iškilmingai skamba pranešėjo balsas, prislopintai ir tyliai žvanga ant žaliojo stalo sidabrinės monetos, ir jau vien tai, vien šita nepaprasta pagarba ir santykinis diskretiškumas bei orumas mano akyse suteikia lošimui

neišmatuojamą pranašumą, lyginant su kitomis pramogų rūšimis, kai žmonės tokie triukšmingi, familiarūs ir nesivaržantys. Čia, lošimo salėje, viešpatauja rimtis ir iškilminga nuotaika, tylūs ir šiek tiek susidrovėję lankytojai įžengia lyg į bažnyčią, drįsta šnekėtis tiktai pašnibždomis, pagarbiai žvelgia į frakuotą poną. O šis elgiasi meistriškai, ne kaip asmuo, bet kaip neutralus pareigų, aukšto rango įsikūnijimas.

Nesiimsiu čia nagrinėti šios šventiškos nuotaikos ir puikaus, maloniai nuteikiančio iškilmingumo priežasčių, nes seniai atsisakiau fikcijos, kad manojoje *Psychologia balnearia* kalbama apie kažkokią kitą, o ne mano paties psichiką. Galbūt šventa, tyli ir pagarbi nuotaika, kupina orumo bei nuolankumo, lošimo salėje vyrauja todėl, kad viskas čia sukasi ne apie muziką, dramaturgiją ar kitas paikystes, bet apie rimčiausią, brangiausią ir švenčiausią žmonėms žinomą dalyką – pinigus. Tačiau, kaip sakyta, neketinu šito nagrinėti, tai ne mano problema. Aš tik konstatuoju, jog, kitaip nei per bet kokias kitas liaudies pramogas, čia, lošimo salėje, viešpatauja nuotaika, kuriai nestinga baimingos pagarbos. Pavyzdžiui, kine publika gan laisvai žodžiais, o kartais ir neartikuliuotai reiškia savo pasitenkinimą ar nepasitenkinimą, o čia net aktorius, lošėjas, dargi tuo momentu, kai pasireiškia pačios stipriausios, pagrįsčiausios ir leistiniausios emocijos, tiksliau tariant, išlošdamas arba pralošdamas pinigus, aiškiai jaučia pareigą išlaikyti savitvardą ir orumą. Matau, kaip žmonės, kurie kasdien lošdami kortomis keiksmais ir prakeiksmais išlieja savo susierzinimą dėl dvidešimties skatikų nuostolio, čia pralošia šimtąkart daugiau ir – ne-

galiu sakyti „nė akim nemirkteli“, nes mirksėti jie mirksi labai, – vis dėlto netriukšmauja, nevargina aplinkinių nepadoriai reikšdami savo jausmus.

Kadangi išmintingosios vyriausybės rūpinasi viskuo, kas galėtų pagerinti liaudies ugdymo lygį, ir remia bei skatina visas šio tikslo siekiančias institucijas, aš, nors ir būdamas šioje srityje visiškas mėgėjas, drįstu atkreipti specialistų dėmesį į faktą, kad iš visų žaidimų, pasilinksminimų bei pramogų niekas taip neugdo dalyvių savitvardos, santūrumo ir gerų manierų kaip azartinis lošimas viešoje lošimo salėje.

Tačiau kad ir koks patrauklus, netgi malonus man atrodo lošimas, vis dėlto aš rasdavau progų pamąstyti ir apie jo tamsiąsias puses, tikriau sakant, išbandyti jas savo kailiu. Visi tautinės ekonomijos specialistų priekaištai lošimui, dažnai išsakomi taip aistringai ir patetiškai moralizuojant, mano akimis žiūrint, yra mažareikšmiai. Kad lošėjui kyla grėsmė per lengvai laimėti pinigų ir todėl jis gali pradėti niekinti darbo šventumą, kad jam, antra vertus, gresia pavojus prarasti visus savo pinigus ir, trečia, kad ilgai žiūrint į riedančius kamuoliukus bei talerius gali nublankti pagrindinė ekonominės buržuazinės moralės sąvoka – šventa pagarba pinigams, – tai teisinga, tačiau į šiuos pavojus aš negaliu žiūrėti per daug rimtai. Aš, psichologas, manau, jog daugeliui sunkiai dvasiškai pasiligojusių žmonių staigus turto netekimas ir smūgis tikėjimui pinigų šventumu reikštų anaiptol ne nelaimę, o patį tikriausią, ko gero, vienintelį įmanomą išsigelbėjimą, ir dar man regis, jog mūsų šiandieniniame gyvenime akimirkos žaismo pajauta, atvirumas atsitiktinumui, atsida-

vimas likimo užgaidoms – kaip priešprieša išskirtiniam darbo ir pinigų kultui – yra itin pageidautinos savybės, kurių mums visiems labai stinga.

Ne, mano galva, lošimo iš pinigų trūkumas, kuris, nepaisant visų puikių lošimo pusių, vis dėlto lemia, kad tai yra yda, grynai dvasinio pobūdžio. Iš savo asmeninės, didžiai malonios patirties žinau, kad kasdieninis dvidešimties minučių atsidavimas lošimo rulete įtampai bei tokiai nerealiai lošimo salės atmosferai palaimingai stimuliuoja. Nuobodžiaujančiai, tuščiai, nuvargusiai sielai tai tikra atgaiva, viena iš geriausių, kokias tik kada nors esu išmėginęs. Trūkumas tik tas – tai bendras lošimo ir lygiai tokio pat malonaus alkoholio trūkumas, – trūkumas tas, kad lošiant šis malonus stimuliavimas yra išorinis, grynai mechaniškas ir materialus, tad kliaujantis tokiu visada veiksmingu stimuliavimo mechanizmu kyla didžiulis pavojus apsileisti ir galop visai užmiršti savo paties pastangas, bet kokią dvasinę veiklą. Jei užuot mąstęs, užuot svajojęs, fantazavęs ar meditavęs sielą išjudini tik mechaniškai, rulete, tai yra maždaug tas pat kaip puoselėti kūną voniomis ir masažu, bet nieko nedaryti pačiam, nesportuoti ir nesitreniruoti. Taip pat stimuliuoja ir kinematografas, grynai materialiu akių penėjimu pakeičiantis akies meninę kūrybą, gražių bei įdomių dalykų atradimą, išskyrimą ir fiksavimą.

Ne, kaip kad kūnui reikia ne tik masažuotojo, bet ir gimnastikos, taip ir sielai – vietoj ar šalia lošimo bei visų kitų šitų smagių stimulų – reikia ir pastangų. Todėl šimtąkart geriau už lošimą yra bet kokios aktyvios dvasinės pratybos: įtemptos, griežtos mąstymo ir atminties

pratybos, treniravimasis užmerktomis akimis atgaminti matytus daiktus, vakarais rekonstruoti prabėgusią dieną, laisvos asociacijos ir fantazijos. Šiuos žodžius priduriu ir tiems, kurie rūpinasi liaudies gerove, be to, tikriausiai noriu pakoreguoti savo ankstesnį mėgėjišką patarimą – mat šioje srityje, grynai dvasinio patyrimo ir ugdymo srityje, aš esu ne mėgėjas, bet senas, dantis pravalgęs specialistas.

Vėl smarkiai nuklydau nuo temos, bet toks jau, regis, šių užrašų likimas – juose, nepajėgdamas išnagrinėti ir išspręsti kokios nors vienos problemos, asociatyviai ir atsitiktinai rikiuoju užplūstančias mintis. Bet galbūt, – taip aš spėju, – tai irgi priklauso kurortininko psichologijai.

Nuo temos, nuo savo nelinksmos temos, nukrypau dėl nedidelės panegirikos azartiniams lošimams; kokią gi dar panegiriką galėčiau suregzti, kai sunku grįžti prie temos? Tačiau teks. Grįžkime prie kurortininko Hesės, dar kartą pažvelkime į šį aptingusį, pagyvenusį, nelinksmos ir nuvargusios laikysenos, šlubuojančios eisenos poną! Jis mums nepatinka, tasai žmogelis, mes negalime jo mylėti, negalime nuoširdžiai palinkėti jam gyventi ilgai, juo labiau amžinai, nes jo gyvenimas nei pavyzdingas, nei įdomus. Neturėsime nieko prieš, jei kada nors šis ponas nulips nuo scenos, nes jo vaidmuo jau seniai nedžiugina. Jei jis, pavyzdžiui, vieną rytą maudyklėje pargriūtų iš nuovargio, panirtų po vandeniu ir ten pasiliktų, nematytume priežasties apgailestauti.

Tačiau kai taip nesuinteresuotai šnekame apie šį kurortininką, turime galvoje tik jo dabartinį vaidmenį, jo esamą fizinę būseną. Negalime išleisti iš akių nuola-

tinės galimybės, kad jo būklė pasikeis, kad jo esybė bus suderinta kitaip. Toks stebuklas, ne kartą patirtas, įmanomas bet kurią akimirką. Kai purtydami galvą stebime kurortininką Hesę ir manome, kad jam laikas mirti, nevalia pamiršti, jog mirtimi galime tikėti ne išnykimo, o tik pasikeitimo prasme, nes visų mūsų nuomonių, taigi ir mūsų psichologijos, pagrindas ir dirva yra tikėjimas Dievu, vienove, o vienovė – tiek per malonę, tiek per pažinimą – ir beviltiškiausiu atveju gali būti atkurta. Nėra nė vieno ligonio, kuris negalėtų vienui vienu žingsniu – tegu ir per mirtį – išgyti ir įžengti į gyvenimą. Nėra nė vieno nusidėjėlio, kuris negalėtų vienui vienu žingsniu – tegu ir per egzekuciją – vėl tapti nekaltas ir dieviškas. Ir nėra nė vieno sielvartaujančio, paklydusio ir iš pažiūros degradavusio žmogaus, kurio malonės mostas negalėtų akimirksniu atnaujinti ir paversti džiugiu vaiku. Tegu šis mano tikėjimas, šis mano žinojimas niekada nebūna pamirštas nei rašant, nei skaitant šituos puslapius. Ir šių puslapių autorius tikrai neišmanytų, kur rasti ryžto, narsos ir pateisinimą savo kritiškiems atsiliepimams bei nuotaikoms, savo pesimizmui bei psichologijoms, jeigu jo sieloje nebūtų nuolatinės nesugriaunamos atsvaros – išmanymo apie vienovę. Priešingai, kuo labiau atsiveriu ir atsiskleidžiu viename puslapyje, kuo negailestingiau kritikuoju, kuo įvairiapusiškiau nagrinėju nuotaikas, tuo skaisčiau anapus, kitoje pusėje, šviečia susitaikymo šviesa. Jei ne ši begalinė, nuolat kintanti atsvara, iš kur imčiau ryžto ištarti bent vieną žodį, ką nors nuspręsti, jausti, reikšti meilę ar neapykantą ir išgyventi bent vieną vienintelę valandą?

Mano gydymo kursas artėja į pabaigą. Ir, dėkui Dievui, man geriau, man gerai. Visą savaitę buvau vienišas ir nusmurgęs, toks ligotas, toks pavargęs, toks nuobodžiaujantis ir atsibodęs pats sau. Nedaug trūko, kad būčiau užsakęs guminį antgalį savo lazdai. Nedaug trūko, kad būčiau pradėjęs studijuoti kurortininkų sąrašą. Nedaug trūko, kad pramoginės muzikos būčiau klausęsis jau ne ketvirtį ar pusę valandos, bet nurijęs ištisus valandą ar dvi trunkančius koncertus, vakarais gėręs ne vieną, o du butelius alaus. Nedaug trūko, kad kurhauzo salėje būčiau pralošęs visus savo grynuosius. Be to, užmezgiau šiokią tokią pažintį su savo stalo kaimynais viešbutyje, mielais, maloniais žmonėmis, kuriuos gerbiu ir iš kurių būčiau galėjęs daug ko pasimokyti, jei nebūčiau padaręs senos klaidos ir pamėginęs tai padaryti per pokalbį. O pokalbiai su žmonėmis, su kuriais nesi dvasiškai susijęs, beveik visada nykūs ir nuviliantys. Kita vertus, mane užkalbinantys nepažįstamieji, deja, žiūri į mane kaip į specialistą ir kažkodėl mano, jog privalo kaip nors pakreipti šneką į literatūrą ir meną, o tada, žinoma, ima taukšti niekus, taigi puikiausi žmonės atsiskleidžia iš tokios pusės, jog visi atrodo iš vieno molio drėbti.

O dar skausmai ir prastas oras (aš kasdien iš naujo peršąlu, tad dabar suvokiu ir amžinus savo olando peršalimus), ir siaubingas kurortinis nuovargis – buvo dienų, kuriomis negaliu pasigirti. Bet kaip paprastai esti, vieną gražią dieną baigėsi ir šis tarpsnis. Išaušo diena, kai pasijutau toks nusikamavęs, jog likau tysoti ir net nepajėgiau

nueiti į kasdienę maudyklę. Sustreikavau, paprasčiausiai likau drybsoti, tik vieną dieną, o jau kitą dieną viskas ėmė klotis geriau. Ta lūžio diena man atmintina, nes lūžis ir pokytis įvyko labai staigiai ir netikėtai. Žmogus susidoroja su bet kokia, net su bjauriausia situacija, jeigu tik šito panori, tad ir aš net nykiausiomis ir juodžiausiomis gydymo kurso dienomis, apimtas didžiausio apmaudo, niekada neabejojau išsikapstysiąs iš šito liūno. Kapanotis, lėtai ir sunkiai įveikti išorinį pasaulį, pamažu ieškoti ir rasti išmintingiausią nuostatą, – štai kelias, kuriuo, kaip žinojau, visąlaik reikia eiti, štai pramintas ir labai rekomenduotinas proto kelias. Tačiau iš ankstesnės patirties žinojau ir kitą kelią, kuris ne ieškomas, bet randamas, – sėkmės, malonės, stebuklo kelią. Kad stebuklas kaip tik dabar yra netoliese, kad iš gėdingos šių varganų dienų būklės norėčiau išbristi ne proto ir sąmoningų treniruočių vieškeliu nuvargęs ir dulkinas, o gėlėtu malonės keliu – įkvėptas, – to aš nedrįsau tikėtis.

Tą dieną, kai atsipeikėjau nuo apdujimo ir nusprendžiau toliau gydytis bei gyventi, buvau, tiesa, šiek tiek pailsėjęs, tačiau toli gražu ne geros nuotaikos. Kojas skaudėjo, nugarą sopėjo, sprandas nutirpęs, atsikelti sunku, sunku nueiti iki lifto ir iki maudyklės, sunku pareiti atgal. Kai pagaliau sulaukiau vidurdienio ir suirzęs be apetito sliūkinau valgomojo link, staiga išvydau pats save – pasijutau esąs ne vien kurortininkas, sustingusiais kaulais ir rūškanu veidu lipantis viešbučio laiptais žemyn, bet ir savo paties stebėtojas. Tai atsitiko ant kažkurios laiptų pakopos, vienos iš daugelio, ūmai skilau, žiūrėjau pats į save, šitą apetito neturintį kurortininką, besileidžiantį laiptais,

mačiau, kaip jis siekdamas pagalbos deda ranką ant laiptų turėklų, mačiau, kaip pro besilabinantį kelnerį įžengia į valgomąjį. Man dažnai yra tekę patirti tokią būseną, ir netikėtą jos pasireiškimą vidury šio nevaisingo ir niūraus tarpsnio aš tuoj pasveikinau kaip laimingą ženklą.

Aukštame šviesiame valgomajame atsisėdau už savo vienišo apskrito stalelio ir sykiu žiūrėjau, kaip aš sėduosi, kaip pasitaisau po savimi kėdę ir šiek tiek prikandu lūpą, nes skauda, kaip nesąmoningai paskui imu į rankas vazą su gėlėmis ir pasistatau truputį arčiau, kaip lėtai ir neryžtingai traukiu iš žiedo servetėlę. Tai vienur, tai kitur pasirodydavo kiti svečiai, sėdosi prie savo stalelių kaip nykštukai pasakoje apie Snieguolę, pešiojo iš žiedų servetėles. Tačiau pagrindinis mano stebinčiojo *aš* objektas buvo kurortininkas Hesė. Kurortininkas Hesė, ramiu, bet siaubingai nuobodžiaujančiu veidu, įsipylė į taurę truputį vandens, atsilaužė kąsnelį duonos, viskas tik tam, kad prastumtų laiką, nes neketino nei vandens gerti, nei duonos valgyti, nerūpestingai kabino šaukštu savo sriubą, buku žvilgsniu stebeilijo į kitus staliukus didžiojoje salėje, pakėlė akis į peizažais ištapytas sienas, žiopsojo į vyresnįjį padavėją, skubantį per salę, ir į žavias salėje dirbančias merginas juodomis suknelėmis ir baltomis prijuostėmis. Kai kurie kiti svečiai sėdėjo grupelėmis arba poromis prie kiek didesnių stalų, tačiau dauguma, kaip ir aukščiau minėtasis, kiurksojo po vieną prie savo vienišų lėkščių, ramiais, bet siaubingai nuobodžiaujančiais veidais, pamažu įsipildavo į taures truputį vandens arba vyno, knebeno duoną, buku žvilgsniu stebeilijo į kitus staliukus, pakeldavo akis į peizažais ištapytas sie-

nas, nulydėdavo žvilgsniu skubantį vyresnįjį padavėją ir žavias salėje dirbančias merginas juodomis suknelėmis ir baltomis prijuostėmis. Ant sienų maloniai, kvailai ir kiek nedrąsiai laukė dailūs peizažai, o nuo salės lubų – pražuvusio dekoratoriaus idėja – maloniai ir drąsiai žvelgė keturios nutapytos dramblių galvos, dažnai teikusios man džiaugsmo pirmosiomis dienomis, mat esu indų dievybių draugas bei gerbėjas ir kiekvienoje iš šių galvų įžvelgiau puikų ir protingą drambliagalvį dievą Ganešą, kurį labai gerbiu. Dažnai nuo savo staliuko pakėlęs akis į dramblius susimąstydavau, kodėl taip yra: vaikystėje man buvo sakoma, kad pagrindinis krikščionybės privalumas yra tas, jog ji nepripažįsta dievų bei stabų, o eidamas senyn ir protingyn kaip tik tai, kad ši religija visai neturi dievų ir dievų atvaizdų, išskyrus nuostabią katalikų Mariją, aš laikau didžiuliu jos trūkumu. Daug atiduočiau, kad, pavyzdžiui, apaštalai būtų ne nuobodoki ir bauginantys pamokslininkai, o dievai, turintys įvairiausių puikių galių bei gamtinių atributų; tik į evangelistų gyvūnus žiūriu kaip į menką, bet sveikintiną šio trūkumo atsvarą.

Taigi tasai, kuris stebėjo mane, kitus svečius ir viską aplinkui – iš nuobodulio valgantį Hesę, iš nuobodulio valgančius svečius – buvo ne kurortininkas ir ischialgikas Hesė, o senasis, mažumėlę priešiškas visuomenei atsiskyrėlis ir keistuolis Hesė, senasis klajoklis ir poetas, drugių ir driežų, senų knygų ir religijų mėgėjas, tasai Hesė, kuris ryžtingai ir smarkiai priešinosi pasauliui ir baisiai kankindavosi, kai iš valdiškos įstaigos turėdavo gauti pilietybės dokumentą ar bent užpildyti gyventojų surašymo lapelį. Šis senasis Hesė, šis pastaruoju metu iš

dalies nutolęs ir prarastas manasis *aš*, sugrįžo ir žvelgė į mus. Jis matė, kaip nevalgus kurortininkas Hesė nenoromis šokčiojančia šakute smulkina gražią žuvį ir be apetito kąsnis po kąsnio kemša ją į savo rūškaną burną, matė, kaip jis be jokio reikalo ir be jokios prasmės stumdo druskinę ir stiklą su vandeniu, tai ištiesia, tai pariečia po stalu kojas, kaip tą patį daro kiti svečiai, kaip nepaprastai rūpestingai aptarnauja ir maitina šiuos nuobodžiaujančius žmones vyresnysis padavėjas ir dailios jaunos merginos, nors niekas nenori valgyti, matė, kaip lauke, už aukštų šventiškų arkinių salės langų, kitame pasaulyje, dangumi plaukia debesys. Visa tai matė paslaptingas stebėtojas, ir visas šis spektaklis jam staiga pasirodė neapsakomai keistas, komiškas ir kurioziškas, o gal ir nejaukus, tas baugus, sustingęs vaško figūrų muziejus su žmonėmis, kurie negyvena kaip reikiant, tas nuobodus, be apetito valgantis Hesė, tie nuobodūs kiti. Buvo nepakeliamai juokinga, nepakeliamai idiotiška – šis vaidinimas, kupinas beprasmio iškilmingumo, visi šie kalnai maisto, porceliano ir stiklo, sidabro, vyno, duonos ir tarnų, viskas keletui seniai pasisotinusių svečių, kurių nuobodulio ir melancholijos nepajėgia išgydyti nei maistas, nei gėrimai, nei žvilgsnis į plaukiančius debesis.

Ką tik kurortininkas Hesė pakėlė savo stiklą su vandeniu, vien iš nuobodulio, pridėjo jį prie lūpų, nors kaip reikiant negėrė, po visų šių bejėgiškų ir nesąmoningų iliuzinių pietavimo judesių padarė dar vieną, o tada abudu *aš*, valgantysis ir stebintysis, susijungė, ir staiga teko skubiai pastatyti stiklą, nes mane supurtė iš sielos gelmių ūmai kilęs juokas, grynai vaikiška linksmybė, netikėtas

beribio šios situacijos komiškumo suvokimas. Akimirką man pasirodė, jog salė, pilna ligotų, prislėgtų, išlepusių ir tingių žmonių (čia darau prielaidą, jog kiti žmonės jaučiasi panašiai kaip aš), – tai viso mūsų civilizuoto gyvenimo atspindys, gyvenimo be aiškių paskatų, neišvengiamai riedančio nutiestais bėgiais, liūdno, be ryšio su Dievu ir debesimis danguje. Akimirką pagalvojau apie tūkstančius valgomųjų, atrodančių lygiai taip pat, pagalvojau apie šimtus tūkstančių kavinių su dėmėtais marmuriniais staliukais ir saldžia, perkrauta, tarpte tarpstančia muzika, apie viešbučius ir kontoras, apie visą architektūrą, muziką, tradicijas, tarp kurių gyvena žmonija, ir visų šių dalykų reikšmė bei vertė man priminė beprasmį mano dykos rankos žaidimą su šakute žuviai, nepatenkintą, tuščią mano nemeilaus žvilgsnio klaidžiojimą po salę. Tačiau viskas sykiu, valgomasis ir pasaulis, kurortininkai ir žmonija, man akimirką pasirodė anaiptol ne atgrasūs ir tragiški, o tik nepaprastai juokingi. Tereikėjo pratrūkti juoktis, ir kerai buvo pralaužti, mechanika įveikta, Dievas, paukščiai ir debesys ėmė pleventi per mūsų nykią salę, ir mes jau buvome nebe liūdni svečiai prie pietų stalo kurorte, o patenkinti Dievo svečiai prie margo gyvenimo stalo.

Kaip sakiau, tą akimirką kuo skubiausiai pastačiau savo stiklą su vandeniu, iš vidaus purtomas ir krečiamas baisaus juoko. Man buvo labai sunku sutramdyti šį juoką, neleisti jam prasiveržti. Ak, vaikystėje esame daug kartų patyrę: sėdi prie kokio nors stalo kokioje nors mokykloje ar bažnyčioje, nosį ir akis kutena galingas, turintis priežastį juokas, tačiau juoktis nevalia ir

reikia susivaldyti – dėl mokytojo, dėl tėvų, dėl tvarkos ir dėl įstatymo. Nenorėjome tikėti ir paklusti tiems mokytojams ir tėvams, labai stebėjomės ir šiandien tebesistebime, nes šios taisyklės, religijos ir etikos turėjo būti grindžiamos Jėzaus autoritetu, o juk kaip tik jis skelbė vaikus esant palaimintus. Nejau jis iš tiesų turėjo galvoje tik pavyzdinguosius?

Bet man ir šįsyk pasiseka susivaldyti. Sėdžiu tylus ir jaučiu, kaip drasko gerklę ir kutena nosį, ir karštligiškai ieškau kokio nors ventilio, išeities, leistino ir galimo būdo pasireikšti tam, kas mane dusina. Gal tiktų įgnybti į koją vyresniajam padavėjui, kai šis vėl eis pro šalį, arba aptaškyti salės merginas vandeniu iš savo stiklo? Ne, taip nedera, viskas draudžiama, vėl ta pati sena istorija kaip ir prieš trisdešimt metų.

Kol šitaip galvojau, o juokas kuteno man gomurį, spoksojau tiesiai į kaimyninį staliuką ir į veidą nepažįstamai moteriai, liguistai atrodančiai žilaplaukei damai, atrėmusiai savo lazdą šalimais į sieną ir žaidžiančiai su servetėlės žiedu, nes kaip tik buvo pertraukėlė tarp patiekalų ir mes visi ėmėmės įprastinių priemonių laikui prastumti. Vienas žmogelis įnirtingai vartė seną laikraštį; buvo aiškiai matyti, kad seniai moka jį atmintinai, tačiau iš nuobodulio vis tiek skaitė ir skaitė žinią apie prastą pono prezidento savijautą ir pranešimą apie studijų komisijos veiklą Kanadoje. Viena senmergė maišė savo stiklinėje dvejus miltelius, vaistus, kuriuos reikės išgerti po valgio. Ji buvo truputį panaši į bauginančias senas ponias iš pasakų, jos maišo visokius burtus, kad pakenktų kitiems, malonesniems žmonėms. Kitas elegantiškas ir

nuvargęs ponas kaip iš Turgenevo arba Tomo Mano romano kilniai ir melancholiškai žvelgė į vieną iš peizažų, nutapytų ant sienos. Labiausiai man patiko mūsų milžinė, ji – beveik kaip visada nepriekaištingos laikysenos ir geros nuotaikos – sėdėjo prie savo tuščios lėkštės ir neatrodė nei pikta, nei nuobodžiaujanti. O tasai griežtas padorus ponas su raukšlėmis ir tvirtu sprandu kėpsojo kaip visas prisiekusiųjų teismas, tarsi ką tik būtų pasmerkęs mirti savo paties sūnų, nors iš tiesų tik suvalgė pilną lėkštę šparagų. Ponas Keselringas, rožinis pažas, ir šiandien dar atrodė žavus ir rausvas, tačiau jau truputį senstelėjęs ir apdulkėjęs, regis, diena jam nebuvo gera, o duobutė ant jo vaikiško skruosto šiandien atrodė tokia pat neįtikėtina ir nereikalinga, kaip ir pakelis pikantiškų paveikslėlių vidinėje kišenėje. Kaip viskas keista ir juokinga! Kodėl mes visi šitaip sėdime, laukiame ir vaipomės? Kodėl valgome ir laukiame kitų patiekalų, nors jau seniai nebesame alkani? Kodėl Keselringas perbraukia savo poetiškus plaukus mažulyčiu kišeniniu šepetėliu, kodėl kišenėje nešiojasi tuos kvailus paveikslėlius, kodėl ši kišenė pamušta šilku? Viskas taip nepagrįsta ir neįtikėtina. Viskas taip baisiai juokina.

Taigi stebeilijau į veidą senajai damai. Ūmai ji paleido savo servetėlės žiedą ir žvilgtelėjo į mane, ir tą sekundę, kai spoksojome vienas į kitą, juokas mušė man į veidą, nieko negalėjau padaryti, kuo maloniausiai išsiviepiau poniai su visu manyje susikaupusiu juoku, juokas plėšė man burną ir veržėsi per akis. Nežinau, ką ji tuomet apie mane pagalvojo, bet sureagavo šauniai. Iš pradžių nuleido akis ir skubiai čiupo savo žaisliuką, tačiau jos veidas

tapo neramus ir, man su didžiausiu smalsumu bežiūrint, ėmė vis labiau krypti, kol virto keisčiausiomis grimasomis. Ji juokėsi! Taip ir sėdėjome mudu abu, viešbučio gyventojams pažįstami kaip solidūs pagyvenę žmonės, savo vietose it mokinukai, spoksojome priešais save, skersakiavome vienas į kitą, o mūsų veido raumenys trūkčiodami dirbo, stengdamiesi suvaldyti juoką. Du ar trys žmonės salėje tai pastebėjo ir ėmė smagiai, kiek pašaipiai šypsotis, ir tarsi būtų sudužęs lango stiklas ir vidun plūstelėjęs mėlynai baltas dangus, kelias minutes salę nutvieskė džiugi ir juki nuotaika, šypsnys, lyg visi būtų tik dabar pastebėję, kokie neapsakomai kvaili ir juokingi esame, kai sėdime čia kurortiškai orūs ir nuobodžiai liūdni.

Nuo tos akimirkos man vėl einasi gerai, aš esu jau ne vien kurortininkas, kurio specializacija – sirgti ir gydytis; liga ir gydymasis vėl tapo šalutiniu dalyku. Man vis dar skauda, to nenuneigsi. Bet, vardan Dievo, juk ir turi skaudėti; spjaunu į savo ligą, esu čia ne tam, kad visą dieną apie ją šokinėčiau.

Po pietų mane užkalbino vienas viešbučio gyventojas, man labai nesimpatiškas ponas, turintis savo nuomonę bet kokiu gyvenimo klausimu, jis jau ne kartą man buvo siūlęs laikraščių ir vertęs su juo šnekučiuotis; visai neseniai per vieną ilgą ir itin nuobodų pokalbį apie švietimo sistemą ir ugdymą aš be atodairos nuolankiai pritariau visiems jo solidiems principams ir požiūriams. Dabar jis, tas tipas, vėl išlindo iš savo įprastinės pasalos koridoriuje ir atsistojo priešais mane.

– Laba diena, – tarė jis. – Jūs šiandien atrodote labai smagus!

– Aišku, aš labai smagus. Per pietus mačiau dangumi plaukiant kelis debesis, o kadangi lig šiol maniau, jog debesys tėra iš popieriaus ir priklauso prie salės dekoracijų, tai labai apsidžiaugiau patyręs, jog tai tikri debesys ir tikras oras. Jie nupleveno mano akyse, nebuvo numeruoti, nė ant vieno nekabėjo lapelis su kaina. Galite įsivaizduoti, kaip tuo džiaugiuosi. Tikrovė dar egzistuoja – vidury Badeno! Nuostabu!

O, kokį negražų veidą nutaisė tas ponas išgirdęs mano žodžius!

– Taigi taigi, – jis nutęsė taip, kad užtruko visą minutę. – Taigi jūs manėte, jog tikrovės jau nebėra! Gal galėčiau paklausti, ką gi jūs laikote tikrove?

– O, – atsakiau aš, – tai sudėtingas filosofinis klausimas. Bet praktiškai į jį lengva atsakyti. Tikrove, mano pone, aš laikau lygiai tą patį, ką paprastai dar vadiname „natūra". Šiaip ar taip, tikrove laikau ne tai, kas mus nuolatos supa Badene – ne gydymo ir ligos istorijas, ne šituos reumatinius romanus ir podagrines dramas, ne pasivaikščiojimus ir kurorto koncertus, ne maudyklių prižiūrėtoją ir kurortininkus.

– Ką, kurortininkai jums irgi nėra tikrovė? Štai, pavyzdžiui, aš, žmogus, kuris su jumis kalba, argi aš nesu tikrovė?!

– Man labai gaila, aš tikrai nenoriu jūsų užgauti, bet man jūs iš tiesų neatradote realus. Jūs – toks, koks man atrodote, – neturite tų įtikinančių bruožų, kurie suvoktą dalyką mums paverčia išgyventu, įvykį – tikrove. Jūs egzistuojate, mano pone, to negaliu užginčyti. Tačiau egzistuojate tokiu lygiu, kuriam, mano akimis žiūrint,

stinga realumo laike ir erdvėje. Noriu pasakyti, kad egzistuojate popieriaus, pinigų ir kreditų, moralės, įstatymų, proto, gerbtinumo lygiu, tuo pačiu laiku ir toje pačioje erdvėje su dorybe, kategoriniu imperatyvu bei intelektu, gal net giminiuojatės su daiktu pačiu savaime arba kapitalizmu. Tačiau jums stinga to realumo, kuriuo mane tiesiogiai įtikina kiekvienas akmuo arba medis, kiekviena rupūžė, kiekvienas paukštelis. Aš, mano pone, galiu jums pritarinėti iki begalybės, galiu jus gerbti, jumis abejoti arba su jumis sutikti, tačiau neįstengiu jūsų pajusti, visiškai neįstengiu jūsų mylėti. Jūsų tokia pat dalia kaip ir jūsų giminaičių bei garbių artimųjų – dorybės, intelekto, kategorinio imperatyvo ir visų žmonijos idealų. Jūs nuostabūs. Mes didžiuojamės jumis. Tačiau jūs nerealūs.

Ponas išpūtė akis.

– O jeigu kartais pajustumėte mano ranką sau ant veido, ar tada įsitikintumėte mano realumu?

– Jei sumanytumėte atlikti tokį eksperimentą, tai pirmiausia nukentėtumėte pats, nes aš už jus stipresnis ir šią akimirką esu stulbinamai laisvas nuo bet kokių moralinių varžtų; be to, net ir taip maloniai pasiūlytu įrodymu jūs nepasiektumėte savo tikslo. Nors į jūsų eksperimentą reaguočiau visu puikiai veikiančiu savisaugos mechanizmu, jūsų puolimas manęs neįtikintų jūsų realumu, tuo, kad turite asmenybę ir sielą. Jei tarp dviejų elektros polių įkišiu ranką arba koją, irgi pajusiu iškrovą, bet elektros srovės neimsiu laikyti asmenybe, savo padermės būtybe.

– Jūs menininkas iš prigimties, na taip, tokiems tikriausiai daug kas galima. Susidaro įspūdis, kad nekenčiate proto, abstraktaus mąstymo ir kovojate su tuo. Iš mano

pusės – darykite kaip išmanote. Bet kaip, poete, suderinti tai su daugeliu jūsų paties pasisakymų? Žinau jūsų posakius, straipsnius, knygas, kur tvirtinate visiškai priešingus dalykus, skelbiatės esąs proto ir dvasingumo, o ne besmegenio ir atsitiktinio natūralumo šalininkas, pasisakote už idėjas ir aukščiausiu principu laikote dvasinius dalykus. Kaip čia yra, ką?

– Tikrai, aš taip elgiuosi? Taip, galimas daiktas. Matote, tai mano nelaimė, kad nuolat prieštarauju pats sau. Tikrovė visuomet taip elgiasi, taip nesielgia tik dvasingumas ir dorybė, ir jūs, labai menkai gerbiamas pone. Pavyzdžiui, po įtempto žygio vasarą galiu būti apsėstas poreikio gauti stiklinę vandens ir skelbti vandenį nuostabiausiu dalyku žemėje. Po penkiolikos minučių, kai būsiu numalšinęs troškulį, niekas pasaulyje manęs nedomins mažiau už vandenį ir gėrimą. Lygiai taip pat man yra su maistu, su miegu, su mąstymu. Pavyzdžiui, mano santykis su vadinamuoju „dvasingumu" yra lygiai toks pat kaip su valgymu arba gėrimu. Kartais niekas pasaulyje manęs netraukia labiau ir neatrodo taip nepakeičiama kaip dvasingumas, abstrakcijos, logikos, idėjos galimybė. O paskui, kai tuo pasisotinu ir panūstu bei užsigeidžiu priešybės, bet kokie dvasiniai dalykai man bjaurūs kaip pašvinkęs maistas. Iš patirties žinau, jog toks elgesys laikomas savavališku ir silpnavališku, taip, netgi neleistinu, tačiau niekada nesupratau – kodėl? Kaip kad nuolatos turiu kaitalioti valgymą ir pasninkavimą, miegą ir budėjimą, taip visą laiką turiu svyruoti ir tarp natūralių ir dvasinių dalykų, tarp patirties ir platonizmo, tarp tvarkos ir revoliucijos, tarp katalikybės ir reformacijos

dvasios. Kad žmogus visą gyvenimą geba garbinti vien dvasingumą ir niekinti natūralumą, kad visąlaik gali būti revoliucionierius ir niekada konservatorius arba atvirkščiai, – man tai atrodo nors ir labai dorybinga, tvirta bei pastovu, bet drauge fatališka, bjauru ir beprotiška, tarsi jis nuolat norėtų valgyti arba nuolat tik miegoti. Ir vis dėlto visos partijos, politinės ir dvasinės, religinės ir mokslinės, remiasi prielaida, jog toks beprotiškas elgesys įmanomas, natūralus! Štai ir jums, pone, atrodo neteisinga, kad aš vienu metu esu karštai įsimylėjęs dvasingumą, tikiuosi iš jo neįmanomų dalykų, o kitą kartą jau nekenčiu jo ir spjaunu į jį, o vietoj jo ieškau gamtos nekaltybės ir pilnatvės! Kodėl gi? Kodėl natūralūs dalykai jums atrodo nesaviti, o sveiki ir savaime suprantami – neleistini? Jei galėsite man tai paaiškinti, sutinku žodžiu ir raštu prisipažinti esąs nugalėtas visais atžvilgiais. Tada pripažinsiu jums tiek realumo, kiek tiktai sugebėsiu, suteiksiu jums visą tikrovės aureolę... Bet, matote, to jūs negalite paaiškinti! Jūs stovite, po liemene sočiai prikimštas pilvas, tačiau ten nėra širdies, o jūsų apgaulingai nukopijuotoje smegeninėje gal ir yra proto, bet nėra nieko natūralaus. Nesu matęs nieko, kas būtų taip juokingai nerealu kaip jūs, reumatike, kurortininke! Jums per sagų kilputes persišviečia popierius, per siūles veržiasi protas, žmogau, viduje nieko daugiau nėra, tik laikraščiai ir mokesčių kvitai, Kantas ir Marksas, Platonas ir procentų lentelė. Jei papūsčiau, jūsų neliktų! Man užtenka pagalvoti apie savo mylimąją arba kad ir apie mažutę vazoninę gėlytę, kad visiškai išstumčiau jus iš realybės. Jūs nesate nei daiktas, nei žmogus, jūs – idėja, nyki abstrakcija.

Ir iš tiesų, kai aš kiek įsikarščiavęs, tačiau kuo geriausiai nusiteikęs ištiesiau ranką su sugniaužtu kumščiu, kad įrodyčiau tam tipui jo nerealumą, kumštis perskrodė jį kiaurai, ir jis išnyko. Tik dabar sustodamas pastebėjau, kad be skrybėlės išėjau į lauką ir atsidūriau ant nuošalaus upės kranto; vienui vienas stovėjau po gražiais medžiais, o vanduo tekėjo ir čiurleno. Aš vėl aistringai mėgavausi dvasingumo priešybe, buvau karštai ir svaiginamai įsimylėjęs kvailą, įstatymų nepripažįstantį atsitiktinumo pasaulį, saulės ir šešėlių žaismą ant šviesiai rausvos žemės, daugybę sruvenančio vandens melodijų. Ak, šios melodijos man buvo pažįstamos! Atsiminiau vieną upę Indijoje, prie kurios krantų kitados buvau kaip seno keltininko – jo vardas iškrito man iš galvos – bičiulis, prieš tūkstantį metų, užliūliuotas minčių apie vienovę, ne mažiau užliūliuotas įvairovės ir atsitiktinumo žaismo. Galvojau apie savo mylimąją, apie jos ausies kaušelio lopinėlį, kyšantį iš plaukų, ir iš visos širdies buvau pasiryžęs paneigti ir sugriauti visus altorius, kuriuos kitados buvau įrengęs dvasingumui ir idėjai, ir pastatyti naują altorių – to vos matomo, paslaptingo ausies kaušelio garbei. Kad pasaulis yra vienovė, bet jis vis dėlto kupinas įvairovės, kad grožis įmanomas tik laikinuose dalykuose, kad malonę gali patirti tik nusidėjėlis, – šių ir šimtų kitų didžių ir amžinų tiesų simboliu bei ženklu, lygiai kaip kokia nors Izidė, koks Višnus ar lotoso žiedas, galėjo būti ir tas puikus ausies kaušelis.

Kaip apačioje, savo akmenuotoje vagoje, čiurleno upė, kaip dainavo vidurdienio šviesa, šokčiodama ant dėmėtų platanų kamienų! Kaip puiku gyventi! Užmaršty ir nebū-

ty liko tas pašėlęs valgomojo juokas, akis užplūdo ašaros, šventos upės srovenime girdėjau reikšmingą perspėjimą, mano širdis buvo kupina ramybės ir dėkingumo. Tik dabar, ilgai pavaikščiojęs po medžiais, aiškiai išvydau kartėlio, paklydimo, kančios ir paikystės prarają, kurioje gyvenau pastaruoju metu! Dieve mano, koks apgailėtinas aš buvau, kaip nedaug trūko, kad būčiau tapęs šlykščiu ir bailiu žmogėnu! Truputis negalavimų ir skausmų, pora savaičių gyvenimo kurorte, nemigos tarpsnis, – ir štai aš jau iki kaklo įklimpęs į blogą nuotaiką ir neviltį. Aš, girdėjęs indų dievų balsus! Kaip gerai, kad pagaliau pavyko įveikti šiuos piktus kerus, kad mane vėl supa oras, saulės šviesa ir tikrovė, kad vėl girdžiu dieviškus balsus, vėl jaučiu širdyje meilę ir nuolankumą!

Mintyse atidžiai perkračiau šias negarbingas dienas, nusiminęs ir nustebęs, liūdnas, bet kartu ir juokdamasis iš visų tų kvailysčių, kurios buvo mane užvaldžiusios. Ne, dabar man jau nereikėjo vaikščioti nei į kurhauzo, nei į solidžiąją lošimo salę, dabar jau nebuvau sutrikęs iš nežinojimo, kaip prastumti laiką. Kerai išnyko.

Kai šiandien, likus kelioms dienoms iki gydymo kurso pabaigos, susimąstau, kaip tai galėjo atsitikti, kai imu ieškoti savo nuopuolio ir visų šių gėdingų išgyvenimų priežasčių, man tereikia perskaityti kurį nors šių užrašų puslapį – ir priežastys matyti kaip ant delno. Ne mano fantazijos ir svajonės, ne moralės ir biurgeriškumo stygius dėl to kalti, priešingai. Aš kaip tik buvau per daug moralus, per daug protingas, per daug biurgeriškas! Aš vėl padariau seną, amžiną klaidą, šimtą kartų jau darytą ir apgailėtą. Norėjau prisitaikyti prie normų, norėjau

įvykdyti reikalavimus, kurių man niekas nė nekėlė, norėjau būti ar apsimesti kažkuo, kuo visai nesu. Tad man ir vėl atsitiko taip, kad prievartavau save patį ir visą gyvenimą.

Norėjau būti kažkuo, kuo nebuvau. Kaip? Savo ischiją aš paverčiau specialybe, vaidinau ischialgiko, kurortininko, prie biurgeriškos aplinkos besitaikančio viešbučio gyventojo vaidmenį, užuot paprasčiausiai likęs toks, koks esu. Per daug rimtai žiūrėjau į Badeną, į gydymą, į savo aplinką, į savo sąnarių skausmus; įsikaliau į galvą, jog iškentėjęs šį gydymo kursą privalau pasveikti. Kančios, atgailos, bausmės, dirbtinio šventumo keliu, voniomis ir apsiplovimais, per gydytoją ir brahmanų burtus norėjau pasiekti tai, kas pasiekiama tik per malonę.

Man visada taip nutinka. Ir ši šauni maudyklių psichologija, sukurpta šiltame vandenyje, yra pokštas, bandymas mintimis išprievartauti gyvenimą, ji turėjo nepavykti ir atkeršyti. Nei aš esu – kaip kad valandėlę įsivaizdavau – ischialgikų filosofijos atstovas, nei tokia filosofija apskritai egzistuoja. Neegzistuoja nė penkiasdešimtmečių išmintis, apie kurią fantazavau pratarmėje. Gali būti, kad šiandien mano mąstymas kiek kitoks nei prieš dvidešimt metų, tačiau mano jausena ir būtis, mano viltys ir troškimai nepasikeitė, netapo nei protingesni, nei kvailesni. Šiandien kaip ir anuomet galiu būti tai vaiku, tai senu žmogumi, tai dvejų metų, tai tūkstančio. O mano bandymai prisitaikyti prie sunorminto pasaulio, vaidinti penkiasdešimtmetį ischialgiką lieka tokie pat nevaisingi kaip ir mėginimas per šitą psichologiją susitaikyti su ischiju ir Badenu.

Yra du išganymo keliai: teisumo kelias teisuoliams ir malonės kelias nusidėjėliams. Aš, nusidėjėlis, vėl padariau klaidą, mėgindamas eiti teisumo keliu. Tai man niekados nepavyks. Tasai kelias – saldus pienas teisuoliams – mums, nusidėjėliams, yra nuodai, nuo jo mes tampame pikti. Taip jau man lemta – nuolat kartoti šituos bandymus, šitas klaidas, o dvasinėje srityje mano likimas tas, kad aš, poetas, vis iš naujo mėginu nugalėti pasaulį ne menu, bet mąstymu. Be paliovos žengiu šiais plačiais ir vargingais paskirais žingsniais, atkakliai bandau pasitelkti protą, bet visada tai baigiasi kančiomis ir sutrikimu. Tačiau po tokios mirties visada eina atgimimas, mane visada paliečia malonė, tada kančios ir sutrikimas jau nėra blogai, klaidingi žingsniai išeina į naudą, pralaimėjimai įgyja vertę, nes grąžina mane prie motinos krūtinės, vis iš naujo leidžia man patirti malonę.

Taigi reikia liautis pačiam sau moralizuoti, neketinu plūsti ir apgailėti proto bei psichologijos bandymų, bandymų gydytis, pralaimėjimų ir nevilties momentų, žadu nebedejuoti. Dabar jau viskas gerai. Vėl girdžiu Dievo balsą, viskas gerai.

Kai šiandien apsidairau savo kambaryje numeris 65, jaučiuosi savotiškai, mat galvodamas apie greitą atsisveikinimą jaučiu šiam kambariui ilgesį, atsisveikinimas man jau iš anksto truputį skaudus. Kaip dažnai prie šio mažo staliuko prirašydavau puslapius, kartais su džiaugsmu, manydamas, jog darau kažką vertinga, kartais apmaudžiai ir netikėdamas, bet vis dėlto atsidavęs darbui, bandymui suprasti ir paaiškinti ar bent sąžiningai prisipažinti! Kaip dažnai šiame šezlonge skaitinėjau Žaną Polį! Kiek kartų

pusę nakties ar visą naktį nemiegodamas gulėjau šioje nišoje stovinčioje lovoje, paniręs savyje, kivirčydamasis su savimi, save teisindamas, suvokdamas save ir savo kančias kaip alegoriją, kaip galvosūkį, kurį kada nors turėtų pavykti išaiškinti ir išspręsti! Kiek laiškų čia gavau ir parašiau, laiškų iš nepažįstamų ir nepažįstamiems, kuriems atrodo artima mano knygose atspindėta dvasia, kurie klausimais ir prisipažinimais, dejonėmis ir išpažintimis kreipiasi į tą, kurį laiko artimu, ieškodami to paties, ko ir aš ieškau savo pasisakymuose ir kūriniuose – aiškumo, paguodos, pateisinimo ir naujo džiaugsmo, naujos nekaltybės, naujos gyvenimo meilės! Kiek minčių, kiek nuotaikų ir svajonių mane aplankė šioje mažoje patalpoje! Čia niūriais ir alsiais rytais kaupdavau jėgas maudynei, o savo skaudančiais ir sustingusiais sąnariais nujausdavau mirtį, skaitydavau baugų laikinumo raštą; čia smagiais vakarais kartais ausdavau savo fantazijas arba kovodavau su olandu. Čia vieną laimingą dieną savo mylimajai perskaičiau psichologijos pratarmę ir regėjau jos džiaugsmą, kad kukliai pagerbiau Žaną Polį, kurį ir ji labai mėgsta. Ir pagaliau visas šitas Badene praleistas laikas, šitas gydymo kursas, ši krizė, šis pusiausvyros praradimas ir atradimas man buvo svarbus tarpsnis.

Ir kaip gaila, kad meilės ir ilgesio šiam mažam viešbučio kambarėliui nepajutau jau prieš tris ar keturias savaites! Bet nieko nepadarysi, tebūnie taip, kaip yra. Užtenka to, kad bent šiandien galiu priimti, mylėti ir laikyti savais šitą kambarį ir viešbutį, olandą ir gydymo kursą. Dabar, kai mano dienos kurorte eina į pabaigą, matau, kad čia, Badene, puiku. Manau, jog galėčiau čia gyventi mėnesių

mėnesius. Iš tiesų taip ir reikėtų pasielgti, jau vien kad ištaisyčiau daugybę savo čionykščių nuodėmių – pačiam sau, protui, kurorto šurmuliui, savo kambario ir stalo kaimynams. Argi kai kuriomis labai pesimistiškomis dienomis neabejojau net gydytoju, jo patikinimų sąžiningumu, verte vilčių, kurių jis man suteikė? Ne, čia daug ką reikėtų ištaisyti. Kas gi, pavyzdžiui, man suteikė teisę piktintis slapta pono Keselringo paveiksliukų galerija? Ar aš koks dorovės teisėjas? Argi pats neturiu pomėgių, kuriems irgi ne kiekvienas pritartų? Ir kodėl tą padorų poną su raukšlėmis laikiau tik biurgeriu, egoistu ir pasipūtusiu kitų teisėju? Juk lygiai taip pat galėjau jį paversti romėnu, monumentaliai stilizuotu tragišku herojumi, kuris žūsta nuo savo paties rūstybės, kenčia nuo savo paties teisingumo. Ir taip toliau; tūkstančius klaidų reikėtų ištaisyti, atgailauti už tūkstančius nuodėmių ir beširdysčių – jei ką tik nebūčiau išsukęs iš atgailos kelio ir atsidavęs malonei. Taigi nuodėmės nuodėmėmis, o mes džiaukimės, jei pasiseks valandžiukę nedaryti naujų!

Dar kartą pasilenkdamas virš praėjusių nelemtų dienų prarajos, gelmėje regiu atsispindintį vaiduokliišką vaizdelį, mažą ir tolimą, – kurortininkas Hesė, išblyškęs ir nykus, pasibjaurėjimo iškreiptu veidu, sėdi prie savo pietų stalo, vargšas žmogelis be sąmojo ir vaizduotės, papilkėjęs nuo nemigos, beširdis ligotas žmogus, sergantis ischiju ir nuo jo priklausomas. Pašiurpęs nusisuku, džiūgaudamas, kad tas vargšelis jau numirė ir daugiau jo nebesutiksiu. Tegu ilsisi ramybėje!

Jei į Naujojo Testamento posakius žiūrėsime ne kaip į įsakymus, bet kaip į nepaprastai gilaus mūsų sielos pa-

slapčių pažinimo išraišką, tai išmintingiausi žodžiai, kurie kada nors buvo ištarti, trumpas viso gyvenimo meno ir laimės mokslo įsikūnijimas yra šis sakinys: „Mylėk savo artimą kaip patį save“, – beje, užrašytas jau ir Senajame Testamente. Gali mylėti artimą mažiau už save patį – tada būsi egoistas, savanaudis, kapitalistas, buržua, ir gali kaupti valdžią bei turtus, bet tavo širdis nepažins tikro džiaugsmo, o subtiliausi ir delikačiausi sielos džiaugsmai tau bus nepasiekiami. Arba gali mylėti savo artimą labiau už save patį – tada būsi vargšelis, kupinas menkavertiškumo kompleksų, apimtas troškimo mylėti viską ir vis dėlto kupinas savigraužos bei priešiškumo sau, gyvensi pragare, kurį pats kasdien kurstysi. To priešybė – meilės atsvara, sugebėjimas mylėti ir nesijausti kam nors prasikaltusiam, meilė pačiam sau, kuri dar iš nieko nebuvo pavogta, meilė kitiems, kuri nemenkina ir neprievartauja savojo *aš*! Visos laimės, visos palaimos paslaptis glūdi šiuose žodžiuose. Jei nori, gali pažiūrėti į juos indo akimis ir suteikti jiems tokią prasmę: „Mylėk savo artimą, nes jis – tai tu pats!“, – toks krikščioniškas „tat twam asi“ vertimas. Ak, visa išmintis tokia paprasta, jau taip seniai, taip tiksliai ir nedviprasmiškai išsakyta ir suformuluota! Kodėl ji mums suvokima tik retsykiais, tik geromis dienomis, kodėl ne visada?

Žvilgsnis į praeitį

Šiuos paskutinius puslapius rašau jau ne Badene. Aš jau nebe ten, aš – galva pilna naujų eksperimentų ir pla-

nų – vėl esu savo stepėje, vėl savo vienumoje ir atsiskyrėliškoje buveinėje. Kurortininkas Hesė, dėkui Dievui, mirė ir mums daugiau neberūpi. Vietoj jo dabar radosi visai kitas Hesė, tiesa, žmogus, sergantis ischiju, bet tai ischijas priklauso jam, o ne jis priklauso nuo ischijo.

Išvykstant man iš tiesų buvo sunkoka atsisveikinti su Badenu. Pamilau įvairiausius dalykus ir žmones, o dabar tą meilę teko išrauti – meilę savo kambariui, savo šeimininkui, medžiams ant upės kranto, gydytojui, kuris per atsisveikinimo audienciją dar kartą pasirodė kuo puikiausiai, kiaunėms, mieloms ir žavioms salėje dirbančioms merginoms Roželei, Trūdei ir kitoms, lošimo salei, kai kuriems kančios broliams ir jų bruožams. Lik sveika, maloni, visada gerai nusiteikusi, visada paslaugi padėjėja prie diatermijos aparato! Likite sveiki, milžine iš Olandijos, ir tu, šviesiagarbani pone Keselringai!

Itin žavus buvo atsisveikinimas su „Šventkiemio“ šeimininku. Jis šypsodamasis išklausė mano padėkos, liaupsių jo viešbučiui, paskui pasiteiravo, ar gydytojas patenkintas manimi ir gydymo rezultatais, o kai papasakojau, jog gydytojas mane labai gyrė ir aš turiu šansų visai išgyti, taigi dabar galiu ramiai keliauti iš Badeno, mano svetingojo šeimininko šypsena tapo smagi ir šelmiška, jis maloniai uždėjo ranką man ant peties ir tarė:

– Taip, keliaukite sau sveikas! Lenkiu galvą. Bet, matote, aš žinau kai ką, ko jūs tikriausiai nežinote, – jūs sugrįšite!

– Aš sugrįšiu? Į Badeną? – perklausiau.

Jis linksmai nusijuokė.

– Žinoma. Visi sugrįžta, pasveikę ar ne, lig šiol visi sugrįždavo. Tada kitą kartą jau būsite nuolatinis klientas.

Šių atsisveikinimo žodžių aš nepamiršau. Galimas daiktas, jo teisybė. Galimas daiktas, aš sugrįšiu – kartą, o gal ir ne vieną. Tačiau niekada nebebūsiu tas, kuris buvau šįsyk. Vėl maudysiuosi, vėl būsiu gydomas elektra, vėl gerai maitinsiuosi, gal net vėl kentėsiu nuo depresijos ir apmaudausiu, gersiu arba lošiu, tačiau vis dėlto viskas bus visai kitaip, kaip ir mano sugrįžimas į savo dykynę šįkart buvo kitoks nei ankstesnieji. Atskirai paėmus, viskas bus taip pat, viskas labai panašu, bet iš esmės – nauja ir kitoniška, kitos žvaigždės spindės danguje. Juk gyvenimas – tai ne apskaičiavimai ir ne matematinė figūra, o stebuklas. Taip jau buvo visą mano amžių: viskas sugrįždavo, tos pačios bėdos, tie patys troškimai ir džiaugsmai, tos pačios pagundos, amžinai susitrenkdavau galvą į tas pačias briaunas, kovodavau su tomis pačiomis pabaisomis, vaikydavausi tuos pačius drugius, nuolatos susidurdavau su taip pat susiklosčiusiomis aplinkybėmis ir pasikartojančiomis būsenomis, ir vis dėlto tai būdavo vis naujas žaidimas, kaskart gražus, kaskart pavojingas, kaskart jaudinantis. Tūkstančius kartų buvau valiūkiškas, tūkstančius kartų mirtinai pavargęs, tūkstančius kartų naivus, tūkstančius kartų senas ir šaltas, ir niekas netrukdavo ilgai, viskas vėlei sugrįždavo ir vis dėlto niekada nebuvo taip pat. Vienovė, kurią garbinu po daugio, nėra nuobodus, pilkas, abstraktus, teorinis vienetas. Tai pats gyvenimas, kupinas žaismo, kupinas skausmo, kupinas juoko. Vienovė išreikšta dievo Šivos šokyje, per kurį Šiva sutrypia pasaulį į šukes, ir daugybėje kitų vaizdinių, jos neįmanoma perteikti, neįmanoma su niekuo palyginti. Gali bet kada į ją įžengti, ji priklauso tau kiekvieną aki-

mirką, kai nesuvoki nei laiko, nei erdvės, nei žinojimo, nei nežinojimo, kai peržengi tradicijas, kai mylėdamas ir atsiduodamas priklausai visiems dievams, visiems žmonėms, visiems pasauliams ir visoms epochoms. Tokiomis akimirkomis išgyveni vienovę ir įvairybę drauge, regi praeinančius Budą ir Jėzų, kalbiesi su Moze, savo oda jauti Ceilono saulę ir matai ašigalius, styrančius ledynuose. Dešimt sykių buvau tenai, anapus, per tą trumpą laiką, kai grįžau iš Badeno.

Taigi netapau „sveikas". Man geriau, daktaras patenkintas, tačiau neišgijau, viskas gali bet kada pasikartoti. Iš Badeno grįžau laimėjęs ne vien tikrą pagerėjimą, bet ir išmokęs daugiau nepersekioti savo ischijo per daug nuožmiai. Suvokiu, kad jis priklauso man, yra teisėtai įgytas, kaip ir pirmieji žili plaukai ant galvos, ir kad neprotinga norėti jį paprasčiausiai ištrinti arba išnaikinti. Sugyvenkime su juo, palenkime jį taikingumu!

Ir jei kada nors dar atvyksiu į Badeną, jau kitaip lipsiu į šiltą vandenį, patirsiu kitokių išgyvenimų su savo kaimynais, turėsiu kitokių rūpesčių ir lošiu kitus lošimus, rašysiu kitus dalykus. Kitaip nusidėsiu ir kitais keliais grįšiu prie Dievo. Ir visada tikėsiu esąs veikiantis, mąstantis, gyvenantis, nors žinau, kad tai Jis.

Kai nūnai žvelgiu į tas porą savaičių kurorte, manyje, kaip ir kaskart žvelgiant į praeitį, gimsta toji maloni pranašumo, supratimo ir suvokimo iliuzija, kuria jaunystėje taip nuoširdžiai mėgaujiesi praėdamas kiekvieną naują gyvenimo etapą. Matau, kad mano neseniai praėjusio *aš* kančios, kūno sopuliai ir dvasios negandos jau pergyventi, lemtingoji situacija įveikta, ir tasai Hesė, kuris

neseniai taip komiškai elgėsi Badene, man atrodo taip toli atsilikęs nuo protingojo šiandieninio Hesės, žiūrinčio į jį atgalios. Matau, kaip perdėtai reaguoja kurortininkas Hesė į juokingas smulkmenas, atpažįstu kuriozišką jo priklausomybių ir kompleksų žaismą ir pamirštu, kad tos smulkmenos man atrodo menkos ir juokingos tik todėl, kad jos jau nėra aktualios.

Tačiau kas yra didu ar menka, svarbu ar nesvarbu? Psichiatrai paskelbia psichiškai nesveiku žmogų, jautriai ir ūmiai reaguojantį į nedidelius trukdžius, nedidelius dirgiklius, nedideles jo savigarbos užgaules, nors tas pats žmogus galbūt ramiai pakeltų kančias ir sukrėtimus, kurie daugumai pasirodytų baisūs. O sveiku ir normaliu laikomas toks žmogus, kuriam galima ilgai minti ant kojų, ir jis to nepastebi, kuris nedejuodamas ir nesiskųsdamas pakenčia bjauriausią muziką, šlykščiausią architektūrą, slogiausią orą, bet daužo į stalą ir velniuojasi, kai šiek tiek pralošia kortomis. Smuklėse esu daugybę kartų girdėjęs ir regėjęs, kaip geros reputacijos žmonės, laikomi visiškai normaliais ir garbingais, pralošę – tiksliau, manydami, jog kaltę dėl pralaimėjimo reikia suversti žaidimo partneriui, – taip fanatiškai, taip šiurkščiai, taip kiauliškai keikiasi ir šėlsta, kad jausdavau didžiulį poreikį kreiptis į artimiausią gydytoją su prašymu šiuos nelaiminguosius izoliuoti. Juk egzistuoja daugybė mastelių, ir visi jie gali būti priimtini, tačiau kai kuriuos iš jų laikyti šventais – tegu tai bus mokslo ar dabartinės viešosios moralės masteliai – man nepavyks.

Ir tas pats žmogus, galintis juoktis iš to, kaip save vaizduoja kurortininkas Hesė, laikantis tą tipą ganėtinai

komišku (šiuo atžvilgiu jis teisus), labai nustebtų radęs tiksliai ir detaliai aprašytą bei išnagrinėtą bent vieną savo paties minčių grandinę, kokią nors kasdienišką savo reakciją į aplinką. Kaip kad po mikroskopu kas nors šiaip nematoma ar bjauru, dribsnelis purvo, gali virsti nuostabiu žvaigždėtu dangumi, taip ir po tikros (dar neegzistuojančios) psichologijos mikroskopu kiekvienas menkiausias sielos virpesys, kad ir koks jis būtų netikęs, kvailas ar beprotiškas, virstų šventu, gerbtinu spektakliu, nes jame glūdėtų ne kas kita, o pavyzdys, alegorinis švenčiausio mums žinomo dalyko – gyvenimo – atspindys.

Būtų įžūlu, jei imčiau teigti, jog jau kelerius metus visi mano literatūriniai bandymai yra ne kas kita, kaip mėginimas, mėginimas apčiuopomis eiti link to tolimo tikslo, silpna ir menka nuojauta tos tikrosios psichologijos, žvelgiančios globaliai ir nieko nelaikančios menku ar kvailu, bjauriu ar piktu, o į viską žiūrinčios kaip į šventą ir garbingą dalyką. Ir vis dėlto yra maždaug taip.

Kai dabar, atsisveikindamas su šiais puslapiais, paskutinį kartą apžvelgiu savojo Badeno tarpsnio visumą, man lieka nepasitenkinimas, rakštis, liūdesys. Liūdžiu ne dėl savo kvailysčių, kantrybės stokos, ne dėl savo nervingumo, skubotų ir griežtų sprendimų, trumpai drūtai – ne dėl savo žmogiškų kliaudų bei klaidų, kurios, mano įsitikinimu, turi gilias priežastis ir yra būtinos. Ne, liūdesį, tuštumos jausmą ir skausmą man sukelia šie užrašai, šie bandymai kaip galima tikroviškiau ir sąžiningiau parodyti gabalėlį gyvenimo. Turiu prisipažinti, jog esu nusiminęs ir susigėdęs ne dėl savo nuodėmių ir ydų, bet tik dėl to, kad man nepavyko kalbinis ekspe-

rimentas, kad mano literatūrinės pastangos davė labai menką derlių.

Ir dar – yra vienas labai konkretus momentas, dėl kurio keroja mano nusivylimas. Gal pavyks tai paaiškinti palyginimu.

Jei būčiau muzikas, galėčiau be vargo parašyti dvibalsę melodiją – melodiją, kurią sudarytų dvi linijos, dvi tonų ir gaidų eilės, viena kitą atitinkančios, viena kitą papildančios, viena su kita kovojančios, viena kitą sąlygojančios, tačiau kiekvieną akimirką, kiekvienoje eilutės vietoje viena kitą kuo glaudžiausiai veikiančios ir tarpusavyje susijusios. Ir kiekvienas, pažįstantis gaidas, galėtų perskaityti mano dvigubą melodiją, sulig kiekvienu tonu matytų ir girdėtų prieštonį, brolį, priešą, antipodą. Taigi būtent tai, šitą dvibalsiškumą ir nuolat slenkančią antitezę, šią dvigubą liniją norėčiau išreikšti savo medžiaga, žodžiais, ir plūkiuosi iki devinto prakaito, bet man nesiseka. Vis bandau ir bandau iš naujo, ir jei kas nors suteikia mano darbui įtampos bei jėgos, tai vien tik šios intensyvios pastangos siekiant kažko neįmanomo, ši pašėlusi kova už kažką nepasiekiama. Norėčiau sugalvoti, kaip išreikšti dvilypumą, norėčiau rašyti skyrius ir sakinius, kur nuolat būtų matyti melodija ir antimelodija, kur kiekvieną margumyną lydėtų vienovė, o kiekvieną pokštą – rimtis. Mat tik taip suvokiu gyvenimą – kaip amžiną kaitą tarp dviejų polių, svyravimą tarp abiejų pasaulio atramų. Norėčiau be paliovos su susižavėjimu minėti džiugų pasaulio margumą ir taip pat be paliovos kartoti, jog šis margumas remiasi vienove; norėčiau nepaliaudamas rodyti, kad grožis ir bjaurastis, šviesa ir tamsa, nuodėmė ir šventumas

visada tik akimirką yra priešybės, kad jie visąlaik pereina į kits kitą. Reikšmingiausi žmonijos žodžiai man yra tie, kuriuose magiškais ženklais buvo išreikštas šis dvilypumas, tie nedaugelis paslaptingų posakių ir palyginimų, kuriuose didžiosios pasaulio priešybės suvokiamos drauge kaip būtinybė ir iliuzija. Kinas Laodzi suformulavo keletą tokių posakių, kuriuose akimirkos dalelytę, regis, susiliečia abu gyvenimo poliai. Dar tauriau ir paprasčiau, dar širdingiau šis stebuklas skleidžiasi daugelyje Jėzaus žodžių. Nežinau pasaulyje labiau sukrečiančio dalyko už šį: religija, mokslas, dvasinis mokymas tūkstantmečius vis subtiliau ir lakoniškiau formuluoja doktriną apie gėrį ir blogį, apie teisybę ir neteisybę, kelia vis didesnius teisingumo ir paklusnumo reikalavimus, o galų gale pačioje viršūnėje baigiasi magiška išvada, jog devyniasdešimt devyni teisuoliai Dievui reiškia mažiau už vienui vieną nusidėjėlį atsivertimo akimirką!

Tačiau galbūt aš labai klystu, taip, gal net nusidedu manydamas, jog privalau skelbti šias didžiąsias nuojautas. Gal mūsų šiandieninio pasaulio nelaimė kaip tik ir yra ta, kad ši didžiausioji išmintis išstatyta kiekvienoje gatvėje, kad kiekvienoje valstybinėje bažnyčioje šalia tikėjimo vyresnybe, pinigų kapšu ir tautiniu pasipūtimu pamokslaujama apie tikėjimą Jėzaus stebuklu, kad Naująjį Testamentą, brangiausios ir pavojingiausios išminties lobyną, galima nusipirkti kiekvienoje parduotuvėje, o iš misionierių ir išvis dykai gauti. Gal tokios negirdėtos, drąsios, net gąsdinančios pažiūros ir nuojautos, kokios skelbiamos kai kuriose Jėzaus kalbose, turėtų būti kruopščiai slepiamos ir apsuptos apsauginių pylimų. Gal

būtų gera ir pageidautina, kad žmogus, norintis išgirsti bent vieną iš tų galingų posakių, privalėtų paaukoti ne vienerius metus ir rizikuoti gyvybe, kaip kad gyvenime privalo daryti dėl kitų didžiųjų vertybių. Jei taip yra (kai kada tikiu, kad taip yra), tai paskutinis pramoginės literatūros kūrėjas daro geresnį ir teisingesnį darbą už tą, kuris siekia raiškos dėl amžinybės.

Tai mano dilema ir problema. Galima daug apie tai kalbėti, bet neįmanoma to išspręsti. Man niekada nepavyks abiejų gyvenimo polių palenkti prie kits kito ir užrašyti dvibalsės gyvenimo melodijos. Tačiau aš vis tiek klausysiu migloto savo sielos įsakymo ir turėsiu nuolatos iš naujo kartoti šį bandymą. Tai spyruoklė, varanti mano laikroduką.

Hermann Hesse

KELIONĖ Į NIURNBERGĄ

Šių kelionės įspūdžių autoriui neteko laimės priklausyti prie tų žmonių, kurie aiškiai suvokia savo veiksmų priežastis; jam taip pat neteko laimės tikėti, kad jo arba kitų veiksmus apskritai lemia tokios priežastys. Man atrodo, jog priežastys visada yra neaiškios, priežastingumas gyvenime neegzistuoja niekur, išskyrus mąstymą. Tiesa, absoliučiai sudvasėjęs, iš prigimtinių dalykų visiškai išsivadavęs žmogus turėtų gebėti atpažinti savo gyvenime nuolatinį priežastingumą ir jo sąmonei prieinamas priežastis bei paskatas pagrįstai galėtų laikyti vienintelėmis, nes jis pats būtų vien sąmonė. Tačiau dar niekada nesu sutikęs tokio žmogaus ar tokio dievo ir leisiu sau skeptiškai žvelgti į bet kokį mūsų bei kitų žmonių veiklos ar įvykių pagrindimą. Nėra žmonių, kurie veiktų dėl „priežasčių“, tą jie tik įsikalba, o ypač stengiasi įtikinti kitus – iš tuščiagarbiškumo ir dorybingumo. Šiaip ar taip, jei šnekėsime apie mane, visados galėdavau konstatuoti, kad mano veiksmų paskatos slypi tokiose srityse, kurių nepasiekia nei mano protas, nei mano valia. Ir kai šiandien savęs klausiu, kas, tiesą sakant, buvo mano rudeninės kelionės – du mėnesius trukusios kelionės – iš Tesino į Niurnbergą priežastis, labai sutrinku, ir kuo atidžiau žiūriu, tuo labiau šakojasi, skyla ir dalijasi priežastys bei paskatos, kol galop pasiekia tolimus metus, bet ne kaip linijinė priežasčių grandinė, o kaip daugiaakis tokių grandinių tinklas, taigi pagaliau ima atrodyti, jog

šią iš tiesų mažareikšmę ir atsitiktinę kelionę nulėmė nesuskaičiuojama daugybė mano ankstesnio gyvenimo momentų. Pajėgiu užčiuopti tik porą stambiausių šio audinio mazgų. Kai prieš metus trumpai viešėjau Švabijoje, vienas mano draugas švabas, gyvenantis Blauboirene, padejavo, kad neužsukau pas jį, o aš jam pažadėjau per kitą kelionę į Švabiją jo neužmiršti. Iš šalies žiūrint, tai buvo pirmas postūmis leistis į kelią. Tačiau, kaip vėliau aiškiai supratau, jau pats pažadas turėjo netiesioginių ir papildomų priežasčių. Juk kad ir kaip norėčiau pasimatyti su senu draugu, kuris džiaugiasi mano apsilankymu, vis dėlto esu nerangus, kelionių ir žmonių vengiantis ponas, kuriam mintis apie važiavimą trumpais atokiais kaimo geležinkelio ruožais nėra itin patraukli. Ne, tą pažadą daviau ne vien iš draugiškumo ir net ne iš mandagumo, čia slypėjo dar kai kas, Blauboireno pavadinimas turėjo žavesio ir paslapties, aibę atgarsių, prisiminimų ir vilionių. Blauboirenas – tai visų pirma mielas senas švabiškas provincijos miestukas, kuriame yra švabiška vienuolyno mokykla, kokią aš pats lankiau būdamas vaikas. Be to, Blauboirene, kaip tik tame vienuolyne, galima išvysti garsių vertybių, konkrečiai – gotikinį altorių. Tiesa, šie meno istorijos argumentai vargiai būtų mane išjudinę. Tačiau toje visumoje – Blauboirenas – skambėjo dar kai kas, dalykai, kurie buvo švabiški, poetiški ir man nepaprastai patrauklūs: prie Blauboireno buvo garsusis Klėcle Blei – Švino Luitas, o Blauboirene, Blautopfe – Mėlynajame Puode, kitados gyveno gražioji Lau – Vėsa, ir ši gražioji Lau iš Blautopfo požemiais nuplaukė į moterų vienuolyno rūsį, kur pasirodė atvirame šulinyje „iki krū-

tinės pliuškendamasi vandeny", kaip rašo istoriografas. Taigi šios žavios fantazijos, apipynusios kerinčius vardus Blau ir Lau, padidino mano troškimą nuvykti į Blauboireną. Tik daug vėliau susimąsčiau apie tai ir konstatavau, kad norėjau pamatyti Blautopfą, gražiąją Lau ir jos maudyklę vienuolyno rūsyje ir kad iš šio šaltinio prasiveržė mano ryžtas vykti į Blauboireną. Visada maniau, jog ne tik aš, bet ir tie verti pavydo žmonės, sugebantys įvardyti savo poelgių priežastis, iš tikrųjų niekada nėra šių priežasčių skatinami ir jomis nesivadovauja, juos veikia tik susižavėjimas, ir aš nesidroviu pripažinti šitokio savo susižavėjimo, nes man jaunystėje jis buvo vienas iš stipriausių ir gražiausių. Dvi poezijos kūrinių herojės kaip žavūs pavyzdžiai jaunystės metais veikė mano poetines ir seksualines fantazijas, abi gražios, abi paslaptingos, abi supamos vandens: gražioji Lau iš „Kauko"* ir besimaudanti gražuolė Judita iš „Žaliojo Heinricho"**. Daug, labai daug metų jų neprisiminiau, netariau jų vardo, neskaičiau jų istorijų. O dabar, pagalvojęs apie žodį „Blauboirenas", aš staiga vėl išvydau gražiąją Lau, iki krūtinės vandeny, vienuolyno rūsyje dailiomis rankomis pasirėmusią į akmeninį šulinio rentinį, šyptelėjau ir supratau, kas pastūmėjo mane į kelią. O be gražiosios Lau, kurią vargu ar galėjau tikėtis sutikti jos anuometinėje buveinėje, su šiais sąskambiais ir fantazijomis man siejosi prisiminimai apie jaunystę ir stiprų jos svajonių pasaulį, apie poetą Mėrikę, apie senovinius švabiškus posakius,

* Eduardo Mörike's (1804–1875) pasaka *(vert. past.)*.

** Gottfriedo Kellerio (1819–1890) romanas *(vert. past.)*.

žaidimus ir pasakas, apie mano vaikystės kalbą ir kraštovaizdį. Nei tėvų namai, nei miestas, kuriame augau, negalėjo taip manęs pakerėti, juos per dažnai matydavau ir amžiams praradau. Bet čia, vaizdiniuose, kuriuos sukėlė Blauboireno vardo skambesys, buvo sukoncentruota visa, ką dar buvau išsaugojęs iš meilės jaunystei, tėvynei ir tautai. Ir visų šių ryšių, prisiminimų ir jausmų ženklas buvo Venera, gražioji Lau. Žinoma, stipresnių kerų neįmanoma įsivaizduoti.

Tuo tarpu visa tai dar snaudė manyje, dar niekas neprasiskverbė į mano sąmonę, o visa kelionė iš pradžių buvo tik pažadas – galėjau ištesėti jį tiek per porą, tiek per dešimtį metų. Bet vieną pavasario dieną gavau kvietimą į Ulmą skaityti savo kūrybos. Jei būčiau gavęs jį kitu metu, būčiau pasielgęs kaip paprastai: atvirlaiškis su mandagiu atsisakymu – ir reikalas baigtas. Tačiau kvietimas į Ulmą atėjo ne bet kokiu, o ypatingu momentu, jis atėjo tokiu metu, kai gyvenimas man buvo apkartęs, kai buvau paskendęs rūpesčiuose, prislėgtas ir be ūpo, kai aplink nemačiau nieko džiugaus, tad bet kokia mintis apie pasikeitimus, permainas ir pabėgimą savaime pasirodė priimtina. Todėl neparašiau to mandagaus atvirlaiškio, bet antrą kartą perskaičiau kvietimą, šįsyk jau su bręstančia mintimi, kad Ulmas visai netoli nuo Blauboireno, ir palikau kvietimą dieną kitą gulėti ant rašomojo stalo. O paskui sutikau, su viena vienintele sąlyga, kad vakaras įvyktų ne vidury šaltos žiemos, bet rudenį arba pavasarį. Ulmiečiai paskyrė jį lapkričio pradžioje, aš atsakiau neprieštaraująs, tiesa, ne be išlygos mintyse, su kuria žiūriu į kiekvieną tolimoje ateityje tesėtiną pažadą, su dar vienu

slaptu jausmu: „Ligi tol dar tikrai bus laiko pasiųsti telegramą, kad atsisakau“.

Na, buvo pavasaris, iki lapkričio marios laiko, ir aš daug nekvaršinau sau galvos dėl to susitarimo. Turėjau kitų minčių ir rūpesčių, artimesnių, svarbesnių, ir kai man vėl teko prisiminti Ulmo klausimą, pagalvojau apie jį veikiau su šiokiu tokiu apmaudu: juk vėl leidausi priviliojamas į renginį, kurio prasmingumu netikiu ir kuris galų gale taps man nemalonia pareiga. Dainininkai, virtuozai ar aktoriai, kurių profesija yra vieši pasirodymai, taip pat turi susitaikyti su varginančia situacija: prieš pusmetį ar net metus tenka prisiimti įsipareigojimus tam tikromis dienomis ir valandomis kažkur dalyvauti, kaip pridera jų profesijos žmonėms, atsiriboti nuo akimirkos būsenos bei nuotaikos ir bet kuriuo metu pademonstruoti savo meną. Tačiau rašytojui, tyliam, mažai keliaujančiam kaimo gyventojui ir kabinetiniam žmogui, mintis, kad po dviejų mėnesių 12-ą dieną neišvengiamai reikės skaityti viename ar kitame mieste, susiklosčius tokioms aplinkybėms sukelia siaubą. Juk kaip tik tuo laiku iš niekur nieko gali susirgti! Juk labai tikėtina, kad kaip tik tada būsi nusiteikęs dirbti, aplankys įkvėpimas, kurio dažnai taip ilgai veltui lauki, bet privalėsi – pačiame darbo įkarštyje – viską kelioms dienoms atidėti, krautis lagaminą, studijuoti traukinių tvarkaraščius, privalėsi keliauti, miegoti svetimų miestų viešbučių lovose ir svetimiems žmonėms skaityti savo eilėraščius – eilėraščius, su kuriais tą akimirką tavęs galbūt jau niekas nesieja, kurie tau atrodo nebeaktualūs ir paiki! Taigi poetui dažnai tenka siaubingai atgailauti, jeigu iš tuštybės, godumo ar noro keliauti susigundo viešai skaityti savo kūrybą.

Žmonės, dirbantys reglamentuotą ir organizuotą darbą, įpratę pradėti jį kasdien aštuntą ir antrą valandą, o kai gauna telegramą, sugebantys per trumpiausią laiką leistis į tolimas keliones, vien laisvą popietę vertinantys kaip mažutį rojų, atsiduodantys pramogoms su laikrodžiu rankoje, – tokie žmonės net nenutuokia, kaip smarkiai, gyvendami savo abejotiną gyvenimą, dykinėjimu, neorganizuotumu, nuotaikų kaita ir laiko švaistymu juos pralenkia rašytojai! Tiesa, yra tokių, kurie atsideda savo darbui pareigingai, ganėtinai reguliariai ir atkakliai, ilgas valandas kiurkso prie rašomojo stalo, o rytais pradeda dirbti nustatytu metu, išsiugdę nejautrumą tokiems aplinkos veiksniams kaip oras bei akustiniai trukdžiai, taip pat savoms nuotaikoms bei tinginystei; tai taurūs didvyriai, kuriems esu pasiryžęs atrišinėti batraiščius, bet mėginti sekti jų pavyzdžiu man būtų bergždžias reikalas. Aš pats manau, kad joks padorus ir darbštus žmogus man daugiau niekada nepaduotų rankos, jeigu žinotų, kaip mažai man tereiškia laikas, kaip tuščiai leidžiu dienas ir savaites, netgi mėnesius, kokiems niekams švaistau savo gyvenimą. Joks viršininkas, jokia tarnyba, jokia taisyklė man nenurodo, kada rytais keltis, o vakarais gultis, kada dirbti, o kada ilsėtis, mano darbui nėra nustatytas joks terminas, ir velnias žino, ar parašyti trijų posmelių eilėraščiui man prireiks popietės ar trijų mėnesių. Jei diena man atrodo per graži dirbti, pagerbiu ją vaikštinėdamas, tapydamas akvareles arba nieko neveikdamas. Jei diena man pasirodo per pilka ar per tvanki, per šalta ar per šilta, kad dirbčiau, prastumiu ją skaitydamas ant kanapos arba spalvotais pieštukais pripaišau pilnus lapus įmantriausių

fantazijų, arba apskritai drybsau lovoje, ypač kai būna žiema, o mane, be to, dar vargina skausmas. Kai būnu kur nors nukišęs savo parkerį arba jaučiu poreikį pamąstyti apie indų ir kinų mitologijos santykį, arba kai per rytinį pasivaikščiojimą sutinku gražią moterį, tada ir šiaip nėra ko galvoti apie darbą. Tačiau nors darbas ir nėra mano stiprioji pusė ir, tiesą sakant, kelia man pasibjaurėjimą, siekti nuolatinio pasirengimo dirbti man yra šventa pareiga. Nors turiu laiko nieko neveikti, neturiu laiko kelionėms, vakaronėms, žvejybai ir kitiems maloniems dalykams – ne, nuolatos turiu būti netoli savo darbo vietos, vienas, netrukdomas, bet kurią akimirką pasiruošęs prireikus kibti į darbą. Jei rytoj esu pakviestas į Luganą vakarienės, tai mane trikdo, nes nežinau, ar rytojaus vakarą manęs neaplankys viena iš tų retų gražių akimirkų, kai man gieda stebuklingas paukštis, kai šaukia darbo palaima! Tokiam dykinėtojui, kuris kas dieną, kas akimirką slapčia norėtų jaustis pasirengęs dirbti, vargu ar gali būti kas nors bjauresnio nei mėnesių mėnesius žinoti, kad tam tikrą, iš anksto paskirtą dieną turės pasirodyti tam tikroje vietoje ir atlikti kažką konkretaus.

Jei man rūpėtų pateisinti savo nesutvarkytą ir vėjais leidžiamą gyvenimą, gindamasis vis dėlto galėčiau išvardyti keletą punktų. Galėčiau postringauti apie tai, jog tikro darbo akimirkomis, tegu jos pasitaiko vos keletą kartų per metus, man nebeegzistuoja jokios kliūtys, nei oras, nei sveikata, nei diena, nei naktis, tada fanatiškai kaip fakyras, užmiršęs pasaulį ir save patį, puolu į darbo sūkurį, iš kurio paskui grįžtu išsekęs, sumenkęs ir palūžęs. Taip pat galėčiau sakyti, kad manasis laiko švaistymas yra ne

vien tinginystė bei netvarka, bet ir sąmoningas protestas prieš beprotiškiausią ir švenčiausią šiuolaikinio pasaulio posakį, esą laikas – pinigai. Pats savaime šis posakis visai teisingas, laiką nesunku paversti pinigais, kaip kad elektros srovę lengvai galima paversti šviesa ir šiluma. Beprotiška ir niekšinga šiame kvailiausiame iš visų žmonijos posakių yra tik tai, kad žodžiu „pinigai" nusakoma didžiausia vertybė. Bet apsieikime be pasiteisinimų. Nežiūrint visų tariamų įrodymų, aš iš tiesų esu dykinėtojas, laiko švaistytojas, nerangus ir tingus žmogus, jau nekalbant apie kitas mano ydas. Dėl to galima mane niekinti, dėl to galima man pavydėti, – niekas, be manęs paties, nežino, kaip brangiai aš už tai moku. Taigi pakaks. Tačiau privalau tarti dar keletą žodžių apie posakį „laikas – pinigai", nes tai kuo glaudžiausiai susiję su mano kelionės istorija. Mano pasibjaurėjimas šita šiuolaikinio pasaulio dogma ir pačiu šiuolaikiniu pasauliu, kuriuo laikau visą mašininę kultūrą, yra toks didelis, kad aš kur tik įmanoma atsisakau taikytis prie šio pasaulio tvarkos. Pavyzdžiui, dabar laikoma laimėjimu per vieną dieną traukiniu įveikti tūkstantį ar daugiau kilometrų, o man regis, kad išbūti važiuojančiame vagone ilgiau nei keturias penkias valandas yra žmogaus orumą žeminantis dalykas, tad kelionei, kuri kitam truktų parą, man reikia visos savaitės. Taip kartais savotiškai apsunkinu draugus, pas kuriuos apsistoju vienur ar kitur bekeliaudamas, mat kiek apsipratęs kokioje nors vietoje aš dažniausiai kelias dienas nenoriu tęsti kelionės, krautis daiktų, bjauriai ir varginamai stumdytis geležinkelio stotyse ir traukiniuose. Viena iš gyvenimo taisyklių, kuria vadovaujasi daugelis išminčių, yra

posakis: „Kiekvieną dieną gyvenk taip, tarsi ji būtų tau paskutinė!“ Na, o kas gi norės paskutinę savo gyvenimo dieną kvėpuoti suodžiais, tampyti lagaminus, spraustis pro siaurus įėjimus į peroną ir atlikti visas tas juokingas manipuliacijas, kurios neišvengiamos keliaujant traukiniu? Vienintelis puikus dalykas, kad tave be jokio pasirinkimo uždaro su kitais žmonėmis, tačiau kad ir kaip tai būtų žavu, po kelių valandų žavesys dažniausiai išblėsta. Ir jeigu tau nusišypsotų laimė traukinio vagone atsisėsti šalia žmogaus, kuriam lemta tapti tavo širdies draugu, turėtum būti visiškas stuobrys, jei po valandėlės nesugebėtum jo įkalbėti kartu išlipti kokioje nors mieloje stotelėje ir drauge su tavimi pažiūrėti, ar dar neišnyko žolė ir gėlės, mėlynas dangus ir debesys. Negaliu paneigti, kelionė manuoju būdu yra ne itin spėri ir ganėtinai viduramžiška; jei pasiryžčiau vykti į Berlyną (lig šiol man pavykdavo to išvengti), kelionė truktų mažiausiai dvylika dienų. Reikia būti visiškai nešiuolaikiškam, kad pripažintum mano keliavimo būdą ir įžvelgtum didžiulius jo privalumus. Žinoma, jis turi ir trūkumų, pavyzdžiui, keliauti manuoju būdu yra gan brangu; tačiau mano kelionės man suteikė tokių malonumų, kokių nieku gyvu neįmanoma pasiekti šiuolaikiniais būdais. Tokiems malonumams negailiu pinigų ir juos nepaprastai vertinu, aš apskritai neįsivaizduojamai geidžiu malonumų. Tokia jau kai kurių žmonių dalia, kad gyvenimą jie iš esmės suvokia kaip kančią ir skausmą, ir tai ne vien mintys, ne koks nors literatūrinis estetinis pesimizmas, o tikras, fizinis pojūtis. Tokie žmonės, prie kurių, deja, priklausau ir aš, labiau geba jausti sopulius nei pasitenkinimą, kvėpavimas ir miegojimas,

valgymas ir virškinimas, visos paprasčiausios fiziologinės funkcijos jiems teikia greičiau skausmą ir vargą nei malonumą. O kadangi jie, paklusdami gamtos valiai, vis dėlto jaučia instinktyvų troškimą teigti gyvenimą, pateisinti skausmus, nenuleisti rankų, tai yra stačiai pamišę dėl visko, kas gali suteikti truputį džiaugsmo, truputį geros nuotaikos, truputį laimės ir šilumos, ir priskiria visiems šiems žaviems dalykams tokią vertę, kokios jie neturi paprastų, sveikų, normalių ir darbščių žmonių akyse. Šitaip jų prigimtis suformuoja kai ką nuostabiai gražaus ir sudėtingo, kam beveik visi žmonės jaučia tam tikrą pagarbą, – humorą. Būtent šie kenčiantys žmonės, šie per daug minkšti, per daug nupiepę, per daug malonumų besivaikantys, paguodos trokštantys žmonės kartais sukuria tai, ką vadiname humoru, – kristalą, augantį tik dideliuose ir nuolatiniuose skausmuose ir vis dėlto priklausantį prie geresniųjų žmonijos išradimų. Nors ir keista, šis humoras, išrastas kenčiančiųjų, kad vis dėlto pajėgtų ištverti ir netgi įstengtų liaupsinti sunkų gyvenimą, tuos kitus, sveikuosius, nepažįstančius kančių, dažniausiai veikia priešingai – kaip nevaržomo gyvenimo džiaugsmo ir linksmybės prasiveržimas; sveikieji plekšnoja sau per šlaunis, žvengia, o paskui pasijunta sutrikę ir mažumėlę įsižeidę, kai retsykiais perskaito kad ir tokią žinią: labai mėgstamas ir populiarus komikas X kažkodėl nusiskandino, ištiktas melancholijos priepuolio.

Prašyčiau nesmerkti, kad turėdamas tiek daug laisvo laiko šokinėju nuo vieno dalyko prie kito, aš tuoj grįšiu prie savo temos. O jeigu nepavyktų, paklauskime savęs: ar gali būti svarbu, ką toks žmogus kaip aš ketina papasakoti

apie kelionę, – žmogus, kuris nepripažįsta traukinių ir vis dėlto jais važinėja, kuris švaisto savo dienas dykinėdamas, tolydžio tykodamas pramogų ir linksmybių, kuris priima kvietimą skaityti savo kūrybą, nors itin skeptiškai žiūri į tokią veiklą, ir kuriam pašiepti rimtą, tikrą, šiuolaikinį, šaunų, darbingą gyvenimą tapo savotišku bjauriu sportu? Ne, anaiptol negali būti svarbu, ką toks romantikas nori pasakyti apie kelionę, ir jeigu kas nors vis dėlto nusiteikęs šito juokdario klausytis, tas rizikuoja, kad juokdarys, kaip įprasta humoristams, nuolat nukryps nuo savo tariamos temos ir vargs jos ieškodamas. Gali būti, kad jis yra savotiškas humoristas, o humoristams, kad ir ką jie rašytų, visos antraštės ir temos dažniausiai tėra pretekstas, iš tiesų jie visi ir visada gvildena vieną vienintelę temą – nepaprastą žmogiškojo gyvenimo liūdnumą bei – dovanokite už žodį – sušiktumą ir nuostabą, kad šis apgailėtinas gyvenimas vis dėlto gali būti toks gražus ir žavus.

Taigi su mano kelione buvo taip: atėjo vasara, mano tuometinio gyvenimo melodija netapo patrauklesnė, mane spaudė aplinkinio pasaulio bėdos, o senieji nusiraminimo būdai ir pomėgiai – piešimas ir knygų skaitymas – nūnai nebeteikė didelio malonumo, nes nuolatos kentėjau akių skausmą, man jau pažįstamą iš anksčiau, tačiau jis dar niekada nebuvo pasireiškęs taip stipriai ir ilgai. Aiškiai jaučiau, jog vėl atėjo tas liūdnas pabaigos momentas, kai noras jau išsipildęs, ir netrukus mano gyvenime turėtų prasidėti naujas etapas, kad gyvenimas vėl įgautų prasmę. Tam tikrais metais ir su tam tikromis aukomis man pasisekė susikurti atsiskyrėlišką buveinę, kur aš, pasislėpęs ir visiškai vienas, galėjau kiurksoti atsiribo-

jęs nuo pasaulio ir atsiduoti savo pramogoms bei ydoms, mąstymui ir fantazavimui, skaitymui, piešimui, vyno gėrimui ir rašymui, o dabar šis noras buvo įgyvendintas, jo skonis išmėgintas, akys skaudėjo, darbas, įskaitant skaitymą ir piešimą, jau nebeteikė džiaugsmo, ir iš šios būklės, kai ji taps nebepakenčiama ir sudegins mane savo ugnyje, turėjo rastis kokia nors nauja būklė, naujas bandymas gyventi, nauja inkarnacija, – tai jau ganėtinai dažnai esu patyręs. O dabar reikėjo ištverti kančias, užmerkti akis, susigūžti ir susitaikyti su likimu. Šiuo atžvilgiu kelionė į Ulmą, laukianti lapkričio pradžioje, man buvo labai naudinga. Jeigu ji nieko daugiau neduos, tai vis dėlto bus permaina, išvysiu naujų vaizdų, sutiksiu naujų žmonių. Ji pertrauks vienatvę, privers kažkur dalyvauti, pareikalaus dėmesio, nukreips į išorinius dalykus. Gerai, ji man naudinga. Jau pradėjau truputį planuoti. Prieš savo kūrybos skaitymus Ulme ketinau aplankyti Blauboireną, būtinai pirma, nes nenorėjau tenai, pas gražiąją Lau ir savo draugą, vežtis neryžtingumo ir pasibjaurėjimo, kurie paprastai mane apima po tokių renginių. Tad išvykti turėjau spalio pabaigoje. Bet nuo mano kaimo Tesine iki Blauboireno buvo toli, todėl reikėjo mėginti suskaidyti šią ilgą kelionę į mažas malonias atkarpėles, kad įstengčiau ją pakelti ir ja džiaugtis. Šiaip ar taip, nusprendžiau stabtelėti Ciuriche, ten turėjau draugų ir, išvengęs viešbučio baisybių, galėjau mažumėlę pasimėgauti miesto gyvenimu, muzika, geru vynu, kinu, galbūt teatru. Tačiau kuo daugiau skaičiavau, tuo labiau man aiškėjo, kad kelionė bus pakankamai brangi, o honoraras už vakarą Ulme nebuvo numatytas žmogui, kuriam keliaujant dienos lengvai virsta savai-

tėmis. Todėl neturėjau nieko prieš, kai staiga dar ir iš Augsburgo atėjo kvietimas skaityti savo kūrybą. Mano žiniomis, nuo Ulmo iki Augsburgo – dvi valandos kelio traukiniu, taigi net tarpinės stotelės nereikės. Paskyriau kūrybos vakarą Augsburge dviem dienomis vėliau nei Ulme, ir buvo sutarta. Nūnai mano kelionė tapo trupučiuką svarbesnė ir realesnė, nes dabar pamatysiu ne tik Ulmą ir Augsburgą, senus Švabijos miestus, bet iš Augsburgo, žinoma, dar nuvyksiu į Miuncheną, kur turiu vieną kitą draugą ir kur prieš daugelį metų, gerokai prieš karą, praleidau geras ir džiugias dienas.

Tuo tarpu paskambinau savo draugams Ciuriche, Ulme ir Miunchene, džiugūs atsakymai ir kvietimai sustiprino mano norą keliauti, be to, po ilgų svarstymų jau nebelaikiau neįmanomu dalyku per vieną dieną įveikti atkarpą Ciurichas–Blauboirenas. Tiesa, iš Ciuricho reikėtų išvykti jau septintą ar aštuntą valandą ryto, ir man atrodė, jog spalio pabaigoje tai niūriai ankstus metas, tačiau galų gale ir aš galiu ryžtis nedidelei aukai; šypsodamasis užsirašiau tinkamus traukinius.

Vasaros mėnesiais mano pagrindinis užsiėmimas yra ne literatūra, o tapyba, taigi, kiek leido akys, uoliai sėdėjau po kaštonais mūsų gražiose pamiškėse ir akvarele tapiau dailias Tesino kalvas bei kaimus, apie kuriuos jau prieš dešimt metų maniau, jog nė vienas žmogus žemėje nepažįsta jų geriau už mane, ir kuriuos per tą laiką pažinau nepalyginamai artimiau. Mano aplankas su paveikslais vis storėjo, kaip ir kasmet, švelniai ir nepastebimai vis labiau gelto laukai, apyaušriai vėso, kalnai vakarais nusidažydavo vis intensyvesniu violetu, ir į žalius dažus

turėdavau įmaišyti vis daugiau geltonų bei raudonų. Staiga javų laukai ištuštėjo, raudonai žemei reikėjo *caput mortuum** ir kraplako, kukurūzų laukai plytėjo auksiniai ir šviesiai geltoni, atėjo rugsėjis, stojo vaiskios bobų vasaros dienos. Tokiomis dienomis kaip niekad jaučiu laikinumo dvelksmą, jokiu kitu metų laiku taip nesugeriu žemės spalvų – taip godžiai ir kartu taip rūpestingai, it lėbautojas paskutinę taurę puikaus derlingų metų vyno. Be to, tapybos srityje, kur turiu tam tikrų ambicijų, mane kelis kartus aplankė šiokia tokia sėkmė, pardaviau keletą savo darbų, o vienas Vokietijos mėnraštis sutiko, kad iliustruočiau jų autoriaus rašinį apie Tesino kraštovaizdį, – jau mačiau paveikslėlių atspaudus, kaip dailininkas gavau honorarą ir mielai pagalvodavau, kad galbūt man dar pasisektų visiškai mesti literatūrą ir verstis širdžiai artimesniu dailininko amatu. Turėjau keletą gerų dienų. Tačiau kai besidžiaugdamas pertempiau akis ir nebegalėjau tapyti, o ruduo ėmė reikštis vis ryškiau ir ryškiau, mane užvaldė nerimas. Jeigu dabartinė mano gyvenimo situacija vis prastėja, jeigu jau pasiryžau pokyčiams, permainoms ir kelionei, tai nėra prasmės atidėlioti. Rugsėjo pabaigoje nusprendžiau išvykti.

Staiga atsirado daug darbo. Jeigu važiuosiu jau dabar, reikia susikrauti daiktus kelioms savaitėms, o aš neketinau visas šias savaites gyventi kaip keliautojas, planavau tai vienur, tai kitur ramiai įsikurti, galbūt tapyti, galbūt rašyti. Kad ir kaip ten būtų, linkau pasiimti tapybos

---

* Numirėlio galva *(lot.)* – trivalentės geležies oksidas, vartojamas kaip dažai *(vert. past.)*.

reikmenis ir gerai pasirinkti knygas. Reikėjo peržiūrėti viršutinius ir apatinius drabužius, įsiūti sagas, sulopyti įplėšas, visos spintos ir stalčiai buvo atdari. Paskutinę akimirką paaiškėjo, kad juodas kostiumas, skirtas literatūros vakarams, atrodo jau nekaip ir prie jo dar teks gerokai paplušėti. Nespėjęs uždaryti lagamino, gavau dar vieną kvietimą skaityti kūrybą – iš Niurnbergo, raginantį atvažiuoti tiesiai iš Augsburgo. Apie tai reikėjo pagalvoti. Niurnbergas puikiai tiko mano kelionei, išsilavinęs žmogus beveik privalo aplankyti jį po Augsburgo ir Ulmo. Taigi sutikau atvykti, bet ne kitą dieną po Augsburgo, o po penkių dienų. Tiek laiko tikriausiai užteks, kad oriai įveikčiau atstumą tarp Augsburgo ir Niurnbergo.

Dabar galėjau keliauti. Pirmiausia ketinau vykti į Ciurichą. Iš Ciuricho rengiausi užsukti į Badeną prie Limato, kur esama gydomųjų sieros versmių, ir ten mažumėlę pasigydyti. Bet kai buvo išgabentas didysis lagaminas ir aš stovėjau su mažu krepšiu pasiruošęs kelionei, skaisčiai skaisčiai nušvito rugsėjo saulė, o vynuogynai mėlynavo nuo prisirpusių vynuogių, tad dabar važiuoti į vėsų ir pilką Ciurichą būtų buvusi nuodėmė. Ir kaip aš pamiršau apie vynuogių skynimą, kurį man teks praleisti! Vėl iškrauti daiktus ir pasilikti, dar sykį grįžti į pergyventą būseną, iš kurios gi norėjau ištrūkti, – apie tai nė kalbos negalėjo būti. Tačiau Lokarne turėjau draugų, kurių nebuvau matęs visą amžinybę. Ten galėjau pradėti naują gyvenimą neatsisveikindamas su saule ir vynuogėmis. Aš išvažiavau į Lokarną.

Čia mane pasitiko miestelis ir apylinkės, kur kitados gerai pažinojau kiekvieno upeliuko slėnį, kiekvieną ak-

meninę lauko tvorą su plyšiais, priaugusiais mažų paparčių ir raudonų miškinių gvazdikėlių, apylinkės, kurios ir per karą tris kartus trumpai mane priglaudė, paguodė ir vėl grąžino džiaugsmą bei dėkingumą. Lokarniečiai tiesiog švytėte švytėjo, Lokarnas buvo ką tik pasirinktas diplomatų konferencijos vieta, ir miestas ėmė puoštis bei naujintis. Puikumėlis, – ir kai ponas Štrėzemanas viešėdamas Lokarne atsisėdo aikštėje ant vieno dailaus suolelio, susigadino kostiumą, mat visi suoleliai buvo ką tik nudažyti aliejiniais dažais.

Pasielgiau teisingai, Lokarnas buvo puiki kelionės pradžia. Be to, suvalgiau kelis svarus saldžių vynuogių, kurios auga ant gražiausių saulėčiausių Brionės ir Gordolos šlaitų ir būtų galėjusios atitekti ministrams; po ilgos vienatvės aš vėl mėgavausi malonumu sėdėti pas draugus, plepėti, žodžiu ir akimis išreikšti tai, kas kiekvieną akimirką gyvena tavyje ir kas aplinkiniu – rašto – keliu visada praranda savo geriausius ir savičiausius bruožus. Jokioje kitoje meno srityje aš nesu toks diletantas ir naujokas kaip bendravimo srityje, tačiau jokia kita meno sritis nežavi manęs labiau nei tos retos valandos, kai galiu bendrauti supamas geranoriškos aplinkos. Virš Tamaro kasryt išaušdavo giedra diena, ir nors nuostabus siauras Rivapianos paplūdimio takelis jau prarado vienumos ir nuošalumo žavesį, kuriuo buvo galima mėgautis prieš dvidešimt ar net prieš dešimt metų, vis dėlto šis ežero kampelis tebeteikia malonų prieglobstį. O kai nutolsti nuo viešbučių ir poros gatvių, itin pamėgtų vaikštinėtojų, kai įsibrauni į atšiaurią vietovę su stačiais kalnais, atsiduri už Europos ir laiko ribų, prie krūmų ir akmenų, pas drie-

žus ir gyvates, skurdžiame, bet šiltame ir maloniame krašte, kupiname spalvų bei subtilių, žavių ir mielų dalykėlių. Ankstesniais metais čia tyrinėjau driežus, drugius ir žiogus, pagavau skorpioną ir maldininką, pradėjau mokytis tapyti ir lydimas priklydusio šuns, vardu Rijo, leidau karštas ir puikias dienas klajodamas be kelio, be takelio. Visur dar dvelkė anais laikais, menkos smulkmenos – namo kampas ar sodo tvora – kiekviename žingsnyje priminė apmąstymų ir sveikimo valandas, kurias čia išgyvenau praeityje, man sunkiausiu metu. Iš tiesų, išskyrus gimtąjį miestą Švarcvalde, tik šioms Lokarno apylinkėms visą gyvenimą jaučiau tokius jausmus kaip gimtinei, kažkas iš jų dar buvo likę širdyje ir mane džiugino.

Keturias ar penkias dienas išbuvau Lokarne ir jau trečią dieną ėmiau jausti keliavimo privalumus, apie kuriuos anksčiau nė nepagalvodavau. Aš negavau jokio pašto! Staiga išnyko visi rūpesčiai, kurių pridaro paštas, visas tas užimtumas, reikalavimai, keliami mano akims, mano širdžiai, mano nuotaikai! Suprantama, aš žinojau, kad tai viso labo tik atokvėpis, kad kitoje vietoje, kur užsibūsiu kiek ilgėliau, vis tiek privalėsiu atsisiųsdinti visą tą šlamštą, bent jau laiškus. Bet šiandien, šiandien ir rytoj, ir poryt negausiu jokio pašto, būsiu žmogus, Dievo vaikas, mano akys ir mintys, mano valandos ir nuotaikos priklausys man, man pačiam ir mano draugams. Jokių redakcijų, raginančių mane, jokių leidėjų, laukiančių korektūrų, jokių autografų kolekcionierių, jokių jaunų poetų ir gimnazistų, prašančių patarti, kaip rašyti, ir jokių grasinamų ir įžeidžiamų laiškų iš kažkokių karingų germanų sąjungų – nieko panašaus, vien tyla ir ramybė!

Dieve mano, kai porą dienų pagyveni be pašto, tik tada pamatai, kokį kalną šlamšto ir nesuvirškinamo balasto nuryji kasdien per savo gyvenimą. Panašiai būtų, jei kurį laiką neskaitytum laikraščių (jau ne vienerius metus šitaip elgiuosi) ir paskui susigėdęs suvoktum, kokiems niekams – pradedant vedamuoju ir baigiant valiutų kursais – kasdien eikvojai savo rytmečio valandas, varginai smegenis ir širdį. Ir kaip malonu, kai pašto nebuvimas padeda mąstyti, užmiršti ar įsivaizduoti visa tai, kam tuo metu turi ūpo! Visų pirma – tau niekas nuolatos neprimena literatūros, fakto, kad priklausai tokiam luomui ir turi tokią profesiją, abejotiną ir todėl nelabai gerbiamą profesiją; fakto, kad per nesuvokiamą jaunatvišką beprotybę kitados suklydai ir pomėgį pavertei savo profesija! Taip, šiuo atokvėpiu, – tikrai galiu taip sakyti, – naudojausi sąmoningai ir apdairiai, dažnai pasvarstydavau, ar nebūtų galima susikurti tokią padėtį ilgam, kokiomis nors gudrybėmis pasidaryti nepasiekiamam, neturėti adreso ir atgauti tą laimę, kuria nieko nenutuokdamas mėgaujasi menkiausias padangių paukštelis, menkiausias žemės kirminas, bet kuris batsiuvio mokinys: kad nebūtum žinomas, nebūtum idiotiško asmenybės kulto auka, neprivalėtum kvėpuoti užterštu, apgaulingu ir troškiu viešuomenės oru! Ak, jau ne sykį mėginau pasprukti nuo šito šurmulio ir kaskart gaudavau patirti, jog pasaulis nepermaldaujamas, jog iš poeto jis laukia ne kūrinių ir minčių, bet adreso ir asmenybės, kad galėtų jį garbinti ir vėl išguiti, papuošti ir vėl išrengti, juo mėgautis, o paskui apspjaudyti, – taip neišauklėta mergiotė elgiasi su savo lėle. Vieną kartą, prisidengus pseudoni-

mu, man pavyko beveik metus skelbti savo mintis ir fantazijas svetimu vardu, nevarginamam šlovės ir priešiškumo, neblaškomam klijuojamų etikečių, bet paskui tam atėjo galas, mane išdavė, žurnalistai viską suuodė, man į krūtinę buvo įremtas revolveris ir teko prisipažinti. Baigėsi mano trumpas džiaugsmas, vėl tapau žinomu literatu Hese, ir vienintelis man pasiekiamas būdas atkeršyti buvo stengtis rašyti vien tokius dalykus, kuriuos gali mėgti tik nedaugelis, taigi nuo tada mano gyvenimas vis dėlto tapo šiek tiek ramesnis.

Tačiau visiškai išvengti priminimo apie literatūrą man nepavyko. Vienas skaitytojas, su kuriuo susipažinau, susižavėjęs pasveikino mane kaip „Peterio Kamencindo" autorių. Stovėjau ir raudonavau – ką gi tam žmogui sakyti? Negi sakysi, jog pamiršau tą knygą, neskaičiau jos penkiolika metų ir atmintyje dažnai painioju su „Zekingeno trimitininku"*? Kad šlykščiuosi, beje, ne pačia knyga, o tik tuo poveikiu, kurį ji padarė mano gyvenimui, nes visai netikėtai sulaukusi sėkmės visiems laikams įvarė mane į literatūrą, iš kurios išsikapanoti, net įnirtingomis pastangomis, man taip ir nepavyko? Jis nieko nebūtų supratęs, mano pasidygėjimą savąja literato šlove būtų palaikęs (tai žinojau iš liūdnos patirties) maivymusi ir koketavimu bei apsimestiniu kuklumu. Bet kuriuo atveju jis būtų supratęs mane klaidingai. Taigi nieko nepasakiau, šiek tiek paraudau ir pasistengiau kuo greičiau dingti.

Kai iš ten išvykau, apsisprendęs ryžtingai palikti vasarą ir pietus ir be sustojimo nuvažiuoti iki Ciuricho, su

* Josepho Victoro von Scheffelio (1826–1886) poema *(vert. past.)*.

malonumu patyriau dar vieną kelionės privalumą: kai esi nusiteikęs keliauti, visai nesunku išsiskirti. Kai kitais kartais atsisveikindavau su savo draugais lokarniečiais ir traukdavau namolio, visada apimdavo jausmas, jog dabar vėl ilgai nesimatysime, atsisveikinimas būdavo sunkus ir slegiantis. Ir šiuo atžvilgiu esu nešiuolaikiškas žmogus, nes neniekinu ir nesibodžiu sentimentų, bet galvoju: o kuo gi mes pagaliau gyvename, o kaipgi suvokiame savo gyvenimą, jei ne jausmais? Kokia nauda iš pilno kapšo, solidžios banko sąskaitos, aštrių kelnių kantų ir dailios merginos, jeigu nieko nejausiu, jei nespurdės širdis? Ne, kad ir kaip bodėčiausi kitų sentimentalumu, savus sentimentus mėgstu ir, sakyčiau, šiek tiek puoselėju. Dvasios virpesių pojūtis, švelnumas ir lengvas jaudulys – tai mano kraitis, juo turiu padengti savo gyvenimą. Jeigu priklausyčiau nuo raumenų jėgos ir būčiau tapęs imtynininku arba boksininku, joks žmogus iš manęs nereikalautų, kad į stiprius raumenis žiūrėčiau kaip į antrarūšį dalyką. Jeigu gerai skaičiuočiau mintinai ir vadovaučiau didelei įstaigai, joks žmogus nemanytų, kad sugebėjimą skaičiuoti mintinai galiu laikyti visišku menkniekiu. Tačiau iš poeto naujieji laikai, o kai kurie jaunieji poetai – net patys iš savęs, reikalauja, kad kaip tik to, kas sudaro poeto esmę – sielos jaudrumo, sugebėjimo įsimylėti, sugebėjimo mylėti ir degti, atsiduoti ir jausmų pasaulyje patirti negirdėtų ir neįprastų pojūčių, – kad kaip tik šios savo stiprybės nekęstų, gėdytųsi ir priešintųsi visa kam, ką būtų galima pavadinti žodžiu „sentimentalu“. Ką gi, tegu elgiasi kaip išmano; man su jais ne pakeliui, mano jausmai man tūkstantį kartų brangesni už visą pasaulio

šaunumą, tik jie karo metais man neleido pritarti šaunuolių sentimentams ir žavėtis šaudymu.

Taigi iškeliavau lengva širdimi. Toks atsisveikinimas, kai vyksti ne namo į savo atsiskyrėlišką buveinę, o į platųjį pasaulį, nėra slegiantis; netgi jautiesi savotiškai pranašesnis už tuos, kurie pasilieka, nesivaržydamas pažadi greitai sugrįžti, netgi tiki tuo, juk, šiaip ar taip, keliauji ir skrajoji. Važiuodamas per Gothardą suvokiau šią atsisveikinimo lengvybę kaip paskutinį Lokarno atgarsį. Nusprendžiau neatsisiųsdinti pašto ir į Ciurichą, o gauti jį tik Badene.

Prie šio geležinkelio ruožo yra daug stočių, turėjusių reikšmės mano gyvenime: Gešenenas, Fliuelenas, Cugas ir, svarbiausia, Brunenas, kur šią vasarą Otmaras Šekas baigė kurti savo „Pentesilėją"* – su kokiu džiaugsmu prisimenu popietę jo kambarėlyje prie pianino! Pravažiavau pro šitas vietas ir Ciuriche stačia galva nėriau į miesto sūkurį. Mat Ciurichas irgi yra toks dalykas, kuris kiekvienam reiškia vis ką nors kita. Man Ciurichas jau ne pirmus metus asocijuojasi su Azija: šiame mieste turiu draugų, ilgai gyvenusių Siame; apsistojau jų namuose, pilnuose prisiminimų apie Indiją, jūrą ir tolį, apgaubtas ryžių ir kario kvapų, nutviekstas auksinės spintos iš Siamo šventyklos, stebimas tylaus geležinio Budos. Iš šios egzotiškos olos retsykiais patraukti į miestą – šiuolaikišką, žaismingą ir elegantišką, kur laukia muzika, parodos bei teatras, taip pat ir kinas, – kelias dienas man tai teikė tikrą malonumą.

* Šveicarų kompozitoriaus Othmaro Schoecko (1886–1957) opera *(vert. past.)*.

Dar ir dabar mano santykis su miestu yra grynai kaimiškas ir vaikiškas. Man sunku aprėpti visumą, mane pagauna ir įtraukia smulkmenos, tramvajuje apžiūrinėju daugybę veidų, skaitau plakatus, žaviuosi monteriu arba kokio nors meistro mokiniu, kuris važiuoja dviračiu judriomis gatvėmis susikišęs rankas į kišenes, bandau atpažinti dainelę, kurią jis švilpauja, ilgai žiūriu į policininką, stovintį sankryžos spūstyje ir didžiule, balta pirštine apmauta ranka valdantį visus šituos beprotiškus automobilius, pasiduodu kino teatrų afišų vilionėms, nužvelgiu vieną vitriną po kitos ir stebiuosi knygų, žaislų, kailinių, cigarų ir kitų gražių daiktų gausa, tada nuklystu į skersgatvius, kur įsikūrę vaisių ir daržovių pardavėjai, skudurininkai, mažos blausios krautuvėlės su dulkėtais albumais, pilnais senų pašto ženklų, po to vėl išeinu į magistralę ir, atsidūręs tarp automobilių, pakliūvu į mirtiną pavojų, o paskui nuvargęs apsidžiaugiu, kai gaunu kur nors atsisėsti, bet ne kavinėje ar moderniame restorane, o kokiame nors žvejų ir skudurininkų rajone, mažoje aprūkusioje smuklėje, kur laiškanešiai ir nešikai vienmarškiniai sėdi prie nedidelių stiklų su baltuoju vynu ir valgo cukruotus riestainius arba dešras, arba virtus kiaušinius, kuriais nukrauti visi stalai. Milane ar Ciuriche, Miunchene ar Genujoje – aš mėgstu prisėsti tokiose vietose, niūrokuose ir priplėkusiuose skersgatviuose, mažose smuklėse, kurių visa puošmena tėra indas su pora auksinių žuvelių arba popierinių gėlių puokštė, kur ant sienų kabo pageltusios Napoleono Trečiojo bei priemiesčio atletų klubo nuotraukos ir kur kažkas man primena pirmus draudžiamus apsilankymus smuklėse mokyklos metais. Iš storų stik-

linių čia geriamas baltasis kaimiškas vynas, geras vynas, o užkanda – kas nors iš tų patiekalų, kurie išdėlioti ant stalų, juokingi kepiniai, apibarstyti kmynais, ilgos lazdelės prie alaus, mažos storos dešrelės. Tokiose vietose girdi gryną ir sodrią kaimiečių ir prasčiokų šneką, o iš žmonių drabužių ir uniformų matai, kokiam luomui jie priklauso. Įžengia kailiniuotas šoferis, prie baro stačiomis išlenkia taurelę degtinės ir dedasi didžiu ponu, niūkteli šeimininkui į kuprą, spiria šuniui, nusišluosto marmūzę ir išeidamas trinkteli durimis. Įslenka skurdžiai apsitaisiusi moteriškė, nusižeminusi valandžiukę stoviniuoja prie durų, atsargiai prisėlina prie šeimininkės, rodo tuščią butelį po prijuoste, pakuždomis mėgina derėtis, bet išprašoma lauk. Jaunas vyrukas kyšteli galvą pro duris ir rikteli:

– A Robertas čia?

Šeimininkas papurto galvą:

– Jis šiandie penkiasdešimt septintame.

Įeina nešikas su raudono pliušo kėde ir vazonu su kambarine palme. Atremia kėdę į sieną, pastato palmę ant stalo, atsisėda tarp kitų ir išgeria du šimtus gramų jauno vyno. Dėl priežasčių, kurių lig šiol nesu nagrinėjęs, visi šie įvykiai man įdomūs, galiu ilgai juos stebėti, kol išgersiu du šimtus gramų, kol išgersiu tris šimtus.

Menkai išpuoselėtas skonis leidžia man vaikščioti į kiną, kur priklausau prie nuoširdžiausių ir – kaip pats įsivaizduoju – nuovokiausių Čaplino gerbėjų. Taip pat labai mėgstu italą Mačistą*, o didelių puošnių filmų su

---

* Pirmasis supermenas italų kine, filmai apie jį pradėti kurti nuo 1914 m. *(vert. past.)*.

istorinių kunigaikščių rūmų kostiumais vengiu – jie siekia mokyti.

Dar lankiausi tarptautinėje meno parodoje ir džiaugiausi, kad toje maišalynėje taip gražiai ir įspūdingai atrodo nauji Karlo Hoferio* paveikslai. Po parodos sėdėjau kavinėje su keliais dailininkais bei literatais ir per trumpą laiką sužinojau visas paskutines meno pasaulio naujienas, tad ir šioje srityje trumpai pasijutau pasiekęs aukštumas.

Iš kiekvieno tokio pasivaikščiojimo patenkintas grįždavau į Siamą ir ilsėdavausi po Buda tarp kiniškų dubenų. Vienišiui ir atsiskyrėliui tai patraukliausias dalykas keliaujant: vėl regėti draugus, vėl būti svečiu, vėl būti apgaubtam šilumos ir geranoriškumo, su kuo nors plepėti, su kuo nors pakalbėti rimtai, su kuo nors juoktis, kam nors atkišti savo taurę susidaužti. Man niekada nėra pavykę ilgam prisijungti prie kokio nors rato, kam nors priklausyti ir gyventi kartu, pasiekti savotišką nuolatinę simbiozę su kitais. Tačiau visada sekėsi rasti mielų draugų trumpiems tarpsniams, tada mėgaujuosi malonumu atsiverti ir šnekėti atvirai, be baimės ir politikos. Kad mano draugai, net ir tie, kurie pažįsta mane iš ganėtinai artimo bendravimo ir žino visas mano kvailybes bei keistybes, vis dėlto lieka man ištikimi, yra vienintelis svarus argumentas, kuriuo galėčiau grįsti savo kiek neįprastą gyvenimą.

Po šių Ciuriche praleistų dienų trumpam pertraukiau savo kelionę; Badene, „Verenos“ viešbutyje, apsistojau ilgesniam laikui, įsirengiau darbo stalą, kad galėčiau

* Karlas Hoferis (1878–1955) – vokiečių dailininkas *(vert. past.)*.

miklinti plunksną bei piešti, be to, čia iš tiesų radau paštą, nuo kurio dešimt dienų buvau pabėgęs. Dabar man vėl teko rašyti vieną atvirlaiškį po kito: „Didžiai gerbiamas pone! Nuoširdžiai dėkoju už Jūsų malonų pasiūlymą bendradarbiauti, deja..." Čia vėl buvo kvietimų į literatūros vakarus, vienas iš jų netgi patraukė dėmesį: manęs prašė skaityti pranešimą apie šiuolaikinės Europos susidomėjimą Rytais, Indija ir Kinija. Apie tai būčiau galėjęs šį tą pasakyti ir, jeigu renginys nebūtų taip toli Šiaurės Vokietijoje, o aš apskritai turėčiau gabumų skaityti pranešimus, man būtų buvęs grynas malonumas atskleisti tokią paprastą šios simptomiškos meilės Azijai struktūrą bei reikšmę. Tačiau skaityti pranešimus – ne man, pabandžiau vieną vienintelį kartą ir sekėsi man pusėtinai, tačiau tą dieną prieš pasirodydamas auditorijai jaudinausi labiau nei visomis kitomis iškilmingomis ir svarbiomis savo gyvenimo progomis. Ne, dėkui. „Didžiai gerbiami ponai, su didžiuliu susidomėjimu perskaičiau Jūsų kvietimą skaityti pranešimą apie Vakarus ir Rytus, deja..."

Buvo atėję ir keli jaunų poetų rankraščiai, ir aš, nors dūsaudamas, buvau pasiryžęs juos, vardan Dievo, peržiūrėti. Tačiau kai antrą dieną baigiau skaityti paštą, jau buvau pervarginęs akis ir kęsdamas baisius skausmus sėdėjau užsidėjęs vėsius kompresus. Be to, laiškas, vieno iš šių poetų pridėtas prie rankraščio, man pasirodė labai nemalonus, jame buvo tiek pataikūniškos ir nenuoširdžios pagarbos bei padlaižiavimo, jog man tapo lengviau atsisakyti. Šiaip ar taip, kiekvienam iš tų trijų poetų brūkštelėjau keletą mandagių eilučių, kad

aš, nesveikomis akimis ir be sekretoriaus, deja, neturiu jokių galimybių perskaityti jų kūrybos. Tada ant tų storų rankraščių užrašiau adresus, apmokėjau pašto išlaidas ir norom nenorom pripažinau, jog dešimties dienų ramybė nieko nedavė ir man vėl teks bjauriai tausoti akis. Juo uoliau pradėjau Badene gydymo kursą. Jau esu jį aprašęs kitoje vietoje ir manau, kad neverta kartotis. Vieną kitą malonią valandėlę praleidau su savo gydytoju, o kartais vakarais mano šeimininkas, kurio draugu galiu save laikyti, paklausdavo:

– Ponas Hese, kaip jūs žiūrėtumėt į butelį „Pommard'o"?

Be to, neretai turėdavau svečių. Atsirado mano senas bičiulis Pistorijus, su kuriuo nesimačiau daugelį metų, per tą laiką jis pasikeitė ne mažiau už mane, dėkingas vėlei keliavau su juo per jo be galo karštą, šventų simbolių kupiną dvasios pasaulį ir rodžiau jam, kuo per tą laiką tapau aš ir tie daigai, kuriuos kitados puoselėjome. Vieną dieną pasirodė ir Lui Rūstusis*, šmėkštelėjo su kelioniniu krepšiu rankoje, užtruko vos kelias valandas. Jis ketino vykti į Balearų salas ir ten tapyti, įkalbinėjo mane važiuoti kartu, nuo to laiko nieko apie jį negirdėjau.

Atokvėpis Badene baigėsi daug greičiau, nei maniau; ir šįsyk, kaip visada, buvau pasiėmęs gerokai per daug skaitinių ir darbo. Dabar vėl teko krautis lagaminus. Pagalvojau, jog neverta temptis į Vokietiją

* Šveicarų ekspresionisto Louis Moilliet (1880–1962) pravardė, kuria H. Hesse jį vadina savo kūrinyje „Paskutinė Klingzoro vasara" *(vert. past.)*.

visų tų knygų ir nešvarių baltinių, visa, kas nebūtina, stenėdamas supakavau į didįjį lagaminą ir išsiunčiau, o kai paskutinę popietę bandžiau susikrauti kelioninį krepšį, likę daiktai į jį nesutilpo. Juodąjį kostiumą teko sugrūsti į kartoninę dėžę ir perrišti virvute. Apskritai paskutinėmis naktimis miegojau prastai, tolimesnė kelionė manęs visai nedžiugino. Anksti ryte, septintą ar prieš aštuonias, turėjau išvažiuoti ir vykti iki Blauboireno, taip buvau pranešęs ten gyvenančiam savo draugui. Dabar, kai stovėjau su ta prakeikta kartonine dėže ir dar apsižiūrėjau, kad vis dėlto sukišau į didįjį lagaminą kai kuriuos tolimesnei kelionei reikalingus daiktus, gavau dar kartą patirti, ką reiškia lengvabūdiškai švaistytis pažadais. Štai anksti ryte, septintą valandą, privalau būti Ciuriche, o vis dar esu Badene ir daiktų pakavimas man taip įgrisęs, jog mielai dar trim savaitėms nerčiau į sieringą vandenį. Paskui, po bemiegės nakties (kaipgi gerti veronalį, jei teks keltis su pirmaisiais gaidžiais?), rytoj turėsiu nuvažiuoti visą kelią iki Blauboireno, Tutlingene reikės persėsti, į Blauboireną atvyksiu nusikamavęs ir paniuręs, ir viskas tik dėl to, kad po dviejų dienų Ulme nepažįstamiems žmonėms pagiedočiau savo eilėraščių, o paskui dar Augsburge, o paskui dar Niurnberge! Buvau visiškas beprotis, kad ėmiausi tokių planų! Ne, dabar pirmiausia važiuosiu į Ciurichą, ten pernakvosiu ir su savo draugais aptarsiu šitą kvailą reikalą, o tada sukursiu tris šaunias telegramas, kad ponas tenoras, deja, negali atvykti, nes yra smarkiai peršalęs. Na, dėkui Dievui.

Nuvažiavau į Ciurichą, bičiulio žmonos paprašiau atkakti į geležinkelio stotį ir prastai nusiteikęs laukiau

jos stoties užeigoje, sėdėdamas prie trijų šimtų gramų „Mâcono“, su kartonine dėže, slegiamas kelionės rūpesčių. Buvo vėsu, buvau peršalęs ir užkimęs, gailėjausi nelikęs Badene, gailėjausi seniai neišvažiavęs namo, į Tesiną. Na, Alicija atvyko, mes nuvažiavome pas ją, didžiulis Buda pašaipiai žvelgė į mane iš aukšto, kai dėsčiau savo vargus ir apmąstymus. Mano bičiulė manė, jog privalau tęsti kelionę: esą paskui mane grauš sąžinė, jei dabar iš nepasitenkinimo rezignuosiu. Gerai, tebūnie nepasitenkinimas, galvojau aš, jūs, normalesnieji, nė nenutuokiate, kaip jaučiasi mūsų sukirpimo žmogus, kai neišsimiega, kai kitą dieną turi beprotiškai anksti keltis, ilgas valandas sėdėti traukinyje, ruošti programas ir vykdyti pareigas. Gyniausi ir, kai pokalbis tapo aštresnis, griežtai atsisakiau rytoj keltis anksti ryte ir keliauti toliau. Tiek to, ji nusileido. Taigi rytoj ryte galėsiu išsimiegoti, o paskui dar suspėsiu pasiųsti telegramas.

Lengviau atsikvėpiau, laimėjau naktį ir rytą. Grįžo bičiulis, pavalgėme, išgėrėme po taurę vyno, leidau sau veronalį ir kitą rytą pasirodžiau nei per anksti, nei per vėlai, tarp dešimtos ir vienuoliktos valandos. Vietoj kartoninės dėžės man buvo paskolintas patogus lagaminėlis, apklijuotas gražiais ženkliukais iš Siamo, Singapūro ir Javos; pusiau susitaikęs su savo likimu, po pusryčių išvažiavau Vokietijos sienos link. Dabar aiškiai mačiau, kad nuo pat pradžių buvo klaida užsimoti be postovio įveikti atstumą iki Blauboireno ir ryžtis kvailam heroizmui keliauti rytiniu traukiniu. Dabar, užuot keliavęs į Blauboireną, važiavau tik į Tutlingeną, kad ten pernakvočiau ir su Dievo pagalba diena vėliau, nei sutarta, atvykčiau pas savo draugą

ir prie Klėcle Blei. Nuolankiai sėdėjau savo kupė, priešais mane, užsimetęs ant kelių antklodę, miegojo riebus verslininkas, už langų skriejo kraštovaizdis, man puikiai pažįstamas iš tų metų, kuriuos praleidau prie Bodeno ežero, paskui pasirodė Reinas ir Reino krioklys, atėjo muitininkas ir žmogus, tikrinantis pasus, išniro Hėgau kalnai ir sukilo prisiminimai apie senus laikus, kai šios vietos buvo mano tėvynė. Privažiavome Zingeno stotį, ir man staiga toptelėjo, jog negražu iš mano pusės ją pravažiuoti – juk iš senų laikų čia dar turiu draugų. Bet puikiausiai suvokiau, kodėl sudarinėdamas savo maršrutus nepagalvojau apie Zingeną ir čionykščius draugus, mat turėjau svarių priežasčių nenoriai prisiminti tuos prie Bodeno ežero praleistus metus. Tačiau kai Zingene atidariau langą ir pažvelgiau į peroną, mandagiai prisistatė uniformuotas vyras ir pranešė, jog traukinys stovės keturiasdešimt minučių. Puiku, išlipau, paskambinau į miestą, atlėkė mano draugai, vyras, žmona ir sūnus, studentas, kurį paskutinį sykį mačiau dar visai mažutį. Taigi ir šis reikalas buvo sutvarkytas, ir kai keturiasdešimt minučių praėjo, ramia sąžine galėjau keliauti toliau. Dar neprivažiavus Tutlingeno stojo naktis, o uždegus šviesą nubudo verslininkas, saksas, ir ėmė šnekėti. Jis buvo nepatenkintas, važiavo iš Italijos, ir versle, ir Italijoje, ir Šveicarijoje buvo ką peikti, ir apskritai...

– Matot, – pareiškė jis, – manęs neapmausi, aš vėtytas ir mėtytas, taigi. Gyvenimas – gryna apgavystė, taip jau yr, sakykit, ką norit.

Visiškai sutikau su šiais žodžiais, tik nepritariau jo kalbos tonui, laikiausi tyliai ir džiaugiausi, kai atvyko-

me į Tutlingeną. Dabar buvau Švabijoje, savo gimtinėje, ruošiausi vėl nakvoti švabų miestelyje. Stotyje laukė viešbučio patarnautojas, nuėjau su juo ir patekau į seną gerą viešbutį, o dar nepasiekus viešbučio ir neįėjus vidun virš plačios ir tiesios it strėlė pagrindinės gatvės patekėjo spindinti pilnatis. Štai ji vėl mane pasitiko, ir tai man paglostė širdį. Atsidūriau solidžiame, sename, garbingame viešbutyje, gavau patogų kambarį, šaltame vandenyje trumpai palaikiau nuolat degančias akis ir naktipiečių užsisakiau vištienos sriubos. Sriuba buvo skani, o kadangi aš nebuvau lankęsis Tutlingene, pamaniau, jog būtų gerai prieš miegą dar šiek tiek pasivaikščioti. Pasistačiau palto apykaklę, prisidegiau cigarą ir išsliūkinau į miestą. Pagrindinę gatvę jau žinojau ir man neatrodė, kad ji labai arti Vakarų Švabijos miestelio idealo, todėl pasukau į pirmą pasitaikiusį skersgatvį, klupinėjau per kažkokį šlamštą ir kliūdamas leidausi nestačiu žole apaugusiu šlaitu, tik staiga vėl pašvietė mėnulis, jis atsispindėjo nuostabiai ramiame nakties vandenyje, smailūs namų frontonai smigo į blyškų dangų, kiek akys užmato nebuvo nė gyvos dvasios, tik už kiemo tvoros lojo šuo. Iš lėto klaidžiojau gatvelėmis, perėjau tiltą ir grįžau atgal, vanduo dvelkė vėsa, smailūs frontonai buvo tokie patys kaip ir mano gimtajame miestelyje, o kol aš galvojau apie gimtinę, savo paiką gyvenimą ir artėjančią vienišą senatvę, tarpuose tarp stogų vėl sušmėžavo mėnulis, dabar baltas ir mažas, ir šią akimirką šmėkštelėjo vaikystės laikų prisiminimas. Man vėl dingtelėjo tas momentas, kuris tikriausiai paskatino mane tapti poetu (nors ir anksčiau jau kūriau eiles). O buvo taip: mūsų skaitiniuose, iš kurių mokė-

mės būdami dvylikamečiai gimnazistai, buvo įprastinių eilėraščių ir pasakojimų, trumpų istorijų apie Frydrichą Didįjį* ir Eberhardą Barzdotąjį**, visa tai mielai skaičiau, bet tarp šitų dalykėlių buvo ir kitkas, šis tas nuostabaus, užburiančio, gražiausias dalykas, kokį buvau gyvenime regėjęs. Tai Helderlino eilėraštis, fragmentas „Naktis". O, šios kelios eilutės, – kaip dažnai jas tuomet skaitydavau ir koks nuostabus, slapčia žadinantis aistrą ir kartu bauguliį buvo tasai jausmas: štai kur poezija! Štai kur poetas! Kaip suskambo – pirmą kartą mano ausiai – mano motinos ir tėvo kalba: taip giliai, taip galingai; kaip tryško iš šių eilių, kurios man, vaikui, neturėjo tikrojo turinio, aiškiaregystės magija, poezijos paslaptis!

... ateina naktis,
Nubarstyta žvaigždėm ir mums kone abejinga,
Nuostabioji žėri tenai, tarp žmonių prašalaitė,
Ties viršūnėm kalnų ilgesinga ir prakilni.***

Nors būdamas jaunuolis skaičiau daug ir labai susižavėjęs, niekada daugiau poezija manęs taip neužbūrė, kaip tuomet vaiką. Ir kai vėliau, dvidešimtmetis, pirmą kartą perskaičiau Zaratustrą ir buvau panašiai sužavėtas, man tuoj dingtelėjo tas Helderlino eilėraštis iš skaitinių knygos ir ta pirmoji mano vaikiškos sielos nuostaba, susidūrus su menu.

Taigi šita kelionė į Švabiją, kilusi iš miglotų prisiminimų apie gražiąją Lau ir poetą Mėrikę, man buvo duota,

---

* Friedrichas II (1712–1786) – Prūsijos karalius *(vert. past.)*.

** Eberhardas I (1445–1496) – Viurtembergo hercogas *(vert. past.)*.

*** Vertė Antanas A. Jonynas.

kad grįžčiau prie savo ankstyvos vaikystės skambesių ir išvysčiau, kaip giliai ir tvirtai viskas manyje įsišakniję. Ir net jeigu kelionė man atneš vien nusivylimą, ši akimirka su atgimusiais Helderlino žodžiais, šviečiant mėnesienai Tutlingene, vis tiek bus sėkmė.

Mūsų sukirpimo žmonės tenkinasi mažu, ir vėlgi – tik didžiausiomis vertybėmis. Tarp skausmų ir nusivylimo, ir dusinančio pasibjaurėjimo gyvenimu trumpą šventą akimirką kartkartėmis išgirsti teigiamą atsakymą į klausimą apie šio taip sunkiai pakeliamo gyvenimo prasmę, tegu jau kitą akimirką jį vėl užlies nykulio banga, – mums to gana, tuo vėl kurį laiką gyvename, ir ne tik gyvename, ne tik pakeliame gyvenimą, bet mylime ir šloviname jį.

Iš Helderlino mėnesienos ir miegančių pakrantės gatvelių grįžau į savo viešbutį, sujaudintas ir paguostas netikėto susitikimo su viena iš savo jaunystės šventenybių. Naktį man dar ilgai skambėjo šios eilės, dar ilgai girdėjau žemą ir sodrų balsą iš savo jaunystės. Ak, ir kur tik neviliojo manęs tasai balsas, kaip toli – per tuos daugelį metų – jis nuvedė mane nuo visko, kas kitiems, nepaženklintiems, reikšminga ir svarbu! Kiek vienišos palaimos jis man atnešė, didžios ir neperteikiamos, ir kaip giliai nubloškė mane į kančią ir nesantaiką, tas stebuklingas balsas, ta pavojinga giesmė apie kilnesnį gyvenimą, tauresnę žmoniją, negu mums skirta! Jis privertė mane pyktis ir nesutarti su bet kokia tikrove, atvedė į neišgydomą vienatvę, šaltą kaip ledas, į bjaurias saviniekos bedugnes, į dieviškas pamaldumo įmantrybes. Ir jeigu šiandien, vis labiau prislėgtas gyvenimo, aš ieškau prieglobsčio humore ir žiūriu į vadinamąją tikrovę juokdario akimis, – tegu

tai trunka tik trumpą tarpinės pakopos valandėlę, – tai yra ne kas kita, kaip teigiamas atsakymas tam šventam balsui ir bandymas bent sekundei nutiesti netvirtą lyną keltams per bedugnę tarp jo ir tikrovės, per bedugnę tarp idealo ir patirties. Tragizmas ir humoras anaiptol nėra antipodai, tikriau sakant, jie yra antipodai tik todėl, kad neišvengiamai reikalauja kits kito.

Kitą rytą po vėlyvų pusryčių išvydau, jog Tutlingenas netekęs didelės dalies žavesio, bet dėl to buvo kaltas ne vien mano nesugebėjimas ryto valandomis pozityviai žvelgti į pasaulį, – solidūs liudytojai man patvirtino, kad iš esmės šį miestuką galima vadinti ganėtinai nuobodžiu. Man tai nerūpėjo, vis dėlto dar kartą nuėjau prie vandens ir prie tų frontonų, viską radau savo vietose, trūko tik mėnulio ir anos nakties malonės. Taigi atvykau čia kaip tik tinkamu metu, be galo retą malonės valandą, kai Tutlingenas buvo virtęs paslaptingu pasakų miestu. Dabar buvo lengva šią vietą palikti; nusipirkau sumuštinį, stotyje susiradau savo siamišką lagaminą ir patenkintas įlipau į traukinį, perpildytą sekmadienio traukinį, riedantį į gražų Dunojaus slėnį. Skaisčiai šviečiant saulei pravažiavau Boironą ir Verenvagą, degiau noru išlipti ir iš arčiau apžiūrėti šias vietas, tačiau žinojau, kad Blauboirene manęs nekantriai laukia bičiulis, ir taip nusivylęs, kad neatvykau vakar, tad vargais negalais susivaldžiau. Traukinys įvažiavo į tirštą rūką, kažkokiame slėnio linkyje mėlynė ir saulė staiga kažkur pradingo, stotyse vos įstengiau iššifruoti vietovių pavadinimus. Pilkas ir miglotas atrodė ir Blautalis – Mėlynasis slėnis, kurį pasiekiau ankstyvą popietę. Mano mielas bičiulis, minutę pavėlavęs, atlėkė plačia tie-

sia gatve, vedančia į mažąjį Blautalį ir prie Blauboireno paslapčių, apie kurias atvykėlis, pažvelgęs į šią gatvę, net negali nutuokti. Mudu stovėjome ir žiūrėjome kits kitam į veidą, mūsų veidai bėgant metams nepagražėjo, bet manau, jog abu patyrėme didelį ir nuoširdų džiaugsmą. Bent jau man, dvidešimt metų nuolatos gyvenančiam toli nuo gimtinės, nepaprastai malonu ir šilta retsykiais išvysti, jog iš tiesų dar yra keletas žmonių, kurie augo kartu su manimi, vadino mane moksleiviška pravarde ir permato mane kiaurai. Ir koks jaudinantis ir juokingas dalykas yra konstatuoti, kad žmonės, kuriuos pažinojai ankstyvoje jaunystėje, visai nesikeičia! Taip buvo su mano draugu. Mūsų draugystė užsimezgė tada, kai buvome keturiolikmečiai, visada vaizduojuosi jį anuometiniu vaiko veidu, ir kai dabar jis įžengia susirūpinusiu profesoriaus žingsniu, nešioja vešlius ūsus, skruostai kiek apvytę, o plaukai pradeda žilti, tai negali nei manęs apgauti, nei imponuoti, man jis kol gyvas bus mokyklos laikų draugas, maždaug penkiolikos metų, o aš tikriausiai lygiai taip pat atrodysiu jam. Buvo gera tai konstatuoti, ir smagiai nusiteikę mudu nužygiavome tiesiąja gatve slėnio link, iškart įsitraukę į pokalbį, nepastebimai priėjome žavų miestuką su daugybe susimąsčiusių senų namų fachverkiniais frontonais ir solidžiais stogais, o iš jo pasukome į tylų vienuolyno rajoną. Ūmai man vėl toptelėjo gražioji Lau, priminiau savo bičiuliui jos istoriją bei akmeninę maudyklę moterų vienuolyno rūsyje ir pareiškiau, jog Blauboirene man svarbiausia pamatyti tą rūsį ir maudyklę, tegu jis nuveda mane ten gerai valandai. Tačiau bičiulis nieko nežinojo nei apie rūsį, nei apie maudyklę, ir aš dabar suabejojau, ar

tik nebus visa tai vien žavi Mėrikės išmonė. Bet mes sutikome tokį žmogų, ir žiū – jis buvo vienuolyno ūkvedys, o kartu archyvaras bei rūpestingas Blauboireno brangenybių saugotojas ir žinovas. Dabar jam išdėsčiau savo reikalą, tiksliai nupasakojau situaciją iš Mėrikės istorijos, ir jo veidas nušvito. O taip, tas rūsys tikrai yra, požeminiai vandenys jungia jį su Blautopfu, ir kai tik jis turės laiko, būtinai mane ten nuves. Mudu susitarėme, kurią valandą susitiksim rytoj, ir tada patraukėme į buvusį vienuolyną, kuriame gyvena mano bičiulis. Ten mus pasitiko namų šeimininkė ir iš karto pakvietė pietų, kuriuos paruošė manęs laukdama. Švabiškos bulvių salotos ir puikus lengvas Bezigheimo vynas, – tik dabar pasijutau Švabijoje, pasijutau gimtinėje, pats vėl prašnekau švabiškai, buvau jau ne pakeleivingas ponas, o brolis, jau ne paikas atsiskyrėlis, o pašnekovas, kuris apie viską klausinėjamas ir informuojamas – apie bendramokslius, buvusius mokytojus, jų sūnus ir dukteris. Čia, vienuolyne, vėl sutikau buvusio mūsų gimnazijos direktoriaus sūnų – nūnai profesorių, kito mokyklos laikų draugo laukiama rytoj, jis kaimo pastorius, o jo sūnus mokosi čionykštėje mokykloje. Žiūrėjau į savo šeimininką – kaip atidžiai jis valgo, nusišluosto savo vešlius ūsus, dalykiškai ir oriai kalbasi su žmona, jam apie akis susimetusios mažos raukšlelės, bet niekas nepadėjo – man jis buvo berniūkštis Vilhelmas.

Dvi dienas praleidau Blauboirene, naujame vienuolyno priestate, kuris architektūros atžvilgiu pasibaisėtinas, tačiau man tapo labai mielas. Ne visą laiką jaučiausi puikiai, naktimis nemiegodavau per visokius trukdžius, su nepasitenkinimu galvojau apie laukiantį Ulmą, su

baime – apie savo atsiskyrėlišką buveinę pietuose, kartais su tikru pavydu žvelgdavau į savo bičiulį, kuris turi tarnybą bei protingą užsiėmimą ir kiekvieną dieną privalo vykdyti pareigas, tačiau tai buvo lyg tarp kitko, neturėjo reikšmės, o visa kita buvo nepaprastai svarbu ir gražu. Gražūs buvo tie keli susitikimai su vienuolyno mokiniais, žiūrinčiais į mane kaip į savotišką įžymybę; mat aš, kuris kitados irgi mokiausi šiame vienuolyne ir penkiolikos metų neilgai tvėręs iš jo paspukau, vis dar buvau prisimenamas šios įstaigos padykėlių istorijose. Bet kaip čia yra? Nejau šitie dailūs jaunuoliai lygiais ir mielais vaikiškais veidais iš tiesų tokio amžiaus, kaip mes, besimokydami vienuolyne? Ar gali būti, kad šiose jaunose šviesiaplaukėse galvose knibžda tos pačios problemos, kitados kamavusios mus, ta pati dialektika, tas pats pomėgis filosofuoti ir tie patys liepsningi idealai? Mano bičiulis irgi manė, jog dabartinis jaunimas, kurio dienos vienuolyne, beje, kur kas lengvesnės nei mūsų, ne toks problemiškas ir gyvena lengviau. Bet kai mano mielasis Vilhelmas taip kalbėjo, jam buvo ne penkiolika, ir man taip pat, apie mūsų akis susimetė daugybė raukšlelių, o plaukuose begėdiškai persimušė žilė.

Gražus ir reikšmingas buvo mūsų pirmasis žygis prie Blautopfo, pasakiškame vandenyje po medžiais plūduriavo gelsvi lapai, ant pylimo ir upelyje knibždėjo daugybė žąsų ir ančių, o pačioje gelmėje gyveno gražioji Lau ir šypsojosi, mėlynomis akimis žvelgdama į viršų; šalimais stovėjo graudžiai juokingas senovės karaliaus paminklas, vieniškas ir beviltiškas. Viskas dvelkė gimtine, Švabija, rugine duona ir pasakomis, ir aš vėl nusistebėjau, kad

dabartiniai vokiečių dailininkai taip menkai pažįsta šį nuostabiai gyvą ir be galo ypatingą kraštovaizdį. Visur slypėjo Vėsa, visur dvelkė jaunyste ir vaikyste, svajonėmis ir meduoliais, ne mažiau – Helderlinu ir Mėrike, ir man tikrai nebuvo gaila, kad jiems nepastatyti jokie paminklai. Tai visai suprantama, Švabijoje visada buvo daugiau poetų nei karalių.

O ekskursija į moterų vienuolyno rūsį! Mūsų vadovas nuvedė mus senais laiptais, o paskui apytamsiu skliautuotu priešrūsiu į aukštą, tvirtai ir dailiai sumūrytą rūsį, parodė pasaulio šalis, parodė, iš kur atiteka požeminiai vandenys, o kai aš nebeiškenčiau ir paklausiau apie maudyklę, jis pašvietė kišeniniu žibintuvėliu į iškilmingosios patalpos kampą, ir čia išvydau vieną iš įprastų vulgarybių – cementuotą plotą, dar palyginti naują, lygiai užteptą cementą, – ir tai gražiosios Lau maudyklė! Po šiuo prakeiktu cemento lopu sruvo paslaptingas vėsus vanduo, kuriuo atplaukė gražuolė, iki krūtinės pliuškendamasi vandeny! Laimei, tie architektai bent paliko cemente apskritą skylę, uždengtą irgi cementiniu dangčiu, mes jį nukėlėme, ir tada silpname šviesos spinduly suraibuliavo juodas vanduo; paskui tylomis vėl uždengėme skylę, kaip kad uždengiamas išniekintas lavonas.

Nekalbėjome, ar tikrai švabus ir kitus žmones mūsų laikais iš tiesų visiškai apleido dievai, ar tikrai jie nesupranta, koks turtas yra Lau ir Mėrikė, ir visi tie stebuklai, kurių jokioje vokiečių žemėje nerasi tiek daug kaip Švabijoje. Palikome šiuos painius klausimus neaptartus ir nusiteikėme džiaugtis tuo, kas Blauboirene dar liko iš senųjų lobių ir neužcementuoto palikimo; o liko, laimei,

dar devynios galybės. Viską aplankėme ir apžiūrėjome su meile – įžymųjį altorių, choro suolus, žavius skliautus, kapitulos salę, antkapinius paminklus. O naktį, kai trumpai užsnūdau penkiolikai minučių, sapnavau ne gražiąją Lau, atplaukiančią į savo maudyklę ir galva atsitrenkiančią į cementinį dangtį, bet kai ką nepalyginamai mielesnio, ko nenorėčiau niekam atskleisti. Beje, mes, draugai, Blauboirene turėjome ką veikti ir aplankę pamaldesnių laikų paminklus. Buvo viduramžiai, mums artimesni ir ne mažiau žavūs, tai buvo mūsų jaunystė, ir nūnai apžiūrinėjome to pasakiško meto relikvijas, mielas juokingas klasės nuotraukas, kuriose manęs, pabėgėlio, jau nebuvo, mokinių klases, miegamuosius bei valgomuosius, itin brangių jaunystės draugų laiškus, o mūsų bičiulis Altenburge, Cvikau gatvėje, tuo tarpu, ko gero, ėmė žagsėti.

Mano patirtis sako, kad švabų teologai ir filologai linkę vėluoti į traukinius, tačiau paskutinę sekundę į juos vis dėlto suspėja. Taip atsitiko ir mums, kai viduramžiai siaubingai greitai pasibaigė ir turėjau važiuoti į Ulmą skaityti savo kūrybos. Tik per plauką nepavėlavau į traukinį, todėl iškilmingo atsisveikinimo išvengėme. Vakaro sutemose pasiekiau Ulmą.

Dabar man dingtelėjo, kad pamiršau papasakoti vieną epizodėlį iš Badene praleisto tarpsnio. Ten vieną dieną gydytojo kabinete susipažinau su tokiu ulmiečiu, ir jis pakvietė mane būnant Ulme apsistoti pas jį, taigi nūnai šis žmogus laukė perone, o su juo stovėjo mano senas pažįstamas iš Ulmo, daugiau kaip prieš dvidešimt metų man pirmąsyk aprodęs šį miestą. Patekau į jaukius namus, su vaikais, su maloniais žmonėmis, čia nebuvo svetimų, aš

vis dar buvau Švabijoje. Tačiau dabar atėjo laikas vykdyti pareigas. Vos atvykęs turėjau persirengti ir galvoti apie savo kūrybos skaitymą, o to nenorėjau daryti, neperpratęs savo elgesio priežasčių. Betgi galiu sau leisti čia pagal išgales susisteminti tuos priežastinius ryšius, kurie man yra daugmaž aiškūs.

Skaitydamas viešai ne tik patiriu tą varžlumą, kurį vienišius jaučia per žmonių sambūrius ir kurį kada ne kada lengvai pasiseka įveikti, bet susiduriu su principinėmis, giliai įsišaknijusiomis painiavomis bei kolizijomis. Trumpai drūtai pasakius, jas lemia mano nepasitikėjimas literatūra apskritai. Jos kankina mane ne tik viešai skaitant savo kūrybą, bet dar labiau – dirbant. Netikiu nūdienės literatūros verte. Tiesa, aš sutinku, kad kiekvienas laikmetis turi turėti savo literatūrą, kaip kad turi turėti savo politiką, savo idealus, savo madas. Tačiau man niekaip nepavyksta atsikratyti įsitikinimo, jog nūdienė vokiečių literatūra yra laikinas ir beviltiškas dalykas, sėkla, sudygusi skurdžioje, prastai apdirbtoje dirvoje, nors įdomi ir pakankamai probleminė, bet vargu ar pajėgianti duoti brandžių, visapusiškų ir ilgalaikių rezultatų. Taigi dabartinių vokiečių autorių bandymus (žinoma, įskaitant ir savo paties) sukurti svarių kūrinių – tikrų veikalų – paprastai galiu vertinti tik kaip kažkokius nepakankamus ir epigoniškus; visur tariuosi matąs prasimušant šabloną, nebegyvą pavyzdį. O pereinamojo laikotarpio literatūros, problemiškos ir abejotinos literatūros vertė, mano akimis, yra kaip tik ta, kad ji atvirai ir kuo nuoširdžiausiai pripažįsta savo pačios ir savo meto sunkumus. Štai priežastis, dėl kurios nebeįstengiu mėgautis daugeliu gražiai

ir sklandžiai parašytų mūsų laikų autorių kūrinių ir jiems pritarti, bet galiu simpatizuoti kai kurioms gan šiurkščiai ir įžūliai suręstoms jaunųjų manifestacijoms, vertindamas jas kaip beatodairiško nuoširdumo proveržius. Ir ši prieštara dalija pusiau kuklų mano paties pasaulį bei kūrybą. Mėgstu paskutinės didžiosios epochos – iki 1850 m. – vokiečių poetus, iš visos širdies mėgstu Gėtę, Helderliną, Kleistą, romantikus, jų kūriniai man atrodo amžini, vis skaitau ir skaitau Žaną Polį, Brentaną, Hofmaną, Štifterį, Eichendorfą, lygiai taip klausausi ir klausausi Hendelio, Mocarto ir visos vokiečių muzikos iki Šuberto. Šie kūriniai visada tobuli, net ir tada, kai jau nebeišreiškia mūsų jausmų ir problemų, jie yra nepriekaištingos formos, nepavaldūs laikui – taip bent atrodo begalei mūsų laikų žmonių. Tai šių kūrinių dėka išmokau mėgti poeziją, jų melodijos man yra savaime suprantamos kaip oras ir vanduo, jų pavyzdys lydėjo mano jaunystę. Tačiau jau daug metų gerai žinau, kad šių puikių pavyzdžių neverta mėgdžioti (nors kaskart vis beviltiškai mėgindavau). Žinau, jog to, ką rašome mes, dabartiniai autoriai, vertės negali lemti galimybė sukurti formą, stilių ir klasiką nūdienai bei tolimai ateičiai: mes turime vieną vienintelį prieglobstį nuo savo vargų – didžiausią įmanomą nuoširdumą. Tarp nuoširdumo, atvirumo bei visiško atsidavimo reikalavimo ir to kito, mums nuo vaikystės įprasto gražios išraiškos reikalavimo – tarp šiųdviejų reikalavimų beviltiškai svyruoja visa manosios kartos grožinė kūryba. Juk net jeigu būtume pasiryžę visiškam atvirumui iki savęs išsižadėjimo, – kurgi rastume jam išraišką? Mūsų knyginė kalba, mūsų mokyklinė kalba jos nesuteikia, mūsų

rankraštis jau seniai nulemtas. Nevilties kupinos pavienės knygos, kaip kad Nyčės „Ecce homo“, regis, rodo kelią, bet galų gale dar aiškiau atskleidžia kelio nebuvimą. Manėme, jog pagalbinė priemonė bus psichoanalizė, ir ji atnešė tam tikrą pažangą, tačiau dar nė vienam autoriui, nei psichoanalitikui, nei analizuoti įgudusiam rašytojui, iki šiol nepavyko išlaisvinti šios psichologijos rūšies iš pernelyg ankšto, pernelyg dogmatiško, pernelyg išdidaus akademizmo šarvų.

Gana, problema pakankamai nusakyta. Kai aš, rašytojas, pakviestas skaityti savo kūrinių, su popieriais rankose stoviu prieš žmones, ši problema iškyla prieš mane visa savo esme, lapus mano rankose paverčia šlamštu, o manosios nuoširdumo paieškos ignoruojant grožį kankina mane dvigubai. Tada labiausiai norėčiau užgesinti šviesas, o žmonėms paskelbti:

– Neturiu ko skaityti ir neturiu ko pasakyti, išskyrus tai, kad stengiuosi išvengti melo. Padėkite man, ir eikime namo.

Nepaisant tokio varžymosi, tą nedaugelį sykių, kai leidausi prikalbinamas viešai skaityti savo kūrinius, pusėtinam organizatorių pasitenkinimui, beveik visada ištverdavau iki galo. Tačiau kaskart stebėdavausi, kad menkas vargelis – valanda garsaus skaitymo – gali taip nukamuoti, dažnai net išsekinti žmogų iki nukritimo.

Jei abstraktus, arba idealus, poetas sėdėtų prieš abstrakčią, arba idealią, publiką, tai apskritai nieko neišeitų, reikalas būtų visiškai tragiškas ir galėtų baigtis tik poeto susinaikinimu arba klausytojai jį užmėtytų akmenimis. Tačiau tikrovėje viskas atrodo kiek kitaip, čia yra erd-

vės nedideliems poslinkiams, visų pirma čia yra erdvės senam tarpininkui tarp idealo ir realybės – humorui. Tokiais vakarais aš pasitelkiu daug humoro, įvairiausios rūšies, ypač juodojo. Pamėginkime supaprastintai pažiūrėti į šį skaidrių spindulių lūžį, į šį apgailėtiną prisitaikymą prie tikrovės!

Taigi: poetas, širdies gilumoje abejojantis savimi ir savo poetinių pastangų verte, stovi prieš salę, pilną klausytojų, nėmaž nenutuokiančių apie sumaištį pono prelegento sieloje. Kas gi padės šiam poetui vis dėlto perskaityti savo lapus, užuot pabėgus ir pasikorus? Visų pirma – poeto tuščiagarbiškumas. Nors jis negeba rimtai vertinti nei savęs, nei publikos, jis vis dėlto kupinas tuštybės, nes toks yra kiekvienas žmogus, netgi asketas, netgi abejojantis savimi. Sakau tai ne todėl, kad norėčiau pakoketuoti, ir manau, kad aš, jeigu jau kalbama apie mano asmenį, sugebėjimu abstrahuoti pranokstu Europoje įprastą mastą: geriau nei bet kas kitas pažįstu būseną, kai mūsų amžinoji savastis stebi mirtingąjį *aš* ir vertina jo šuolius bei grimasas – kupina užuojautos, kupina pašaipos, visiškai neutrali. Kaipgi kitaip galėčiau išstatyti savąjį *aš* mažiau išmanančių skaitytojų pajuokai? Bet kaip tik todėl, kad šiuo atžvilgiu mano žinojimas pranoksta vidutinį, dažnai siekia ribą, už kurios jau taptų nebepakeliamas, kaip tik todėl gana drąsiai galiu atkreipti dėmesį į tuštybę. Ji didesnė, nei galėtum tikėtis iš mąstyti linkusio žmogaus, o požiūris, kad mąstytojo gabumai ir tuštybė nesuderinami, yra klaidingas. Priešingai – niekas nėra labiau pasipūtęs, niekas labiau netrokšta atgarsio ir pritarimo už dvasingą žmogų, ir jam iš tiesų labai reikia

atgarsio ir pritarimo. Mano tuštybė, ne stipresnė nei bet kurio kito poeto, tačiau vis dėlto turinti ne vieną arklio jėgą, padeda man beviltiškoje situacijoje prieš publiką, kuriai, tiesą sakant, neturiu ko duoti, o ji kažko iš manęs tikisi. Kažkas manyje, kažkas, ko du trečdalius sudaro tuštybė, neleidžia pralaimėti šiems salėje susirinkusiems žmonėms ir pripažinti savo menkavertiškumo. Kažkas manyje kursto norą priversti šią žmonių minią ne imtis žygių, net ne man pritarti, bet sukaupti dėmesį, tyliai klausytis mano minčių ir eilėraščių, kuriuose reiškiamos pažiūros ir jausmai visiškai priešingi publikos pažiūroms ir jausmams. Taigi labai stengiuosi, sukandu dantis, o kadangi dvasiniuose dalykuose individas visada stipresnis už masę, aš laimiu mūšį. Manęs tylutėliai klausomasi, sudarau įspūdį žmogaus, iš tiesų turinčio ką pasakyti. Tai gali tęstis trumpą valandėlę, paskui reikia liautis, paskui mane apleidžia jėgos.

Tačiau ne vien kvaila mano tuštybė, ne vien gyvuliška, bet kartu ir komiška manija prasimušti padeda man nykioje patirties plotmėje. Man padeda ir publika bei mano požiūris į publiką. Šiuo aspektu esu stipresnis už daugelį savo kolegų. Publikai kaipo tokiai esu visiškai abejingas. Net jeigu tarp manęs ir publikos įvyktų nemaloniausias dalykas, jeigu visai susimaučiau ir būčiau nušvilptas, mane tai mažai tejaudintų. Sielos gilumoje švilpčiau kartu su visais. Ne, salėje sėdintys žmonės manęs nei baugina, nei įkvepia didelių vilčių. Aš jau nebejaunas, aš čia orientuojuosi. Gana tiksliai žinau, kiek šitų klausytojų gaišins mane paskui – tiesiogiai arba laiškais – dėl asmeniškų, grynai savanaudiškų reikalų. Pažįstu padermę,

kuri lankstosi prieš įžymų svečią, o paskui apdrabsto jį purvais. Pažįstu padermę garbėtroškų, kurie kuo įžūliausiai, vartodami stipriausius superliatyvus, tol liaupsina ir garbina žmogų į akis, kol pastebi, kad į jų pastangas neatliepiama, ir tada kuo skubiausiai nusisuka. Pažįstu ir piktdžiugą, su kuria dvasiškai menkas žmogelis mielai konstatuoja, jog visuomenės veikėjai ir intelektualai taip pat yra žmonės, turi juokingų savybių, neslepia pasipūtimo arba drovumo. Visa tai man pažįstama, aš jau ne naujokas, įsivaizduojantis, kad tie žmonės čia susirinko dėl jo, dėl jo išskirtinės asmenybės. Žinau, jog taip pat sėkmingai čia galėtų pasirodyti tiroliečių dainininkų kvartetas. Žinau, kad Ludendorfo* kalba sutrauktų šimtą kartų daugiau žmonių, o bokso varžybos – tūkstantį kartų daugiau. Kadangi aš pats gyvenu už biurgeriškos visuomenės ribų ir joje pasirodau tik kaip svečias, pripažinimui ir sėkmei šioje visuomenėje galiu būti visiškai abejingas (jei tik manęs neįpainioja mano didžioji tuštybė). Šiuo atžvilgiu turiu visus privalumus žmogaus, kuris yra autsaideris ir atsiskyrėlis, kuris nuolatos viena koja Indijoje, kuriam nieko neduosi ir nieko iš jo neatimsi, ir aš suvokiu šiuos privalumus.

Tačiau ne vien tuštybė, kaip varomoji jėga, ne vien autsaiderio nedėmesingumas publikai leidžia man, nepaisant didžiausių prieštaravimų ir varžlumo, retsykiais paskaityti savo kūrybos. Dėkui Dievui, čia esama dar kai ko, kai ko geresnio, vienintelio egzistuojančio gėrio –

---

* Erichas Ludendorffas (1865–1937) – vokiečių generolas, aktyviai reiškęsis ir politikoje *(vert. past.)*.

meilės. Iš pažiūros tai prieštarauja viskam, ką sakiau apie savo abejingumą klausytojams, bet taip jau yra. Mat gelbėdamasis ta patirties padiktuota išmintimi, tuo žemu ir kiek niekšingu patirties padiktuotu nedėmesingumu publikai, su dar didesne meile, su dar šiltesnėmis pastangomis atsigręžiu į konkretų žmogų. Jei tas konkretus žmogus, kurį galiu mylėti ir dėl kurio noriu stengtis, pavyzdžiui, draugas, iš tiesų sėdi salėje, tada apskritai kreipiuosi tik į jį, savo kūrybą skaitau tik jam vienam. O jeigu tokio žmogaus nėra, jei nieko apie jį nežinau, tai jį išgalvoju, susikuriu jo paveikslą, galvodamas arba apie kokį nors tolimą draugą, arba apie mylimąją, arba apie savo seseris, arba apie vieną iš savo sūnų, – arba susiradęs salėje kokį nors simpatišką veidą. Įsikibęs laikausi to veido, myliu jį, skiriu jam visą savo šilumą, visą savo dėmesį, visas pastangas būti suprastam. Tai talismanas, kuris man padeda.

Ulme tai nebuvo sunku. Salėje ne tik buvo keli malonūs ir pažįstami veidai, apskritai buvau tarp draugų, buvau Švabijoje, namie, taigi nekilo jokių keblumų. Susirinkome labai mieluose namuose, miesto muziejuje, kurio vadovas suorganizavo šį renginį; jis pakvietė mane rytoj apžiūrėti jo muziejų, be to, su keliais kitais kolegomis atėjo pas mano draugus, pas kuriuos buvau apsistojęs, išgerti taurės vyno ir pasisėdėti, gal kad tie gan problemiški dalykai, kuriuos skaičiau, nepaliktų nemalonaus atgarsio. Buvau baisiai pavargęs ir džiaugiausi, kad vakaras baigėsi.

Dabar man liko beveik dvi dienos apžiūrėti Ulmui, ir teko pripažinti, kad net tų žmonių, kurie tariasi su-

gebantys ir įpratę atsiminti gražius dalykus, atmintis yra nepatikima. Mat kartą, jaunystėje, aš jau lankiausi šiame nepaprastai gražiame ir originaliame mieste, bet daug ką pamiršau. Nepamiršau miesto sienos ir Mėsininkų bokšto, taip pat katedros choro ir rotušės, visi šie vaizdai susidūrė su vaizdiniais mano atmintyje ir šiek tiek nuo jų skyrėsi; tačiau buvo ir begalė naujų vaizdų, kuriuos išvydau tarsi pirmą kartą – senut senutėliai suklypę ir susmegę žvejų namukai, stovintys tamsiame vandenyje, mažutės nykštukų trobelės ant miesto pylimo, išdidūs miestelėnų namai gatvelėse, čia originalus frontonas, ten taurus portalas. Be to, aš, jau ne itin imlus žinomiems ir susistemintiems dalykams, su tuo džiaugsmu, kurį kitados patirdavau žiūrėdamas paveikslų skrynelę, ir čia sugėriau aibę smulkmenų: Bolonijos veislės šuniuką, švabiškus veidus už pusiau uždengtų langų, jau Kalėdomis dvelkiančius niekniekius, išstatytus atvirukų parduotuvėse ir – man tai visada kerintis ir neišsemiamas dalykas – firmų iškabas. Jaučiu nuolatinį poreikį ir malonumą studijuoti prekybininkų ir amatininkų vardus bei pavardes svetimame mieste, skaitytuose romanuose vardai man taip pat visados buvo labai svarbūs, o dažnai ir pamokomi. Be to, kiekvieną kartą man atrodydavo keista ir įspūdinga, kai vardą, žinomą tik iš grožinės literatūros, pirmą sykį išgirsdavau gyvenime. Esu patyręs lyg ir nedidelį išgąstį, kai kitados, prieš daugelį metų, Elzase susidūriau su vardu Arbogastas, su šituo gražiu pasakišku vardu, apie kurį metų metais maniau, jog Mėrikė jį specialiai sugalvojo savo novelei apie lobį. Skaitydamas firmų iškabas ne tik sužinai, ar miestas

labiau katalikiškas ar protestantiškas, ar jame daug žydų ar ne, taip pat kai ką sužinai – ypač iš katalikiškų vardų – apie miestelėnų dvasią ir kilmę, apie tai, ką jie mėgsta, kas jų patronai. Ir visur skambėjo sodri švabiška šnekta, visur girdėjau žodžius, kurių jau seniai nebuvau girdėjęs: „Cha, nu" ir „cha, a ne?" Tai tas pat, lyg kur nors vėl išvystum savo atsiminimų klintį ar smiltainį, medžius ir gėles, staiga vėl ragautum vandenį, vyną, valgį, obuolį, narkotiką arba užuostum kvapą, kurio nejautei metų metus ir su kuriuo susiję tūkstančiai bevardžių prisiminimų. Vaikštinėjau apgaubtas šių kvapų, šių anonimiškų prisiminimų debesų. Man buvo pasakojami Ulmo pokštai ir istorijos, užsukau pas savo šeimininkų vaikus, parodžiau jiems pasaką, kurią vakar skaičiau publikai, ta pasaka rašyta ranka, su mažais spalvotais ranka pieštais paveiksliukais, – tokie iliustruoti rankraščiai padėjo man išgyventi infliacijos metais. Vieną popietę praleidome pas profesorių Baumą jo Ulmo muziejuje, kuriame tikrai verta apsilankyti.

Gėriau kavą ir valgiau pyragą pas tą pažįstamą, kuris kitados jaunystėje man pirmą kartą aprodė Ulmą, – jaukiuose, gražių ir keistų daiktų pilnuose namuose. Čia vėl susidūriau su Mėrike, nes mano pažįstamas turėjo gausybę Mėrikę primenančių dalykų, knygų, kuriose šis buvo prirašinėjęs pastabų ir pabraukęs mėgstamas vietas, užrašų apie sėklas, kurias jis ketino sėti savo sode ateinantį pavasarį: ten buvo mažai daržovių, bet labai daug gėlių; pažįstamas parodė man ir senovinį siuvinėtos kanvos kelioninį krepšį, su kuriuo ponas pastorius Mėrikė kitados leisdavosi į keliones. Šiuose namuose slypėjo ne vienas

kuklus lobis, ir čia jam buvo tinkama vieta. Atvykau į šiuos namus pervargęs, nervingas ir nusikamavęs, – jau ir šiaip nelabai žinau, kas yra gera savijauta, o keliaujant ji dar labiau pablogėja, – bet greitai man širdyje tapo gera ir ramu.

Paskutinį vakarą Ulme eidamas miegoti mintimis perbėgau šį bei tą, su kuo susidūriau keliaudamas po Švabiją, mąsčiau apie Zingeną, apie Tutlingeną, Blauboireną, Ulmą, apie puikų muziejų, ir ūmai man toptelėjo, kaip visa tai paženklinta praeities, kiek daug mirusiųjų man byloja, taip, mirusieji buvo visų gyviausi. Tai Helderlinas – tą akimirką tarp Tutlingeno namų frontonų, tai Mėrikė su gražiąja Lau, taip pat dažnai pasijusdavau begalvojantis apie Arnimą ir „Karūnos sargus“, o kur dar visų šitų altorių, choro suolų, antkapinių plokščių, nuostabių statinių meistrai. Kaip ir šioje kelionėje, mane visada ir visur supo mirusieji, tiksliau – nemirtingieji. O ar šie seniai mirę žmonės, kurių žodžiai man buvo gyvi, kurių mintys ugdė mane, kurių kūriniai nykų pasaulį darė gražų ir pakenčiamą, argi jie visi nebuvo ypatingi, ligoti, kenčiantys, sunkūs žmonės, kūrėjai iš vargo, o ne iš laimės, architektai todėl, kad bjaurėjosi tikrove, o ne sutarė su ja? Nejaugi iš tiesų viduramžių miestelėnai – kepėjai ir pirkliai, patenkinti, sveiki ir pasiturintys žmonės, – nejaugi iš tiesų jie statė šitas katedras, troško jų? Gal juos vertė kitų, mažumos, nepasitenkinimas? O jeigu tikrovė teisi, jeigu mūsų sukirpimo žmogus tėra vargšas neurastenikas, jei geriau ir teisingiau būti piliečiu, šeimos tėvu ir mokesčių mokėtoju, sudarinėti sandorius ir gimdyti vaikus, jei fabrikas, automobilis ir kontora žmonėms iš

tiesų yra normalūs, tikri, prasmingi dalykai, – tai kodėl jie tada kuria tokius muziejus? Kodėl jie samdo archyvarą saugoti Blauboireno altoriaus? Kodėl jie įrenginėja didžiules vitrinas su piešiniais ir grafikos darbais, ir net valstybė skiria tam pinigų? Kam šlovinti, rinkti, saugoti ir eksponuoti šitas apgailėtinų menininkų kvailystes, šitas paikystes, šituos liguistus žaidimėlius, kam skaityti apie juos pranešimus, jei juose nėra užčiuopta esmė, prasmė, tikroji būties vertė? Kodėl ulmiečiai didžiuojasi savo puikiai išsilaikiusiu senovišku miestu, užuot nugriovę tą seną šlamštą ir vietoj jo pastatę fabrikus bei daugiabučius namus? Kodėl fabrikantai, išlindę iš savo kontorų ir automobilių, norėdami trupučio prašmatnumo, leidžia kontorose uždirbtus pinigus iliustruotiems veikalams apie senus vienuolynus arba paveikslams, tapytiems praeities meistrų, kurie per visą savo gyvenimą neuždirbo nė šimtosios dalies to, kiek šiandien kainuoja vienas jų kūrinys? Kodėl Ulme girdėtas didžiausias pagyrimas moderniai, šiandieninei architektūrai buvo tas, kad ji nedarko senojo gatvės vaizdo? Ir kodėl visi dabarties kūriniai tokie atgrasūs? Nuo Ciuricho iki Ulmo, kur tik žmogaus ranka keitė ir apstatė žemę, nebuvo nieko gražaus, išskyrus kelias mažulytes senųjų statinių saleles. Visa kita – tai geležinkelio stotys, fabrikai, daugiabučiai namai, parduotuvės, kareivinės, paštai, visi vienodai bjaurūs ir beviltiški, galintys sukelti žmogui pasišlykštėjimą ir paskatinti nusižudyti.

Paklausiau ne tam, kad išsiaiškinčiau šio bjaurumo ir beviltiškumo priežastis, manęs nedomino nei gyventojų prieaugis (kurį visais įmanomais būdais reikėtų apriboti,

o ne skatinti, kaip kad dabar daro valstybė ir visuomenė), nei ekonomikos dėsniai (gotikinių katedrų statybos laikais tie patys kaip ir šiandien), man ramybės nedavė vienas vienintelis klausimas: ar tu, beproti keliaujantis poete, iš tiesų beprotis? Ar tu sergi, kenti nuo gyvenimo ir dažnai juo bodiesi tik todėl, kad nesugebėjai prisitaikyti prie tikrovės, „tokios, kokia ji yra dabar“?

Ir vėlgi, nors buvau pasiryžęs – net savo paties sąskaita – mąstyti dalykiškai, privalėjau sau atsakyti, kaip jau ne sykį esu atsakęs: „Ne, tu tūkstantį kartų teisus protestuodamas prieš šį pasaulį, „tokį, koks jis yra dabar“, tu teisus, jei žūsi ir uždusi nuo šio pasaulio, užuot jį pripažinęs“.

Ir vėl pajutau tvyksčiojimą tarp priešingų polių; virš prarajos tarp tikrovės ir idealo, tarp tikrovės ir grožio pajutau siūbuojant netvirtą tiltą – humorą. Taip, su humoru įmanoma ištverti – net geležinkelio stotis, net kareivines, net savo kūrybos skaitymus. Juokiantis, nežiūrint į tikrovę rimtai, nuolatos suvokiant galimybę ją sugriauti, – įmanoma ištverti. Kada nors mašinos ims naikinti viena kitą, arsenalai išmes savo šlamštą, kada nors ten, kur dabar stovi didmiestis, vėl sužels žolė, šmirinės žebenkštys ir kiaunės. Ne, į šį komišką pasaulį nereikia žiūrėti rimtai, jis nevertas tokios garbės.

Kitą dieną pavalgius buvo atsisveikinta, pažadėta sugrįžti, įlipta į traukinį. Šįvakar, maždaug po devintos, būsiu pabaigęs antruosius savo kūrybos skaitymus ir turėsiu kelias laisvas dienas. Ak, tos geležinkelio stotys! Tos purvinos ir tamsios salės, tie laiptai, pilni nelemtai skubančių, bagažą tempiančių išsigandusių žmonių, tie

kvaili siauri įėjimai į peronus, tos apgailėtinos būdelės su žmogėnu, kuris, su pensnė ant nosies, renka bilietus. Tik nežiūrėk rimtai!

Augsburge viešbučio autobusas išlaipino mane prie stiklinių sukamų durų, už kurių skambėjo arbatinė muzika, tas juokingas šiuolaikinio žmogaus išradimas, kad ir per porą trumpų sekundžių ramybės bei atvangos nereikėtų kalbėti, klausytis, galvoti, susikaupti. Pranešiau apie savo atvykimą, paprašiau kambario, pasiuntinukas mane palydėjo, aplinkui viskas buvo labai modernu – restoranas, vestibiulis, rūbinė. Pasiuntinukas pakilo su manimi į antrą aukštą, atidarė lifto duris, ir staiga atsidūriau senuose erdviuose rūmuose: tylūs karališki koridoriai, aukštos masyvios durys, virš kiekvienų drožinėtas spalvotas herbas, feodališka laiptinė. Prieš mane atidaromos durys, už jų – aukštas puošnus kambarys, langas išeina į žaliuojantį žiemos sodą. Nudžiugęs įsikūriau originaliausiame ir patraukliausiame viešbutyje, kokį tik kada nors esu matęs bet kuriame didesniame Vokietijos mieste. Telefonas kambaryje buvo vienintelis mane trikdęs dalykas, tie aparatai pavojingi. Na, iš bėdos jį galima išjungti arba sudaužyti. Bet iš pradžių juo pasinaudojau ir pranešiau savo darbdaviui, kad vakaro artistas jau atvyko. Tada atsidaviau ramybei, ištraukiau kai kuriuos daiktus, užsisakiau truputį pieno ir konjako. Palto kišenėje turėjau „Simplizissimus“ ir perskaičiau vieną iš Ringelnaco* kelioninių laiškų, kuriuos labai mėgstu; o kai atvyko ma-

* Joachimas Ringelnatzas (1883–1934) – vokiečių kabareto artistas ir poetas *(vert. past.)*.

nęs paimti ir pabeldė į duris, pamačiau, kad valandžiukę buvau užmigęs. Buvo naktis; šalta, plačia, išdidžia gatve buvau nulydėtas į koncertų salę, šįkart net nespėjau suvokti situacijos ir įjungti įprastinio psichologinio mechanizmo, tačiau netrukus pavyko minioje vėl sužvejoti veidą, į kurį galėjau kreiptis, taigi šauniai skaičiau savo kūrinius vieną po kito, retsykiais gurkštelėdavau puikaus vandens, ir visas renginys baigėsi, man nė nepradėjus širdyje prieš jį protestuoti. Na, man tai visai patiko. Nuskubėjau į laukiamąjį ir prisidegiau cigarą. Dabar atėjo žmonių, nusiteikiau klausytis įprastų komplimentų, iš esmės džiaugiausi, kad nieko šiame mieste nepažįstu, bet prieš mane jau stovėjo raudonskruostė ponia, išsišiepė ir švabiškai paklausė:

– Jau nebepažįstat, a ne?

Ji buvo iš Švarcvaldo, iš mano gimtojo miestelio, ir kartu su mano seserimis lankė mokyklą, o jai iš paskos atėjo dukra, miela linksma mergaitė irgi žydinčiais skruostais, mes nusijuokėme ir nutarėme dar valandėlę pabūti kartu. Bet netrukus pastebėjau, kad vis dar esu kiek apsnūdęs. Toks ponas padavė man vieną mano knygą ir paprašė autografo savo žmonai. Kaip tik pagalvojau apie Niurnbergą ir apie tai, kad dabar, laimei, liko įveikti tik šį miestą, kažką parašiau knygoje ir maloniai šypsodamasis atidaviau tam žmogui. Jis perskaitė ir grąžino knygą man – aš buvau įrašęs: „Vakarui Niurnberge prisiminti“! Įrašą reikėjo ištrinti ir pakeisti. Tada patraukėme į mano viešbutį išgerti taurės vyno, kalvietė kalbėjo apie Kalvą, apšnekėjome visus kalviečius, kuriuos tik galėjome prisiminti, o duktė sėdėjo ir galvojo, kad mes,

seniai, esam juokingi; paskui dar atsirado toks žmogus iš Noienbiurgo, tad pamačiau, kad vis dar esu vidury Švabijos. Vėlai vakare užlipau karališkais laiptais į savo kambarį. Tiesą sakant, visai nesunku tokiais literatūriniais vakarais pelnytis duoną. Tačiau dabar man trūko ne duonos, bet oro, sugebėjimo gyventi, pasitenkinimo ir tikėjimo savo profesija bei savo darbu oro, tačiau ir Augsburge juo nedvelkė, šito honoraro ir čia niekas nemokėjo. Priešingai (ir kaip tik todėl Dievas visus tenorus ir virtuozus apdovanojo šia genialia teigiama savybe – savigarbos jausmu), kai žmogus, kaip literatūrinių vakarų prelegentas, kaip tenoras ir bardas, keliauja per miestus, tai kaip tik yra puikiausia proga pasipūtusiam, savo svarba įtikėjusiam artistui įteigti priešingą dalyką – kad jis nereikalingas, o jo asmenybė ir specialybė visiškai nereikšmingos. Ar žmonės iš literatūrinės draugijos klausysis Tomo Mano ar Gerhardo Hauptmano, ar barono Miunhauzeno, ar tenoro Hesės, ar profesorius iš Berlyno skaitys jiems paskaitą apie Homerą, ar profesorius iš Miuncheno – apie Matiją Griunevaldą, tai visai vis vien, kiekviena iš šių specializacijų tėra brūkšnelis rašte, siūlelis audinyje, o raštas vadinasi dvasinė industrija, audinys vadinasi šviečiamasis darbas, ir nei visuma, nei atskiros specializacijos neturi jokios vertės. Viešpatie, neatimk iš manęs humoro, leisk man dar šiek tiek pagyventi! Ir leisk man triūsti prie kokio nors kūrinio ar darbo, kuris būtų prasmingesnis už šitą turgų! Leisk man kaip menkiausiam tarnui prisidėti prie to, kad Vokietija pagaliau vėl uždarytų savo valstybines mokyklas, kad Europa energingai imtųsi mažinti gimstamumą! Vietoj

pinigų už šiuos skaitymus, vietoj garbės, vietoj liaupsių duokite man pilną burną oro kvėpuoti!

Skeptikai tvirtina, kad dar nė vienas žmogus nemirė dėl sudaužytos širdies. Jie taip pat neigtų, kad literatas gali mirti nuo oro stygiaus. Atseit literatas gali kvėpuoti bet kuo ir iš bet kokių dujų ir smarvės dar įmano išdistiliuoti feljetoną.

Kitą dieną buvo puikus oras, ir kai išėjau apžiūrėti Augsburgo, pamačiau, kad šiandien turgaus diena. Niekada per daug nesimokiau istorijos, o visų žinių sėmiausi iš grožinės literatūros; apie Blauboireno paslaptis iš Mėrikės žinojau daugiau už tenykščius profesorius, Augsburgui buvau kuo puikiausiai pasiruošęs, nes prisiminiau Arnimo „Karūnos sargus", apie Niurnbergą išmaniau Vakenroderio ir E. T. A. Hofmano dėka. Čia neverta kartoti, kad Augsburgas – labai gražus miestas. O aš jame pamačiau tai, kas man nepaprastai patiko ir paglostė širdį. Savaitiniame turguje, kur buvo išstatyta įspūdinga gausybė sviesto, varškės, vaisių, dešrelių ir panašių dalykų, išvydau daug valstiečių, tiksliau – valstiečių moterų, netgi vieną kitą vaiką, ir jie visi vilkėjo senovinius, autentiškus tautinius drabužius. Kai pamačiau pirmąją, iš džiaugsmo vos nepuoliau jai ant kaklo, ilgai sekiojau paskui ją senomis gatvelėmis. Smulkiomis gėlytėmis išmarginti liemenių audiniai, originaliai išpūstos ir vėl suveržtos rankovės, nuotaikingos kepuraitės, – o, kaip visa tai priminė mano vaikystę ir galvijų turgus Kalve, kur susirinkdavo šimtų šimtai valstiečių ir jų moterų, visi iki vieno su tautiniais drabužiais, ir kur skirtingų regionų valstiečius – iš miškingų ir iš javus auginančių

sričių – jau iš tolo galėjai neklysdamas atskirti iš jų odinių kelnių spalvos!

Mano paskutinės valandos Augsburge buvo pačios gražiausios. Šiame mieste man sekėsi, tad vakar vakare pasielgiau labai neteisingai, supainiojęs jį su Niurnbergu. Be visų puikių ir malonių dalykų, su kuriais čia jau buvau susidūręs, manęs laukė dar viena ypatinga staigmena. Augsburge gyveno sutuoktinių pora, prieš keturiolika metų skaičiusi vieną mano knygą ir parašiusi man laišką, o savo naujagimę dukrą pakrikštijusi mano knygos veikėjos vardu; dabar ši pora mane susirado, pakvietė pietų ir jaudinamai stengėsi iš pradžių itin gardžiai pavaišinti, o paskui, sėdus į automobilį, per kelias valandas aprodyti man tai, kas svarbiausia ir gražiausia senajame Augsburge. Nors ir labai gėdijausi, kad už visą šitą meilę ir dėmesį turiu būti dėkingas knygai, kurią dabar laikau nepakenčiama, vis dėlto tas valandas praleidau puikiai. Ak, kokių gražių ir nepaprastų dalykų išvydau šiame pasakiškame mieste! Sankt Morico zakristijoje – senų liturginių drabužių kolekcija, tokia gausi, kad galėjai pamanyti esąs Romoje, o šalia, koplyčioje, keturi sėdintys vyskupai, ne medinės ar akmeninės figūros, o tikri kūnai, mumijos, su puošniais arnotais. Gražiausi man pasirodė geležiniai katedros vartai, dar kai ką išvydau šios garbingos šventovės viduje. Ten pamačiau kaimietiškos išvaizdos vyrą su plačia šviesia barzda, vilkintį išblukusiais žaliais drabužiais, su kuprine ant nugaros. Iš pradžių mačiau jį įeinant, jis įžengė į katedrą prieš pat mane, paskui mačiau, kaip jis žvalgydamasis ėjo per didžiulę bažnyčią, surado, ko ieškojęs, ir atsiklaupė prieš vieną koplyčią – vienplaukis,

akys įsmeigtos į altorių, abi rankos su maldaujamai ištiestais delnais atmestos į šalis – ir ėmė melstis, meldėsi akimis, burna, keliais, ištiestomis rankomis, meldėsi kūnu ir siela, aklas ir kurčias aplinkiniam pasauliui, nekreipdamas dėmesio į mus, bedievius smalsuolius, ieškančius šventovėje romaniškos bronzos ir gotikinių vitražų, o ne Dievo. Šis besimeldžiantis vyras ir moterys valstietiškais tautiniais drabužiais – tai vaizdai, kuriuos įsirašiau į savo slapčiausią neblėstančių atsiminimų albumą, įsirašiau juos, o ne auksinę salę, ne išdidžius šulinius, miestelėnų aikštes ir prisitaikėliškumą.

Vakare nuvažiavau į Miuncheną ir dabar turėjau kelias dienas atsipūsti, leisti nusistovėti vaizdų maišalynei ir apgailestauti, kad dar privalėsiu vykti į Niurnbergą. Vieną vakarą vos išvengiau pavojaus, mat aplankiau „Parko" viešbučio direktorių, o kadangi jis kitose šios žemės vietose kitados pažino mane kaip gerų vynų mėgėją, tai dabar jam buvo smagu pastatyti man keletą senų rinktinių butelių iš savo rūsio. Nors aš ir girtuoklis, bet nesu pratęs prie didelių kiekių, todėl į pabaigą teko šiek tiek susiimti, tačiau viskas praėjo sklandžiai. Ir – jeigu tai nebuvo tik maloni svaigulio sukelta iliuzija – staiga čia atsirado ir mano šeimininkas bei bičiulis iš Badeno prie Limato, juokėsi ir susidauždavo su manimi. Iš mandagumo kitą dieną nudrožiau į stambaus laikraščio redakciją, bet tose patalpose man pasidarė negera, ištvėriau ten ne ilgiau kaip penkiolika minučių. Negaliu per daug pasakoti apie Miuncheną, ten mane visada truputį graužia sąžinė. Miunchene gyvena aibė žmonių, kurie kitados buvo man artimi ir gerai mane pažinojo, kuriuos aš mėgau ir, tiesą

sakant, visus būčiau turėjęs aplankyti. Tačiau tai būtų buvęs per didelis žygis, o ir kas gi manęs būtų laukę? Trisdešimt žmonių būtų maloniai klausinėję, ar gerai man einasi, ką aš veikiu, ar esu patenkintas savo gyvenimu, savo sveikata, savo darbu, ir uždavinėję panašius nesmagius klausimus, o aš būčiau turėjęs sėdėti, maloniai šypsotis ir linksėti galva, o tai siaubingai vargina. Su keliais iš jų, kuriuos tikrai galiu laikyti savo draugais, vis dėlto pasimačiau, bet ne jų namuose, kur juos supa žmonos ir vaikai, ne jų darbo vietose, o vakare jaukiame savame ratelyje, kur nors rūsyje arba smuklėje, kur aptarinėjama ekonominė depresija ar prie „Waldulmerio“ arba „Affenthalerio“ kartais šnekamasi apie praėjusius metus, apie vasaras prie Bodeno ežero, apie keliones į Italiją, apie draugus, žuvusius per karą. Mano nuotaika tomis dienomis buvo ne per geriausia, ir ne vien dėl to, jog jaučiausi persisotinęs literatūra ir būčiau daug atidavęs, kad nebereikėtų važiuoti į Niurnbergą, bet ir dėl kitų priežasčių.

Mano kelionė pamažu ėjo į pabaigą, per šešias savaites palengva pasistūmėjau nuo Tesino beveik iki paskutinės stoties, ir nors konkrečiai apie tai daug negalvojau, visą laiką, kol keliavau, man širdyje kirbėjo klausimas: kas dabar bus? Ką radau ir ką pasiekiau per šią kelionę? Ar vėl galėsiu grįžti į savo atsiskyrėlišką buveinę ir su skaudančiomis akimis vienui vienas sėdėsiu savo bibliotekoje, ar imsiuosi ko nors kito? Į šį klausimą vis dar neradau atsakymo. Skaičiau savo kūrybą, mėgavausi draugų meile ir nuoširdžiais pokalbiais, vienur kitur gurkšnojau gerą vyną ir maloniai leidau laiką šiltuose ir jaukiuose na-

muose, protarpiais nukęsdavau nepakeliamus dalykus, valandų valandas užsimiršdavau žiūrėdamas į senus pastatus (gotikinių skliautų pynės mane kerėte pakeri), kelis kartus, išvargintas kelionės, po ilgų tauškalų trumpai pasijutau pasiilgęs savojo ermitažo – bet niekas nepasikeitė, niekas nesusitvarkė. Tokia būklė mane vis labiau ir labiau slėgė, taigi kai pagaliau išvažiavau į Niurnbergą, nuotaika anaiptol nebuvo puiki, aš nėmaž netroškau naujų įspūdžių, o kad vis dėlto važiavau, kad tariausi privaląs parodyti kvailą heroizmą, užuot pasiuntęs telegramą ir išsivadavęs nuo šios pareigos, už tai dabar teko kentėti. Mat Niurnbergas mane smarkiai nuvylė.

Kelionės diena pasitaikė niūri, lietus maišėsi su sniegu, vėl pravažiavau Augsburgą, mačiau virš miesto iškilusią katedrą ir Sankt Morico bažnyčią, po to prasidėjo nepažįstamos vietovės, o paskutinė kelio atkarpa – laukinis, atšiaurus, negyvenamas ir didingas kraštovaizdis su didžiuliais pušynais, kur medžių viršūnes lenkė pūga. Vaizdas gražus ir paslaptingas, bet man, pietiečiui, sykiu slegiantis ir baugus. Jei ir toliau taip važiuosiu, pamaniau, pušų turbūt vis daugės ir daugės, bus vis daugiau ir daugiau sniego, o paskui privažiuosiu Leipcigą arba Berlyną, netrukus po to – Špicbergeną ir Šiaurės ašigalį, Dieve mano, dar reikėjo priimti kvietimą iš Drezdeno! Galvoje netelpa. Kelionė ir šiaip buvo ganėtinai ilga, klaikiai ilga, džiaugiausi pagaliau pasiekęs Niurnbergą. Paslapčia tikėjausi, kad šiame gotikiniame mieste patirsiu visokiausių stebuklų, vyliausi sutikti E. T. A. Hofmano ir Vakenroderio dvasią, bet nieko neišėjo. Miestas man paliko siaubingą įspūdį, nors dėl

to, žinoma, kaltas ne jis, o tik aš pats. Išvydau seną ir tikrai žavingą miestą, turtingesnį už Ulmą, originalesnį už Augsburgą, pamačiau Sankt Lorencą ir Sankt Sebaldą, pamačiau rotušę su aikšte, kurioje stovi nepaprastai grakštus šulinys. Visa tai mačiau, viskas buvo labai gražu, bet viską supo didžiulis, bejausmis, nykus verslo miestas, gaudė motorai, vinguriavo automobiliai, viskas tyliai drebėjo nuo kitų laikų tempo, kai nebestatomi pintiniai skliautai, o tyliose aikštėse nebemūrijami grakštūs it gėlės šuliniai; regis, viskas tuoj turėjo sugriūti, nes jau nebeturėjo nei prasmės, nei dvasios. Kokių gražių, kokių žavių dalykų regėjau šiame beprotiškame mieste! Ne tik įžymybes, bažnyčias, šulinius, Diurerio namą, pilį, bet ir gausybę menkų, atsitiktinių dalykų, kurie man iš esmės yra mielesni. Vaistinė, pavadinta „Prie rutulio“, kurioje pirkau naujus maudymosi akinius savo akims, tvirtas, gražus senas namas, – vienoje iš jos vitrinų buvo išstatyta mažo, ką tik iš kiaušinio išsiritusio krokodiliuko iškamša kartu su kiaušinio lukštu ir daugiau panašių daiktų. Bet niekas nepadėjo. Regėjau, kaip viską gaubia šitų prakeiktų automobilių išmetamosios dujos, viskas pagraužta, viskas vibruoja nuo gyvenimo, kurio nepavadinsi žmonišku, o tik velnišku, viskas laukia mirties, tos akimirkos, kai pavirs dulkėmis, viskas ilgisi griuvimo ir pražūties, nes bjaurisi šiuo pasauliu, nes pavargo nuo beprasmio egzistavimo, nuo tuščio ir nedvasingo grožio. Nepadėjo nei šiltas priėmimas literatūrinėje draugijoje, nei palengvėjimo atodūsis, kai baigiau skaityti savo kūrybą (ilgam, o gal ir visam laikui). Viskas buvo beviltiška. Viešbutyje perkaitintas garinis šildytuvas, kurio visą naktį nepavy-

ko atvėsinti, dėl gatvės triukšmo – jokių galimybių langą laikyti pravirą, ir dar tas šlykštus aparatas kambaryje, telefonas, kuris ryte iš manęs atėmė paskutinę ramybės valandą po bemiegės nakties, kenčiant siaubingus skausmus. Žmonės, kodėl taip mane kankinate, verčiau iškart pribaikite!

Tuo tarpu stebėtojas manyje į visus šiuos faktus žiūrėjo su įprastine ramybe, smalsaudamas, ar vaikinas šįsyk pratrūks, ar vis dėlto dar ištvers. Stebėtojas manyje (veikėjas, nepriklausantis šios knygos personažams), neturintis nieko bendra su atsitiktiniais keliaujančio bardo džiaugsmais ar vargais ir tik registruojantis juos, to nepraleido pro akis ir apie savo įspūdžius dalykiškiau pakalbės kitą kartą. Šiandien kalba tik keliaujantis tenoras, atsitiktinis žmogus manyje, patiriantis ir kenčiantis atsitiktinius dalykus.

Kaip tik Niurnberge, kur jaučiausi devyniasdešimtmetis, mirštantis, kur nieko daugiau netroškau, tik būti palaidotas, kaip tik čia susidūriau daugiausia su jaunais žmonėmis. Vienas iš jų, moksleivis ar studentas, po literatūrinio vakaro pastatė mane į keblią padėtį. Jis paprašė manęs ką nors parašyti jam knygoje, o kai nieko nesugalvojau (ir ką gi galėjau sugalvoti tokiomis aplinkybėmis?), pasiūlė parašyti kelis graikiškus žodžius, citatą iš Naujojo Testamento, esančią vienoje iš mano knygų. Daugiau kaip dvidešimt metų nebuvau rašęs nė vienos graikiškos raidės; Dievas žino, kaip ten buvo su tuo įrašu! Kitas jaunuolis, su kuriuo per savo trumpą viešnagę Niurnberge praleidau daugiausia laiko ir su kuriuo man buvo malonu bendrauti, buvo jaunas poetas. Jau prieš

kurį laiką jis buvo pelnęs mano simpatiją, iš dalies todėl, kad parašė apie mane protingą rašinį, kuriame labai vykusiai atskleidė mano poetinių bandymų ir jų priežasčių bergždumą, iš dalies nedidele poema, kurios herojus yra poetas Grabė ir kuri iš tiesų žavi. Šis jaunas poetas vaikščiojo su manimi po Niurnbergą, kantriai sėdėjo – pats būdamas abstinentas – vakarinėse smuklėse, o dėl savo malonaus veido ir mažų švelnių rankų kartais atrodydavo man it angelas, pašauktas saugoti mane šiame mieste nuo kraštutinybių.

Šiaip ar taip, kiurksojau čia bejėgis ir sutrikęs, ir aišku man buvo viena – kad privalau kaip galima greičiau iš čia sprukti. Na, Miunchene aš turiu bičiulį, vieną iš gerųjų ir patikimųjų, jam nusiunčiau telegramą, jog nepajėgiu čia ištverti, tegu jis laukia manęs, atvykstančio į Miuncheną pirmu greituoju traukiniu. Kažkaip sugebėjau vėl sugrūsti į lagaminą savo mantą, kažkaip išsikrausčiau iš viešbučio ir nuvykau į geležinkelio stotį; sutriuškintas, tačiau laimingas, kad išsigelbėjau, išvažiavau iš Niurnbergo, kuris atrodė pasmerktas pražūčiai. Pasitaikė puikus greitasis traukinys, niekur nestojantis iki pat Miuncheno, bet kelionė vis tiek truko labai ilgai, ir aš vos nenumiriau, kol pasiekiau tikslą – devyniasdešimtmetis, pakrikusio proto, degančiomis akimis ir linkstančiais keliais. Tai tikriausiai buvo pati gražiausia mano kelionės akimirka. Vėl atsidūriau Miunchene, dar buvau gyvas, viskas liko praeityje, man niekada daugiau nereikės skaityti savo kūrybos. O čia stovėjo mano draugas, didelis ir stiprus, besijuokiančiomis akimis, jis paėmė iš manęs lagaminėlį ir, užuot ilgai klausinėjęs ir kamantinėjęs, pasakė, jog to-

kioje ir tokioje vyninėje mūsų laukia pažįstami. Labiau troškau līsti į lovą, bet vyninė irgi buvo neblogai, aš sutikau. Prie stalo sėdėjo visokiausi literatūros ir kritikos korifėjai ir laukė mūsų, pilstė iš tiesų taurų Mozelio vyną, klausiausi įdomiausių pokalbių bei diskusijų ir buvau labai patenkintas, nes visa tai manęs nelietė, nieko iš manęs nereikalavo, tik buvo įdomu, galėjau paprasčiausiai sėdėti ir žiūrėti į tuos susijaudinusius ir protingus veidus, gerti Mozelio vyną ir jausti artėjant miegą, o jei tik panorėsiu, rytoj galėsiu drybsoti lovoje, visą dieną, visus metus, visą šimtmetį, niekas iš manęs nieko nereikalaus, man nešvilps joks traukinys, manęs nelauks joks oratoriaus pultas, apšviestas ir padabintas stiklinėmis vandens, ir man nereikės rašyti nei graikiškų, nei kokių nors kitokių raidžių.

Pas draugą toli užmiestyje, kaime prie Miuncheno, paviešėjau dar kelias dienas, norėdamas atsipūsti ir išsiaiškinti, kaip parvykti atgal. Dabar mane ėmė graužti sąžinė, tiksliau – baimė grįžti namo, ir aš pasiryžau į čia atsisiųsdinti atėjusius laiškus. Mane užtvindė srautas popierių, tad keletą dienų turėjau darbo, o tarp visų mažareikšmių dalykų pasitaikė ir kai kas įdomaus: atėjo ilgas laiškas iš to jauno poeto, kuriam buvau priverstas grąžinti rankraštį. Tąsyk pernelyg netikroviškas ir palaižūniškas laiškas nuteikė gan nemaloniai, o dabar jis mane nudžiugino neprilygstamu nuoširdumu: nepaprastai taikliai, iš peties ir iš širdies parinkęs žodžius, dėstė man, koks neapsakomai kvailas, paikas ir bjaurus aš jam visada atrodžiau. Bravo, jaunasis poete, taip tęsk ir toliau! Nuoširdumo, o ne dailių gėlelių laukiame iš jaunosios literatūros.

Mieliausiam iš mano draugų bavarų sykį pavyko išvilioti mane iš kaimo Aukštutinėje Bavarijoje praleisti vakaro, puikaus, jaukaus vakaro, kurį visada su dėkingumu prisiminsiu. Dabar, kai vėl buvau privatus asmuo, mano santykis su literatūra tapo paprastesnis ir aš išdrįsau iš arčiau susipažinti su kai kuriais kolegomis, o tai dariau tik keletą kartų gyvenime. Ne tuščiai praleidau valandą su Jozefu Bernhartu*; protestantas ir katalikas negali būti artimesni, negu mes tada buvome. Vieną vakarą pabuvojau pas Tomą Maną, norėjau jam parodyti, jog mano sena meilė jo stiliui neišblėso, taip pat turėjau tam tikro malonumo išvysti, kaip nūnai sekasi šiam žmogui, kuris taip ištikimai ir solidžiai dirba savo darbą ir vis dėlto, regis, taip gerai pažįsta mūsų profesijai būdingą abejotinumą ir nusivylimą. Iki išnaktų sėdėjau prie jo stalo, o jis darbavosi gražiai ir stilingai, gerai nusiteikęs, ir nuoširdus, ir kartu pašaipus, saugomas savo gražių namų, saugomas savo proto ir geros formos. Už šį vakarą taip pat esu dėkingas. O tada panūdau išvysti ir tą vyrą, kuris rašo „Artisto laiškus“ į „Simplizissimus“, – Joachimą Ringelnacą, ir jis buvo toks malonus, kad vieną vakarą sutiko atvykti; rotušės rūsyje gėrėme gerą vyną ir smagiai leidome laiką. Kai baigėme, sėdau į tramvajų ir parvažiavau namo, jaučiausi sotus ir atsiguliau į lovą, o Ringelnacas tik dabar pradėjo darbą, jis dar turėjo išeiti į sceną, dėl to jam visai nepavydėjau.

---

* Josephas Bernhartas (1881–1969) – vokiečių katalikų teologas ir istorikas *(vert. past.)*.

Nimfenburge man buvo gera, čia mane lepino, kiaurą dieną galėjau laikyti akis šaltame vandenyje arba vaikštinėti po didingais senais medžiais ir stebėti nuvytusius lapus, linksmai nešamus vėjo, mūsų mažuosius brolius. Dažnai nulydėdavau juos akimis, su liūdesiu, tačiau dažnai žiūrėdavau ir juokdavausi. Ir aš blaškausi kaip jie, šiandien į Miuncheną, rytoj į Ciurichą, paskui vėl atgalios – kažko ieškodamas, trokšdamas pabėgti nuo kančios, trokšdamas dar valandėlę atitolinti mirtį. Kam taip priešintis? – apsiniaukdavau. Nes tai gyvenimo žaismas, – nusijuokdavau.

O kadangi juoką laikiau geru ir labai pageidautinu dalyku, paklausiau savo draugo, ar šiuo metu nėra Miunchene tikro, klasikinio komiko, kokių čia anksčiau ne vieną esu regėjęs. Tikrai, mano draugas tokį žinojo, jis buvo vardu Valentinas*; mudu peržiūrėjome laikraščius ir išsiaiškinome, kad kameriniame teatre jis vėlai vakarais vaidina savo pjesę „Miuncheno riteris plėšikas". Vieną vakarą nuėjome tenai. Mažame teatre iki dešimtos valandos ėjo Strindbergas, paskui atėjo Valentino eilė. Su negausia trupe jis vaidino „Miuncheno riterį plėšiką", nuostabią pjesę, reikalaujančią didžiulių pastangų. Šio kūrinio esmė – leisti Valentinui, vaidinančiam sargybinį, su ilgu kardu vaikščioti pirmyn atgal ir daryti arba sakyti juokingus dalykus. Kartais būdavo graudu nors verk, pavyzdžiui, kai šaltose sutemose jis sėdi prie miesto sienos, groja armonika ir mąsto apie savo jaunystę, karą ir mirtį. Arba kai jis susirūpinęs ilgai pasakoja savo sapną – sap-

* Karlas Valentinas (1882–1948) – vokiečių komikas *(vert. past.)*.

navo esąs antis ir vos nesurijęs ilgo kirmino. Šioje vietoje – paprasčiausia forma – jaudinamai buvo atskleistas žmogiškojo pažinimo nepakankamumas. Šią tragišką vietą, kaip ir tą su armonika, taip pat lydėjo griausmingo juoko papliūpos, niekada nemačiau linksmesnės publikos. Kaip žmonėms patinka juoktis! Per šaltį jie susirenka iš tolimų priemiesčių, moka pinigus, ilgai laukia, namo grįžta tik apie vidurnaktį – vien dėl to, kad galėtų valandėlę pasijuokti. Aš irgi baisiai kvatojau, dėl manęs spektaklis būtų galėjęs trukti nors ir iki pat ryto. Dievas žino, kada vėl galėsiu pasijuokti. Kuo didesnis komikas, kuo baisiau ir beviltiškiau jis šaiposi iš mūsų kvailumo ir paiko baikštaus gyvenimo, tuo labiau mes kvatojamės! Už manęs tarp žiūrovų sėdėjo jauna moteris, ji man ant pečių uždėjo abi alkūnes. Atsigręžiau, mat pamaniau, jog ji mane įsimylėjo, tačiau tai buvo tik juokas, jis bloškė ją kaip demonas apsėstąją. Prisiminimas apie Valentiną priklauso prie šios kelionės brangenybių.

Bet jau per ilgai užsibuvau Miunchene ir užsisėdėjau prie savo bičiulio stalo. Būk vyras! – šūktelėjau sau ir nusprendžiau iškeliauti. Dabar jau nebuvo taip, kaip kitados Lokarne, dabar nebuvo lengva atsisveikinti, aš keliavau ne į platųjį pasaulį ir negalėjau jaustis pranašesnis už pasiliekančius, dabar turėjau grįžti – į narvą, į šaltį, į tremtį. Na taip, lapas priešinasi vėjui, bet vis dėlto vėjas neša jį kur nori. Kurgi dabar važiuosiu? Keliomis dienomis dar pavyks atitolinti grįžimą namo? Tikriausiai keliausiu ilgai, galbūt visą žiemą, galbūt visą gyvenimą. Galų gale visur rasčiau vieną ar kitą draugą, su kuriuo galėčiau praleisti vakarą prie vyno, o vienur ar kitur kokioje nors

prieblandoje susitikčiau ir savo gerąsias dvasias, atrasčiau jaunystės šventoves. Ir visur galėčiau ne tik liūdėti dėl šalto vėjo bei blaškomų lapų, bet ir juoktis iš jų. Gal, kaip retsykiais pamanydavau, manyje vis dėlto slypėjo šioks toks humoristas, o tada viskas gerai. Tik tas humoristas dar nepakankamai atsiskleidė, nes man dar nebuvo iš tiesų bloga.

Hesse, Hermann
He349 Kurortininkas; Kelionė į Niurnbergą / Hermann Hesse; iš vokiečių kalbos vertė Dalia Kižlienė. -Vilnius: Alma littera, 2005. - 184 p.

ISBN 9955-08-699-8

Knygoje - du žymaus vokiečių rašytojo, Nobelio premijos laureato Hermanno Hesse's (1877–1962) autobiografiniai kūriniai, kuriuos vienija kelionės motyvas ir ironiška nuotaika. „Kurortininkas" (1925) - tai šmaikštus pasakojimas apie gydymąsi Badeno kurorte, apie kurorto kasdienybę ir kiek neurotiško paciento vargus ir džiaugsmus.

„Kelionė į Niurnbergą" (1927) - 1925 m. įvykusios kelionės aprašymas. Pakviestas skaityti savo kūrybos, autorius lankosi Pietų Vokietijos miestuose, susitinka su įvairiais žmonėmis, apžiūrinėja architektūros ir meno paminklus, mėgaujasi jaunystės prisiminimais ir dėsto savo požiūrį į rašytojo profesiją.

Hermann Hesse
KURORTININKAS
KELIONĖ Į NIURNBERGĄ

Redaktorė *Nijolė Skliutaitė*
Korektorė *Marijonė Treigienė*
Viršelio dailininkas *Edvardas Jazgevičius*
Maketavo *Albertas Rinkevičius*

Tiražas 3000 egz.
Leidykla „Alma littera", A. Juozapavičiaus g. 6/2, 09310 Vilnius
Interneto svetainė: http://www.almalittera.lt
Spaudė AB spaustuvė „Spindulys", Gedimino g. 10, 44318 Kaunas
Interneto svetainė: http://www.spindulys.lt

Žymus vokiečių rašytojas, Nobelio premijos laureatas Hermann Hesse (1877–1962) savo autobiografiniuose kūriniuose „Kurortininkas" ir „Kelionė į Niurnbergą" visų pirma šaiposi pats iš savęs – „nerangaus ir tingaus žmogaus", „kelionių ir žmonių vengiančio pono", kuriam vien mintis apie kelionę anaiptol nėra patraukli. Tačiau ligos ar kitų aplinkybių verčiamas jis ryžtasi palikti savo „irštvą".

„Kurortininkas" laikomas vienu šmaikščiausiu H. Hesse's kūrinių. Pusiau juokais, pusiau rimtai piešiama tragikomiška kurorto kasdienybė, pacientų vargai ir džiaugsmai. Autorius jaučiasi „įgijęs tam tikro skeptiško pamaldumo, naivios išminties, labai diferencijuoto gebėjimo supaprastinti, labai inteligentiško antiintelektualizmo, kuris kartu su vonių šiluma bei sieringo vandens kvapu sudaro Badeno specifiką".

„Kelionė į Niurnbergą" kupina ne tik autoironijos, asmeninių vertinimų bei netikėtų įžvalgų, bet ir kerinčių jaunystės sentimentų. „Iš tuštybės, godumo ar noro keliauti" autorius leidžiasi į dviejų mėnesių kelionę po Pietų Vokietijos miestus viešai skaityti savo kūrybą. Jis susitinka su įvairiais žmonėmis – senais draugais ir to meto garsenybėmis, apžiūrinėja architektūros ir meno paminklus, mėgaujasi jaunystės prisiminimais ir dėsto savo kritišką požiūrį į vokiečių literatūrą bei rašytojo profesiją.

Tapkite „Alma littera" knygų klubo nariu!

- Nemokamas knygų katalogas kiekvieną ketvirtį
- Naujausios ir populiariausios knygos
- Ypatingi pasiūlymai
- Knygų pristatymas į namus, darbovietę ar pašto skyrių

Informacijos teiraukitės nemokamu tel. **8 800 200 22**
www.knyguklubas.lt

ISBN 9955-08-699-8

